

ŽELEZNAR

MESEČNIK
DELOVNEGA
KOLEKTIVA
ŽELEZARNE
JESENICE

1869

1954

1954

1. AVGUST

1869 - 1954

KO PRAZNUJEMO 85. OBLETNICO NAŠE ŽELEZARNE IN Z NJO PETINOSEMDESET LET RAZVOJA, BORBE IN ZMAGE JESENŠKEGA DELOVNEGA LJUDSTVA IN NJEGOVE AVANTGARDE PROLETARIATA, — KO PRAZNUJEMO OBČINSKI PRAZNIK ŽELEZARSKIH JESENIC 1. AVGUST, DAN LJUDSKE VSTAJE IN OBO-ROŽENEGA UPORA PROTI OKUPATORJU IN VSEM IZKORIŠČEVALCEM DELOVNEGA LJUDSTVA, POŠI-LJAMO BORBENE POZDRAVE NAŠEMU DRŽAVNEMU VODSTVU Z LJUBLJENIM MARŠALOM TITOM NA

Jožip Broz Tito

Beograd, 8.VI.1954

Radnom kolektivu
Željezare
J e s e n i c e

Najsrdačnije zahvaljujem na želja-
ma i pozdravima koje ste mi uputili povodom
rođendana.

Želim vašem kolektivu mnogo uspje-
ja u radu na daljoj izgradnji naše socijali-
stičke domovine.

Smrt fašizmu Sloboda narodu!

Zahvala Maršala Tita za čestitke,
ki mu jih je poslal
naš delovni kolektiv za rojstni dan.

ČELU IN VSEM DELOVNIM LJUDEM NAŠE DOMOVINE Z OBLJUBO, DA BOMO TUDI V BODOČE ZA-
STAVLJALI VSE SILE PRI IZPOLNJEVANJU SVOJIH OBVEZNOSTI DO SKUPNOSTI, DA BOMO UTRJEVALI
DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE IN KREPILI BRATSTVO IN MOČ JUGOSLOVANSKIH NARODOV, ZRASLO
IZ KRVI NAŠIH NAJBOLJŠIH BRATOV IN SINOV TER NENEHNO SKRBELI ZVESTI REVOLUCIONARNIM
TRADICIJAM DELOVNEGA LJUDSTVA IN PARTIJI ZA ČIM PREJŠNJO URESNIČITEV SVETLE SOCIALI-
STIČNE BODOČNOSTI NAŠE LEPE IN DRAGE DOMOVINE TER NAŠEGA MIROLJUBNEGA LJUDSTVA.

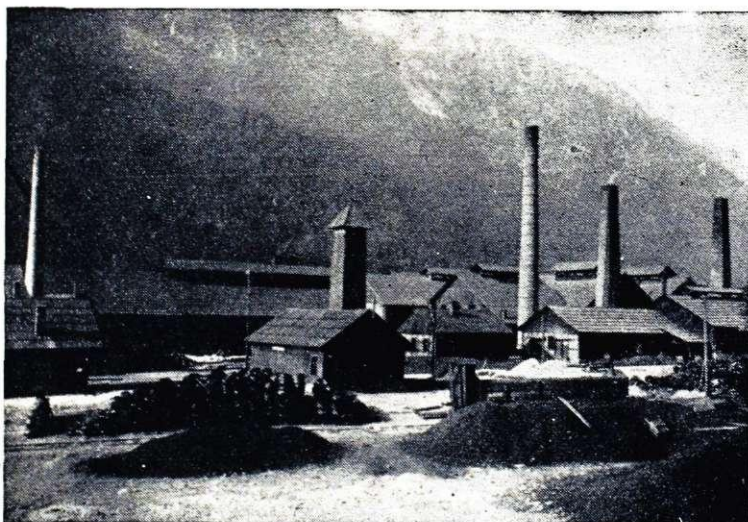
1. AVGUST 1941

•• 85 LET ŽELEZARNE JESENICE ••

Težko je napisati v kratkih besedah vse tisto kar se je rodilo, rastlo, umiralo, razvijalo, oblikovalo in spreminjalo v petinosemdesetih letih v dolini med Mežakljo in Mirco, vse tisto, kar predstavlja življenje Jesenic zadnjih petinosemdesetih let. Zgodovina Železarne Jesenice, je tudi zgodovina samih Jesenic in njenih ljudi. Tovarna je Jesenicam vtisnila svoj pečat in ljudje-delavci, ki so iz reda v rod delali v tej tovarni in pritekali vanjo iz vseh vetrov, so dali vsestranski izraz, vsebino in obliko železarskemu revirju pod Triglavom. Na eni strani objekti in stroji z njihovimi lastniki, na drugi strani delavci in njih družine, ki si v veliki, noč in dan ropotajoči tovarni služijo svoj kruh. Prav to dvoje se prepleta med seboj v nasprotjih in sožitju, v borbi in delu, v žalosti in veselju, porazih in zmagah, v odvisnosti in pod vplivom vseh tistih velikih dogodkov, družbenih sprememb in splošnega razvoja, kot so dolotevali našo domovino, ta del Evrope in končno tudi ves svet v zadnji polovici prejšnjega in prvi polovici našega stoletja. Nikdar ne bo mogoče popisati ves tisti znoj, kri, solze, radost, trpljenje, navdušenje, sovraštvo, zagrizenost, tovarištvo, zaostalost, bor-

revolucionarni delavski razred, ki je še včeraj bil hlapec Jernej, danes pa je edini nepremagani junak. Prav v tej zgodovinski resnici je bistvo in pomen praznovanja 85. obletnice obstoja Železarne Jesenice, saj je leto 1869, tudi rojstno leto jeseniškega proletariata, pretečenih petinosemdeset let pa potrdilo in dokaz borbenosti in revolucionarnosti tistega delavskega razreda, ki je kljub številnim izkoriščevalcem, in nacionalno izpostavljen prenaketerim osvajalcem, vedno zrl v življenje z zravnano hrbtenico, se zavedal svojih pravic, se zanje junaško boril in si jih tudi priporil. Petinosemdeset let železarne Jesenic, je istočasno tudi petinosemdeset let neprecenljive volje slovenskega delovnega ljudstva na skrajnem severu-zapadu, da iz naroda hlapcev zraste v narod gospodarjev svojega na svojem, čeprav za ceno lastne krvi in življenj in tako da svoj delež, tudi skupnim naporom za iste ideale vseh bratskih narodov naše lepe domovine.

Dolga stoletja je stara železarska zgodovina Gorenjske in daleč nazaj segajo rodovi fužinarjev, kovačev in oglarjev, dedov današnjih plavžarjev, martinarjev in valjavcev. Že v začetku XIV. sto-

Pogled na obrate naše železarne z martinarno in gasilskim domom v letu 1897.

benost, sposobnost in delavoljnost tistih tisočerihih rok in src, ki so v teh petinosemdesetih letih oblikovale ta košček naše slovenske zemlje in ji dale današnjo podobo. Nikdar ne bo mogoče zbrati imena vseh tistih, ki so vse svoje sposobnosti in življenjske sile v dolgih petinosemdesetih letih zastavljali za rast in napredek, za gol obstanek ali osebno srečo, za zadovoljstvo drugih ali samega sebe. Imena in osebe so se vrstile in potapljale v pozabo, kakor zastareli stroji, naprave in objekti, ostajalo je le večno živo delavno ljudstvo, bistro, sposobno in puntarsko, delavno ljudstvo, ki je rastlo in se utrjevalo v nepremagljivo moč — v borbeni in

letja so takratni fevdalci celjski grofje nekaterim podložniškim kmetom podelili pravico za topljenje železne rude, ki je na obronkih Karavank in pobočjih Triglava cvetelo že davno prej. Poznejši lastniki fužin v XVI. stoletju na Savi, v Bohinju, Železnikih in drugod — Italijani raznih rodbin, so izpopolnili tehniko topljenja železne rude in vse bolj koncentrirali svoje lastništvo in podjetniško moč. Toda v prvi polovici XVIII. stoletja lastniki fužin na Savi zaidejo v dolgeve in na dražbi jih kupita za 55.000 takratnih goldinarjev tržaška trgovca Brentano in Venino, ki jih kmalu nato prodasta Valentinu Ruardu. Ruardi so gospo-

darili na Savi dobrih sto let, do leta 1869. S tem se tudi neha razdrobljeno lastništvo razstresenih fužin Gorenjske predkapitalistične dobe in začne se novo obdobje razvoja železarstva, ki ga kapitalistični gospodarji koncentrirajo na Jesenicah.

Leta 1869. ustanovljena Kranjska industrijska družba z akcijskim kapitalom 600.000 goldinarjev in prvim podjetjem — parnim mlinom v Ljubljani,

hantične delavnice in valjarne. Leta 1889 uniči požar Bohinjske fužine in nov dotok delovne sile pripomore k nadaljnjem razrastu železarné. Domače zaloge železne rude v Karavankah se izčrpavajo in v Škednju pri Trstu KID leta 1897 postavi prvi plavž, pozneje pa še tri nove z veliko jeklarno. Sicer uvožena toda kvalitetnejša ruda poveča rentabilnost, obrati na Jesenicah pa dobijo

Pred 80 leti so začeli graditi železarno, kjer stoji danes. Približno na kraju, ki ga kaže slika, stoje danes plavži.

pokupi rudniške pravice, gozdove in fužine od Zoiscov v Bohinju in Ruardov na Jesenicah, obširna posestva na Bledu in okolici Tržiča in tako s posestjo 65.000 oralov postane največji zemljiški posestnik na Gorenjskem. Z modernizacijo obstoječih fužin na Jesenicah in Javorniku, postavljene so bile plinske peči, ki so se kurile z butarimi in šoto, za predelavo železa po Siemensovem sistemu, se poveča produkcija in leta 1872 KID prvič uspe na Javorniku izdelovati železno litino ferromangan, s katerim začne konkurirati na vseh svetovnih tržiščih in obenem dobivati tudi visoka priznanja in diplome. Pa tej dobi konjunktura pa v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja sledi težka kriza, ki povzroči propad številnih železarskih podjetij na Koroškem in Štajerskem. Toda KID krizo prebrodi in s pomočjo kapitala tvrdke Vogel in Noot stopi v novo obdobje konjunktura. Številna priznanja v svetovnem merilu odprejo pot njenim proizvodom v vso Evropo, Bližnji vzhod, Sredozemlje, Azijo in celo Ameriko. Na Savi se začne graditi novi objekti Martinovih peči in žebjarne, na Javorniku pa velika valjarna. Okoli teh obratov se počasi razraščajo novi predelovalni obrati, livarne, me-

s tem najvažnejšo veljavo predelovalne železarske industrije v Avstro-Ogrski.

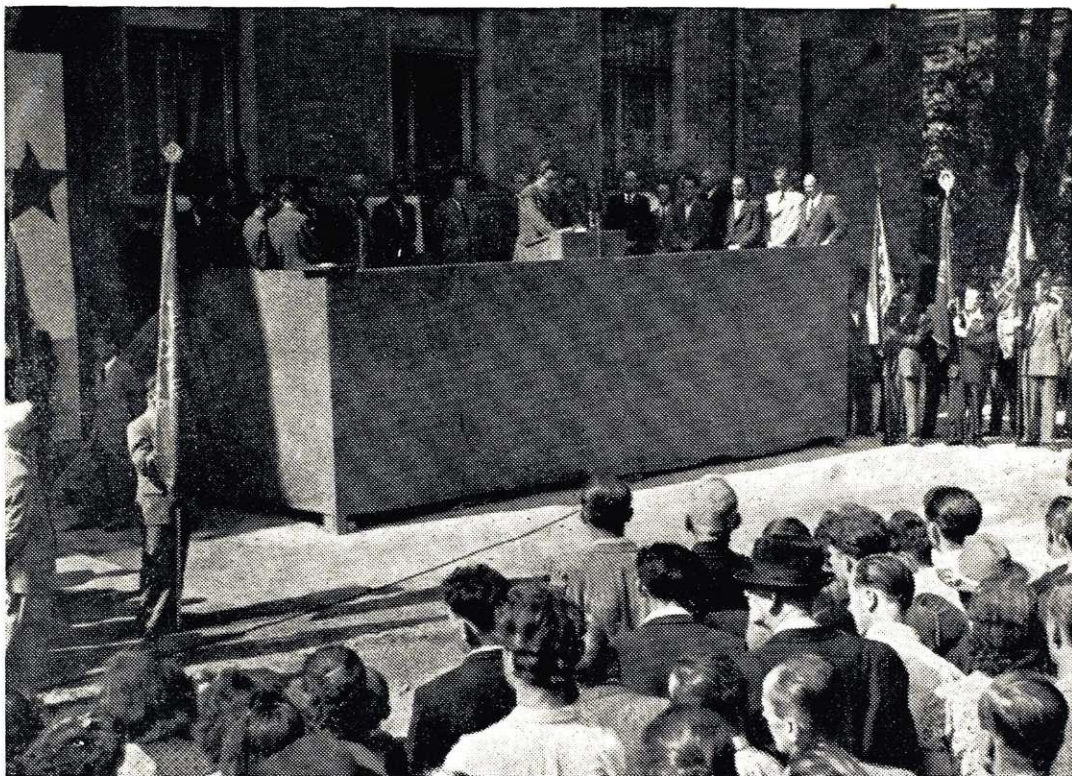
Tako postane KID močan gospodarski faktor, ki svojo moč izrablja tudi v nemško-nacionalnem smislu in skuša iz Jesenic napraviti važen steber nemškega mostu do Jadranskega morja.

Toda istočasno z razvojem železarné se razvija tudi delavski razred, ki pod vplivom evropskega delavskega socialističnega gibanja in prebujenja nacionalne zavesti stopi na pozicije obrambe slovenstva in delavskih pravic. Leta 1897 je na Jesenicah prvi socialnodemokratski shod, na katerem se ustanovi social-demokratska stranka in iz nje tudi prva strokovna organizacija kovinarjev. Leta 1899 je prva stavka žebelarjev, proti znižanju zasluzka za 10%. Že zdavnaj prej tleča delavska zvest se je razplamtela in dobila tudi svojo organizirano obliko. Kapitalisti so zavohali nevarnost, zato je bila kmalu kot protiutež naprednim socialdemokratskemu gibanju ustanovljena krščansko-socialna organizacija, ki naj bi s pomočjo „vere in božjih zapovedi“ pomagala krotiti kapitalistom puntarsko delavsko kri.

Prva svetovna vojna je zaradi konjunktura mo-

čno dvignila produkcijo železarskih obratov na Jesenicah in Javorniku. KID je poleg razširitve svojih obratov zgradila tudi tovarno elektrod na Dobravi, eno prvih te vrste v Evropi. S dokončnim porazom in razpadom Avstro-Ogrske je plamen soc. in nac. zavesti buhnil z vso močjo na dan. Velika oktobrska revolucija v Rusiji je navdušila in razgibala tudi vrste jeseniških delavcev, ki so že poleti 1918

se je tega zavedala, zato je raje segla po drugih sredstvih. Z Obznano je bila decembra 1920. leta Komunistična partija postavljena izven zakona, avgusta 1921 pa so bili z Zakonom o zaščiti države odvzeti mandati komunističnim poslancem. Dogodki leta 1920 so tudi na Jesenicah povzročili močno pregrupacijo naprednih sil. Zaradi neborbenosti in nesposobnosti socialdemokratske stran-

20. avgust 1950 — ko je jeseniško železarno prevzel v upravljanje delovni kolektiv. Ob tej priložnosti odkrita spominska plošča na uprav. poslopju priča o tem zgod. dogodku.

zapustili stroje in iz tovarne vdrli na ulice ter zahtevali konec vojne in kruha. Za zeleno mizo ustvarjena država Srbov, Hrvatov in Slovencev je sicer predstavljala nacionalno osvoboditev, družbena nasprotja pa so ostala ista in se še celo zaostрила. Revolucionarnega vzdušja leta 1919 socialdemokratsko vodstvo ni znalo izkoristiti in buržoazija je slavila zmago. Toda istočasno se je že pod vplivom revolucionarnih teženj ustanovila rdeča „Socialistična zveza delovnega ljudstva“. Aprila 1920. leta je stavkalo 50.000 železničarjav v vsej državi, v Ljubljani na Zaloški cesti pa je buržoazija mlade države pokazala svoje pravo lice. Prve delavske žrtve so padle. S stavko železničarjev so manifestirali tudi jeseniški kovinarji in kot enotna sila navalili proti kolodvoru in dali poguma stavkujočim železničarjem. Iz Ljubljane je bil na Jesenice poslan vlak vojaštva, ki pa so ga že med potjo zavrnili, kajti odkrit spopad z jeseniškimi delavci, ki so tudi bili oboroženi, bi preveč odjeknil po državi in lahko povzročil sprostitvev in napad vseh revolucionarnih sil. Buržoazija

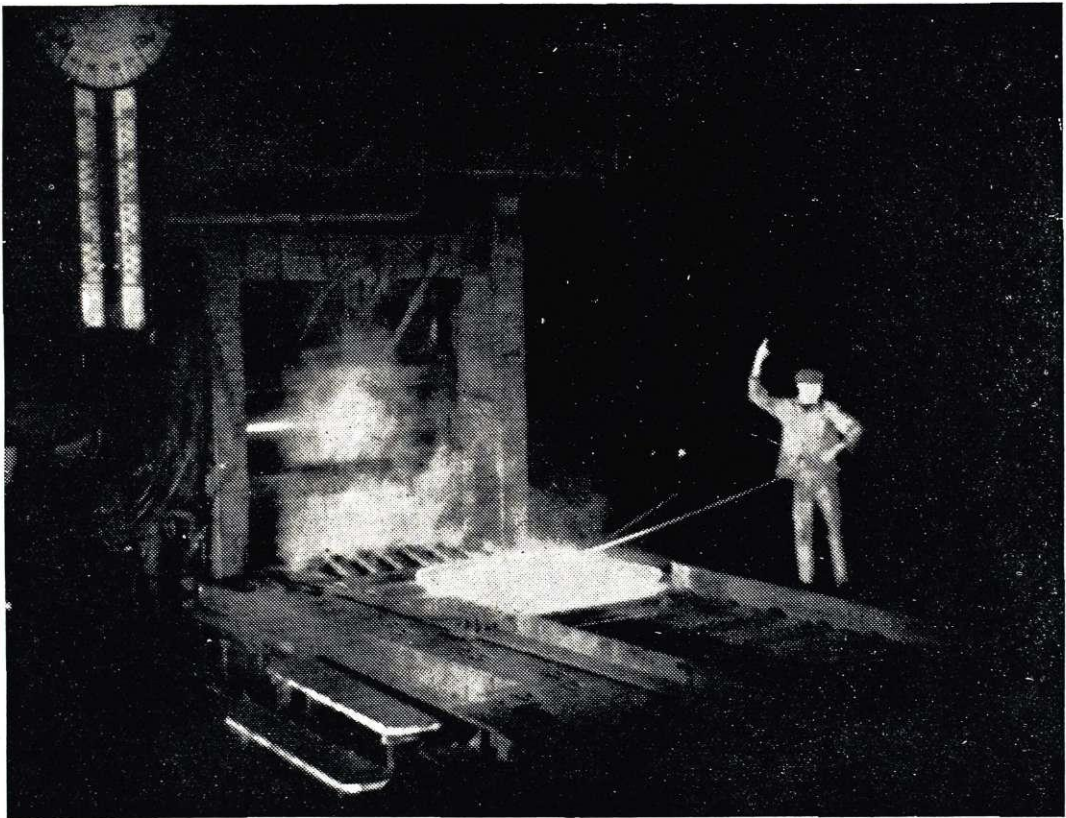
ke se je od njenih 1400 članov 900 odločilo za novo Socialistično delavsko zvezo, ki se je istega leta preimenovala v Komunistično partijo. Toda že omenjeni dogodki so njeno delo potisnili v ilegalo. Ilegalno delo je postalo lažje šele leta 1923, ko so ustanovili na Jesenicah podružnico „Nezavisne radniške partije“. Pred tridesetimi leti, 27. aprila 1924 je podružnica NRP na Jesenicah razvila tudi svoj prapor, združeno z velikim shodom, ki so se ga udeležili tisoči delavcev Jesenic in okolice. Dogodki istega leta v Trbovljah in grozodejstva Orjunašev so tudi na Jesenicah močno odjeknila. Še več. Poizkusov Orjunašev, da bi na Jesenicah zažgali Delavski dom, so delavci z orožjem v roki preprečili. Idejna nasprotja so se zaostrovala in vedno večja je bila samozavest in revolucionarnost jeseniškega proletariata.

Prvotna posest KID je po vojni razpadla med tri države: Jugoslavijo, Avstrijo in Italijo. Leta 1919 je večina delniškega kapitala in z njimi tudi jeseniška železarna prešla v italijanske roke, ki

so že takrat nesramno in pohlepno segale po naši zemlji.

Toda pomanjkanje železa v povojnih letih je rešilo železarno na Jesenicah pred polomom in pospeševalo produkcijo. Leta 1929 je končno Jeseniška železarna prešla v posest delniške družbe Nemca in celjskega tovarnarja Avgusta Westna in nekaterih domačih kapitalistov. Začetni vzpon železarne je leta 1931 prekinila denarna kriza na evropskem trgu in jeseni istega leta je že grozila ustavitev dela. Leta 1932 pa je 15. marca KID družba celotnemu delavstvu odpovedala delo, ne meče se za nje in njihove družine, ki so bile tako izpostavljene najhujši revščini. Podjetje je to storilo v zaščito zgolj svojih kapitalističnih interesov, saj je gospodarsko dobro stalo. V svoji bilanci je že odpisalo vso vrednost svojih tavn in industrijskih instalacij, koncem 1931. leta pa so se dvignile njegove delnice od 50 dinarjev na 150 din, saj je bilo podjetje pred inozemsko konku-

jali delavske interese. Vsa ta nasprotja so se močno razgibala v nadaljnjih letih, ko je prišlo do odkritega razkola, razpusta „Svobode“, ustanovitve novega delavskega društva „Enakosti“, uprizoritve Čufarjevega „Poloma“ in končno do velike stavke na Javorniku in Jesenicah leta 1935. Kapitalistično podjetje je skušalo s pomočjo klerikalno-fašističnega režima in oblasti, ter s mešetarsko ponudnim sodelovanjem desnih elementov v delavskem gibanju zatreti revolucionarnost in borbenost jeseniškega kovinarja. Toda jeseniški proletarec je stal odločno in enotno na svojih pozicijah. Španska državljanska vojna je razgibala duhove, revolucionarne zavesti pa niso mogle ubiti ne aretacije, odpusti iz službe, prisilne orožne vaje in obsodbe na dolgoletno ječo. Niti odkriti teror protiljudskega režima klerikalne in Karadjordjevske Jugoslavije, ko je jasno zajadral v fašistične vode ni mogel streti revolucionarnosti v borbah že preiskkušenega delavskega razreda. Razpust de-

V svobodi zgrajena moderna valjarna 2400 proizvaja nepogrešljive proizvode za našo metalno in vojno industrijo.

renco zaščiten z visokimi carinami. V to vzdušje je posegla tudi ilegalna KP, ki je v letih 1930-31 znova zaživela in se okrepila z novim mladim in borbenim kadrom. Kolektivna pogodba med delavstvom in podjetjem je sicer vrnila delavcem zaslužek, vedno bolj pa so izstopale nasprotja med revolucionarnim levim krilom delavstva, ki ni odstopalo od svoje poti in desnim krilom socialdemokratov, ki so paktirali s kapitalom in izda-

lavskih organizacij in društev, strogo policijsko nadzorstvo nad delavskimi voditelji in naprednimi ljudmi je samo okrepilo budnost v delavskih množicah in podžgalo njih revolucionarnost. Leto 1941 je našlo pripravljenega tudi jeseniškega kovinarja in proletarca.

Izbruh druge svetovne vojne je močno dvignil konjunkturo železarske industrije. To priložnost so izrabili tudi nemškutarski delničarji KID in inve-

stirali v podjetje vedno več novega kapitala, da si zagotove čim mastnejše dobičke. Drobтинice iz njihovih obloženih miz pa naj bi bile pesek v oči delavstvu in voda na revolucionarni ogenj, ki je tlel v njem. Leta 1938 je zagorel prvi plavž in pričel taliti bosansko rudo. Leta 1940 mu je sledil drugi. Razširjena je bila martinarna, postavljena prva elektropeč za kvalitetna jekla, zgrajena cevalna in šamotarna. Toda v starih obratih so delavci še vedno delali v neznosnih pogojih. Nihče se ni brigal za higienske in delavske pogoje delavcev. Čim več izvleči iz njih, to je bilo geslo kapitalistov, ki se niso menili za trud in znoj jeseniškega delavca. Za naprednega delavca ni bilo kruha, po tovarni pa so se šopirali ljudje, ki so predobro znali kriviti hrbtenico ali vsaj modro molčati in bili poslušno orodje v rokah nemškutarjev in petokolonašev, ki so kopali grob trhli in skorupcionirani državi. Delavci pa so stiskali pesti in se pripravljali na odločilni trenutek.

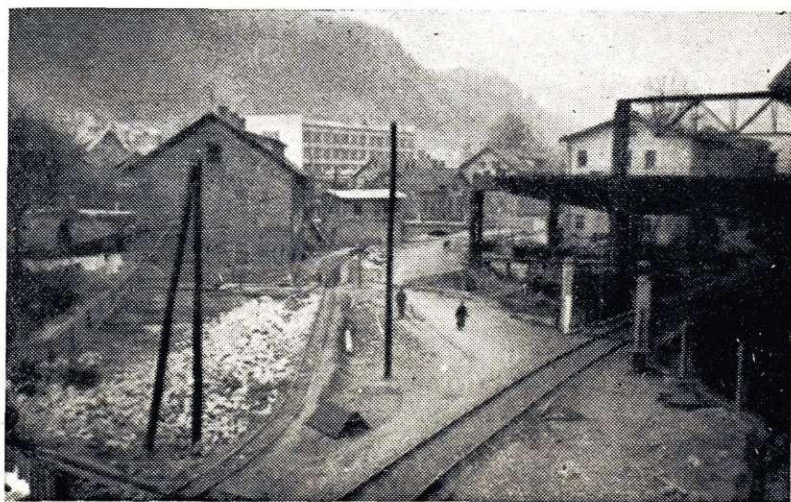
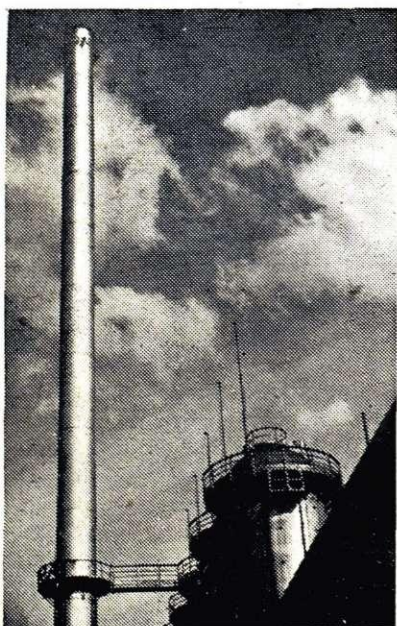
Vsem so še predobro znani dogodki v letu 1941 in pozneje, zato jih ne bi ponavljali. Nacistična Nemčija je hotela tudi Jesenice in njeno železarno napraviti „für immer Deutsch“. Toda delovno ljudstvo na čelu s svojo Komunistično partijo ji je prekrizalo načrte. Grozodejstvu okupatorja se je uprla partizanska puška. V najtežjih dneh je tudi jeseniško delavno ljudstvo enotno stopilo v odločilni in krvavi boj za svojo socialno in nacionalno osvoboditev z ramo ob rami bratskih narodov Jugoslavije in vsega naprednega in miroljubnega človeštva. Podjetje je iz leta v leto zniževalo svojo produkcijo, kajti velikonemški državni aparat se je vedno bolj lomil in krhal, delovna sila pa je iz dneva v dan številneje zapuščala tovarno in se priključevala partizanskim borcem v svobodnih gozdovih. Pisala se je najslavnejša stran zgodovine slovenskega naroda, pa tudi železarskih Jesenic.

Leto 1945 je prineslo zmago. Podjetje je iz vojne izšlo brez poškodb in postalo splošna ljudska last. Zmagovalec-delavski razred pa je zastavil

Diploma jeseniške železarne za njene kvalitetne proizvode iz leta 1878.

ново veličastno bitko za obnovo porušene domovine. Puško in borbeno pest sta zamenjala kramp lopata in pridna roka. Vzporedno z rastjo in krepitvijo nove, napredne socialistične družbene ureditve se je krepilo tudi naše gospodarstvo. Domovina je potrebovala železa in jekla, vedno več železa in jekla. Tudi v tej odločilni bitki naše gospodarske obnove je jeseniški železar stal v prvih vrstah. Produkcija se je iz leta v leto dvigala, številni udarniki in novotarji so stali na čelu delovne armade, ki se je zagrizeno bila v novim sovražniku — zaostalostjo in podedovanimi slabostmi starega premaganega in zrušenega reda. Prav v tem odločilnem boju je prišla popolnoma do izraza vsa iznajdljivost, bistrrost, prirojena sposobnost in delazmožnost jeseniškega železarja. Sredi delovnega poleta niti izdajalski zahrbtni napad Informbiroja ni omajal odločnosti in borbenosti jeseniškega delavca. Še krepkeje so poprijeli in nove in nove

Kjer se je še nedavno vila cesta, se na neizkoriščenem prostoru mogočno dvigajo v zrak srebrnkasti kavperji z visokim dimnikom.

tone železa in jekla so bile proizvedene za rast in krepitev gospodarske moči domovine. Obveze petletnega plana so bile predčasno izpolnjene in znatno prekoračene in jeseniška železarna je po zaslugi svojega zavednega delovnega kolektiva stala vedno na čelu borcev za večjo in kakovostnejšo proizvodnjo, kot vzgled vsem ostalim. Domovina je bila zacelila svoje največje rane. Prišla so leta gospodarske graditve in z njimi tudi zgodovinski dan 20. avgust 1950, ko je del. kolektiv Železarne Jesenice prevzel podjetje v svoje upravljanje.

20. avgust 1950 bo ostal neizbrisen spomenik v zgodovini Železarne Jesenice in njenega delavstva. Ljudska revolucija je leta 1945 pregnala vse izkoriščevalne lastnike in bivše kapitaliste, pet let kasneje pa je že omogočila, da je podjetje v svoje roke prevzel neposredni proizvajalec — delavec in tako uresničila revolucionarno geslo: „Tovarne delavcem!“ Davni sen izkoriščanih in izžemanih proletarcev je bil uresničen. Samo delavec je lahko v imenu ljudske skupnosti upravitelj podjetja in edini gospodar in uživalec sadov svojega truda. Uresničitev pravice do upravljanja pa je delovnemu kolektivu naložila tudi dolžnost, da upravlja podjetja v splošno korist skupnosti in celotne socialistične domovine. Sadovi te revolucionarne pridobitve v pogojih naše socialistične družbene stvarnosti so bili kmalu vidni. Če pogledamo nazaj ta štiri leta, od 20. avgusta 1950 pa do danes, lahko ugotovimo, da Železarna Jesenice še nikdar ni v tako kratkem času dosegla tako velikega napredka in razvoja. Tega ni omogočila samo svobodna socialistična domovina, temveč tudi pridne roke delavca-upravljalca. Novi obrati so začeli rasti kot gobe po dežju. Valjarna 2400, kavperji, novi predelovalni obrati, prazilne peči, številni manjši moderni obrati in še vsepovsod drugod v tovarni se gradi novo, modernejše, lepše in svetleje. Železarna bo skoraj do zadnjega spremenila svoje lice. Staro bo izginilo in novo bo stopilo na njeno mesto, kakor svetel odraz tudi vsega novega in svetlejšega v naši socialistični stvarnosti. In vse to novo je sad truda in znoja delovnih rok in čel tistega delovnega ljudstva, ki se je znalo boriti za svojo svobodo in neodvisnost, sad tistih, ki so žrtvovali svoja življenja za našo svobodo, s katero je šele bil omogočen ta nesluten razvoj.

Danes je Železarna Jesenice močan gospodarski in s tem tudi politični činitelj naše socialistične domovine. Skoro polovico potreb po železu in jeklu v naši državi krije proizvodnja naše železarne, ki je obenem tudi kovačnica orožja naše slavne Ljudske Armade, braniteljice naših meja, svobode in miru. S porastom železarskih podjetij v bratskih republikah, ki imajo boljše surovinske in ekonomske pogoje, pa bo kvaliteta, ki je tako tradicionalna in neprekosljiva za našo železarno, nalagala delovnemu kolektivu nove in še večje naloge. Danes proizvodi naše železarne že spet konkurirajo na številnih svetovnih tržiščih in prav v tem pogledu se nam obetajo še novi uspehi, ki bodo v čast našemu podjetju in v korist vsej naši skupnosti.

Tak je bežen pregled zgodovine petinosemdesetih let jeseniške železarne, ki je tesno povezan z zgodovino njenega delavstva, to je z zgodovino delavskega razreda, ki si je priboril zmago, kakršno si ni noben drug delavski razred na svetu in, ki danes s ponosom zre nazaj na svojo revolucionarno in zmagovito preteklost, v svojo lepšo bodočnost pa stopa odločen, svoboden ter trdno in enotno združen okoli svoje partije in državnega vodstva z maršalom Titom na čelu. Vsakdanjost pri naša različne težave in krize, kakor jih je tudi v preteklosti, toda jeseniški železar in proletarec jim bo vedno kes in od svoje začetne poti ga ne more odvrniti nobena sila, kakor mu tudi ne more nihče več vzeti svobode in pravice upravljanja, ki jo bo znal, če nanese tako, odločno braniti in zanjo žrtvovati tudi svojo kri. Nikdar več hlapec, to je geslo našega delovnega ljudstva in tudi jeseniškega železarja. Danes smo gospodarji svojega in svojega si ne damo vzeti po nikomur. Na svojem si tudi gradimo svojo lepšo bodočnost in tako služimo interesom bratstva med narodi in miru na svetu.

Jeseniški železar lahko s ponosom zre na svojo pot, ki jo je prehodil v burnih in viharjih petinosemdesetih letih do danes, vsa naša socialistična skupnost pa lahko z njim trdno računa tudi v bodoče, kot z zavednim, revolucionarnim in delovnim činiteljem, ki bo kakor do slej zastavljal vse sile za procvit in rast svojega podjetja, svoje lepe ožje domovine in končno tudi za delovno ljudstvo vse naše bratske socialistične domovine.

Naj živi 85 let obstoja Železarne Jesenice,
praznik jeseniškega proletariata
zmagovalca v boju za svobodo in
upravljalca - graditelja v socializmu!

1. avgust 1941 - ognjeni krst partizanov-železarjev

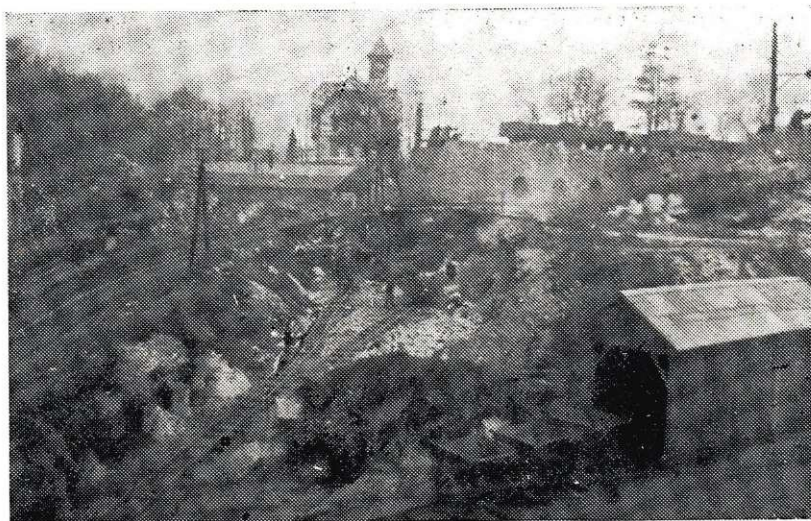
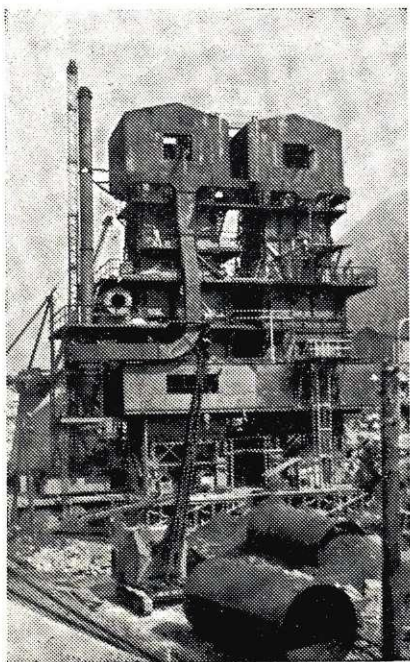
Eden še živečih prvoborcev in član našega delovnega kolektiva tov. Vovk Ivan — Živan je za naš list napisal pričujoče spomine o prvih dneh okupacije in ljudske vstaje na železarskih Jesenicah, kot jih je skupno z ostalimi preživel sam. Ti dnevi, med njimi tudi 1. avgust 1941 kot prvi odkrit spopad prvih partizanov z okupatorjem, bodo ostali neizbrisni v naši zgodovini, saj so temelj vsej nadaljnji borbi in široki ljudski vstaji ter s tem tudi naši s krvjo priborjeni nacionalni in socialni svobodi.

V najlepšem razcvetu je bila pomlad, ko so čez zob oboroženi fašistični osvajalci zasedli Gorenjsko. Iz taktičnih ozirov in previdnosti so Nemci poslali naprej Italijane. Uplašene in sestradane so se pomikale italijanske kolone iz Trbiža, preko Jesenic proti Ljubljani, držeč se mulam za ugrabljene repe.

Prihod Italijanov pa je pri Jeseničanih vzbudil vzdušje nerazpoloženja. Vdani v usodo okupacije po zaslugi sramotne izdaje vladajočega klero-fašističnega režima stare Jugoslavije so si bolj želeli Nemcev kot pa Italijane. Geslo: „Bolje Nemci kot Italijani!“ se je splošno širilo, ker so ljudje videli v Nemčiji, če že ne kulturnejši pa vsaj tehnično naprednejši narod, seveda nihče pa ni računal z brutalnostjo nacifašizma. Po umiku Italijanov in dokončnem prihodu Nemcev na Jesenice pa so se že vsem začele odpirati oči. Z ukrepi, kot policijska ura ob 20. uri, zaplenba radijskih sprejemni-

kov in uvedba enotnih kuhinj predvsem za Slovence ter nasilno izseljevanje naprednih in zavednih ljudi, pa so izgubili sleherne simpatije. Svojim izdajalskim načelom so ostali zvesti le posamezni petokolonaši.

Globoko v ilegali pa je Partija že organizirala svoje vrste za oborožen upor proti okupatorju. V ilegalo je direktno stopil Gregorčič Jože, ki je imel nalogo organizirati na terenu OF, ustanovljeno 27. aprila, ostali člani Partije pa so v tem času živeli še povsem normalno življenje. Pod videzom prijateljstva med Nemčijo in SZ, se nanje ni izvajal nikak pritisk, vse do trenutka, ko je Nemčija napadla SZ. V noči od 22. na 23. junij so Nemci nameravali izvesti aretacijo vseh komunistov, ki so bili kompromitirani še s strani bivše policije ali znanih petokolonašev. Tako so to noč aretirali precejšnje število komunistov, vendar je večina verjetno že pred tem dobila direktivo, naj stopi v polilegalo, tako, da to noč niso spali doma in se tako izognili aretacijam, ki so se pčnavljale tudi naslednje dni, nakar so vsi iskani komunisti stopili v ilegalo. Nemci so najprej ljudi iskali po domovih, pozneje pa tudi v tovarni. Po svoji praksi so jih najprej klicali na policijo, pozneje k tovarniškemu vratarju in slednjič, ko ni bilo zaželenega uspeha, so jih iskali v obratih na delovnih mestih. Ljudje so se pred aretacijami zatekali v gozdove, nekateri že organizirano kot bodoči ilegalni delavci in borci, drugi pa tudi povsem neorganizirano iz bojazni pred aretacijo. Na jeseniškem področju so se tako zbirale tri skupine, ki

Pred leti se je tod razprostirala še nikomur koristna kamnita gmajna, danes pa že stojе pražilne peči, od katerih ena že obratuje

so predstavljale zarodek poznejše Cankarjeve čete, bataljona in brigade. Prva skupina se je zbirala na Obranci nad Babo na Možaklji. Tu so se zbirali ljudje iz desne strani Save, Javornika, Blejske Dobrave in Gorij. Druga skupina se je zbirala na Njivcah v hribu Hrastnik nad Koroško Belo, kamor so se zatekali iskani z Jesenic, Javornika in Koroške Bele. Tretja skupina pa se je zbirala v Mirci nad Jesenicami, kjer so se zbirali ljudje iz zgornjega konca Jesenic. Vse tri skupine so se zbirale istočasno. Pri naprednih ljudeh je to zbiranje ilegalcev v „gmajni“ rodilo zadovoljstvo, saj so vedeli, da se bodo imeli kam zateči, če bi jih iskala nemška policija.

Prvi „logerji“ so bili kar na prostem, vse do večjega dežja, ko je bilo treba misliti na zavetje in streho nad glavo. Pomagali smo si z vojaškimi šotorskimi krili, platnenimi rjuhami in lubjem ter iz njih narejena zavetja najraje in po možnosti postavljali pod previsne skale. Poseben problem je seveda bila „kuhinja“. Ognjišča so bila iz skal, posebno imenitna pa celo prekrita s ploščo štedilnika. Seveda pa nihče ni skrbel za dim, ki se je visoko valil in bil viden daleč v dolino. Prav to je onemogočalo popolno konspiracijo prvih partizanov in omogočilo tudi izdajo logerja I. Cankarjeve čete na Obranci. Izdajalec je bil Koritnik Franc iz Javornika, ki je pozneje zato tudi prejel zasluženo plačilo.

V začetku je oskrbovanje partizanov temeljilo le na njih sorodnikih, kaj kmalu pa se je razvila široka akcija zbiranja hrane pri ljudeh, ki so z borci in uporniškim gibanjem simpatizirali. Pri tem so bile zlasti aktivne žene in dekleta in le redka je bila družina, ki takrat pokreta ne bi materialno podpirala. Akcij pa te skupine še niso vršile, čeprav so borci spraševali po njih, kajti treba je bilo počakati na direktive. Skupine so zbirale orožje in po posameznikih pomagale organizirati teren.

V mesecu juliju sta skupini v Hrastniku in na Mirci dobili direktivo, da se naj premakneta na Možakljo, kjer bi se izvršila koncentracija čete. Skupini sta ta premik izvršili v zadnjih dneh julija in 28. julija se je iz vseh treh skupin formirala na Obranci I. Cankarjeva četa, ki ji je bil za komandirja Stražišar Polde.

30. julija je bila v gozdiču na kraju Poljan nad Kočno zbrana skupina aktivistov, ki je imela sestanek z borci I. Cankarjeve čete. Ta skupina je bila ob 19. uri zvečer napadena po gestapovcih. Gestapovci so se pripeljali z avtomobilom z Jesenic, izstopili in pregledali gozdič na desni strani ceste nad Kočno. Pri tem so naleteli na aktiviste in začeli streljati nanje. Od borcev je bil v peto ranjen čevljar Kosmač Franc. Ko so borci s streli odgovorili, so se gestapovci, ki jih je vodil šef gestapa Druschke, umaknili.

S koncentracijo čete pa so borci pričeli tudi s prvimi akcijami. Prva teh akcij je imela namen zrušiti oba mostova v Mostah pri Žirovnici in sicer v noči 31. julija. Za izvršitev akcije so se javili sami prostovoljci. Akcijo miniranja je skupno s

komando čete organiziral Gregorčič Jože, na samem terenu pa jo je vodil komandir čete Stražišar Polde. Bila je zelo skrbno in predvsem konspirativno pripravljena. Borci, ki so se javili za izvršitev akcije, niso vedeli kakšna je njih naloga. V mraku so se spustili po strmem pobočju Možaklje na Poljane, prečkali cesto in preko sedla Vrše prešli na dobnavsko polje. Previdno so prekoračili Savo po brvi pod Potoki, prečkali glavno cesto in železniško progo ter se odpočili v grmičevju. Komandir Polde je medtem odšel na zvezo, da dobi eksploziv, ki ga je preskrbel Riček Tone, zaposlen v kamnelomu KID. Še obrazložitev akcije, razporeditev borcev in skupina se je prav previdno pomikala proti globoki strugi Završnice. Temna noč je otežkočala delo, a istočasno varno kriča borce. Skupina na zasilnem cestnem mostu, ki se

Tanki naše slavne Ljudske armade na letošnji 1. majski paradi v Beogradu

ga zgradili Italijani, je svoje delo kmalu opravila. Nestrpno je pričakovala sporočila skupine, ki je delala na glavnem mostu, kjer je bilo delo zaradi višine otežkočeno. Tudi straža v smeri Žirovnice je bila nestrpna. Le še tri minute, le še dve minuti, le še ena in potekel bo čas za umik. Minute pa so strašansko dolge. Napeto tišino zmoti borec za zvezo, ki sporoči povelje umika. Tiho kot so prišli, so se borci razdeljeni v dve skupini umaknili. Vsaka skupina zase je pri prehodu preko mosta določila minercu tudi čas, ko naj prižge vžigalno vrstico. Skupini sta se ločeno umaknili na dogovorjeno zborna mesto. Sleherni borec je z nestrpnostjo pričakoval uspeha te prve akcije. Močne eksplozije so odjeknile v temno noč in skupina je na umiku preko potoške brvi nehote pospešila korak. Akcija je torej uspela. Zasilni cestni most je dobesedno razrušilo, glavni cestni most pa je dobil le dve večji poškodbi. Čeprav materialni učinek akcije na glavnem cestnem mostu ni bil velik in zadovoljiv, je vendar vsa akcija imela močan moralni učinek, tako na partizane same kakor tudi na aktiviste in simpatizerje, saj jim je vlila poguma in samozvesti. Znak za organiziran upor je bil dan.

Borci so se počasi vračali iz akcije. Da ne bi delali sledi, smo na Poljanah zaokrenili na Spodnje Poljane in se od tam napotili na Obranco, kjer smo imeli zadnji počitek.

Med tem ko so borci na povratku počivali na Obranci, pa je preostanek čete v zgodnji jutranji uri doživel nenaden napad Nemcev. Le majhno število slabo oboroženih borcev je sprejelo borbo s policijsko edinico 80 moških. Sprejeta borba je bila spričo slabe oborožitve borcev in nadmočnosti sovražnika precej tvegana. Nad pečino v polkrogu obkoljeni borci so vodili borbo z nadmočnim sovražnikom in le srečnemu slučaju je pripisati, da je bil vračajoči se del čete v neposredni bližini. Le-ti so v strelcih preleteli planino Obranco in iz nepo-

prvi borbi so borci Cankarjeve čete častno prestali ognjeni krst, s krvjo in mladimi življenji dveh skojevskih voditeljev pa je jeseniški proletariat plačal svoj prvi krvni davek v borbi proti fašizmu za svojo končno osvoboditev.

Po borbi se je četa takoj umaknila na bližnjo planino Krnico in se tam utaborila. Dan pozneje se je oglasil v četi tov. Žagar Stane z direktivo CK, da se naj četa premakne na Jelovico, kjer se bo koncentriral bataljon. Četa se je premaknila na Pokljuko, kjer se ji je pridružil še vod Gorjancev, nato prekoračila Savo pod Bohinjsko Belo in se preko Kupljenika povzpela na Jelovico. Z jelovško četo se je sestala na Vodiški planini nad Kropo in prenesla svojo revolucionarnost tudi na te borce.

Še živeči borci, ki so doživeli prvi oborožen spopad 1. avgusta 1941 na Obranci

sredne bližine udarili Nemcem v hrbet. Ta nenaden napad vračajoče se skupine je Nemce presenetil in postavil v nesigurnost. Prav gotovo so mislili, da samim preti nevarnost obkolitve, zato so se takoj umaknili. Ko so vračajoči se borci obkolili položaje, so se Nemci že oddaljili za streljaj. Na bojišču pa so v razdejanem taborišču našli tudi prve žrtve. Padla sta Koren Ferdo in Arzenšek Viktor. Nemci so v naglici prebrskali logor, prestrelili in prebodli z bajoneti porcije in drugo posodo, razmetali in pomešali s prstjo hrano in jo nekaj celo odnesli s seboj. V naglici so se umikali po stezi mimo „Kamenite babe“, na Poljanah pa so doživeli novo presenečenje. Iz zasede jih je napadel s puško in bombami aktivist Finžgar Ivan, ki je nameraval k partizanom na vezo, toda v tej borbi je bil ranjen in ujet, pozneje pa ustreljen. Kot so pozneje pripovedovali, so imeli tudi Nemci v tej borbi tri mrzle in nekaj ranjenih policistov. V tej

Tam je bil formiran I. Cankarjev bataljon, kot zarodek poznejše slavne Cankarjeve brigade.

Četo na Obranci so sestavljali po večini jeseniški železarji, revolucionarji delavskega gibanja in člani KP. Nepozabna bodo ostala imena številnih borcev, ki so prvi šli v boj in žrtvovali po večini svoja življenja za našo svobodo. Jože Gregorčič, bratje Stražišarji, Jože Finžgar, Franc Potočnik, Matija Verdnik, Viktor Kejžar, Stane Bokal in še mnogi drugi, so tisti, ki so s svojo nesebično in borbeno revolucionarnostjo dvignili plamen upora v jeseniškem okolišu, zasejali prvo seme svobode s svojo krvjo in s tem postavili tudi temelj naši slavni Ljudski Armadi, ki danes močna bdi nad pridobitvami tistih, ki so skoraj z golimi rokami, toda z globokim prepričanjem v zmago proletariata šli v boj in žrtvovali svoja življenja za svobodno sedanost in lepšo prihodnost naše socialistične skupnosti.

STAVKA NA JESENICAH LETA 1935

Tov. Mlakar Janez, eden vodilnih delavcev naprednega gibanja na Jesenicah pred vojno je napisal izčrpne spomine na tista obdobja v zgodovini jeseniškega proletariata, ko se je ta še boril za svoje najosnovnejše pravice proti izkoriščevalnim kapitalističnimi podjetniki KID. Iz teg spominov povzemamo sledeči sestavek o stavki na Javorniku in Jesenicah leta 1935.

Vse dosedanje stavke, ki so se jih delavci posluževali za dosego svojih pravic v sporih z upravo tovarne so bile le manjšega obsega v posameznih obratih in še to le po nekaj ur. Večina sporov se je poravnala s kompromisi, ker delavstvo ni enotno nastopalo, saj je celo rdeči sindikat bil razcepljen v levico in desnico. Prva povojna leta je bila tovarna last tujih delničarjev, ki se za tovarno razen dividend in obresti niso dosti brigali. Zapihal pa je drug veter, ko je podjetje kot glavni delničar prevzel celjski fabrikant in kulturbundovec Avgust Westen ter okoli sebe zbral še nekaj domačih kapitalistov, med njimi ljubljanskega bankirja Praprotnika. Ti novi lastniki tovarne so se začeli mešati v politiko in na vse načine šikimirati zlasti zavedno delavstvo, ter se v ta namen posluževali najrazličnejših malomeščanskih strank. To se je zlasti občutilo po letu 1932 in sklenjenimi kolektivni pogodbi, ki se je podjetje ni držalo in se vedno izmišljalo nove vzroke za njeno kršitev.

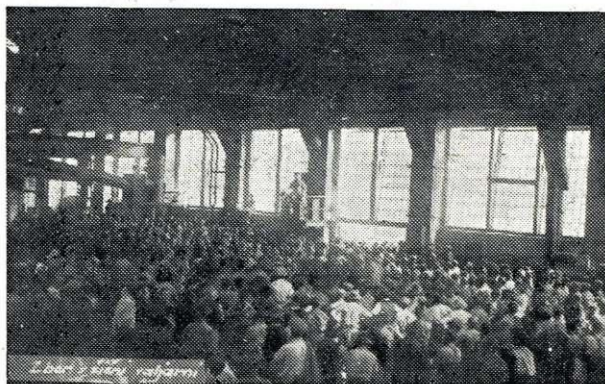
Zavedne delavce so premeščali na slabša delovna mesta in odpuščali, vsak najmanjši prekršek so najstrožje kaznovali in naših zaupnikov in njihovih intervencij sploh niso upoštevali. Požvigali so se celo na zakonodajo, saj ko je glavni zaupnik Ravnik France energično povedal obratovodju Nemcu Bachmannu, da je v službi v Jugoslaviji in ne Nemčiji in, da obstoja zakon o zaščiti delavcev, mu je ta naduti Švab odvrnil, da mu naši zakoni visijo po hrbtu. Vse to nasilje je po letu 1932 bilo vedno večje in leta 1935 doseglo svoj višek. Vzdušje je po zaslugi izkoriščevalnega vodstva podjetja postalo tako neznosno, da so bili kovinarji vedno bolj enotni in pripravljeni skupno nastopiti proti nasilju in krivicam ne glede na to, kateri strokovni organizaciji so pripadali.

Predstavniki in voditelji teh organizacij pa niso bili tega mnenja in zaradi nesposobnosti, da bi povedli delavce v energično borbo, tudi odklanjali enoten nastop. Po večini so se tudi preveč bali žandarjev in tako nanje ni bilo mogoče računati, niti na predstavnika podružnice SMRJ Čelesnika Janeza, niti na predstavnika Narodne strokovne zveze Tine Zupana in še najmanj na predsednika Jugoslovanske strokovne zveze Gasarja Albina. Prav ti ljudje so dušili borbenega duha delavstva in s pasivnim gledanjem na početje podjetja in odklanjanjem sleherne odločne borbe pomagali edinole podjetju.

Zaradi brezuspešnega posredovanja pri podjetju, da preneha s svojim početjem in brezuspešnega po-

zivanja vodstev strokovnih organizacij, delavskih zaupnikom ni preostalo drugega, kot, da sami stopijo pred delavstvo in ga spodbujajo k borbi. Kljub takemu stanju v delavskih organizacijah pa delavci le niso bili sami. Z njimi je bila sicer še mlada in maloštevilna toda energična in revolucionarna ter kljub globoki ilegali vodstva sposobna sila komunistične partije jeseniških kovinarjev, ki je imela tudi številne simpatizerje, ki so delovali točno po njenih navodilih, čeprav niso bili njeni člani.

Položaj kakršen je bil, je narekoval edino uspešno sredstvo v borbi s podjetjem — stavko. Posebno energično so se za stavko zavzeli na Javorniku, seveda v prvi vrsti člani partije in njih najožji

Delavski shod v žični valjarni med stavko leta 1935.

simpatizerji. To so bili glavni zaupnik Perko Vencelj, Krelj Nace, Giorgini Edvard, Šindol Janez, Stražišar Viktor in še drugi. Na sestanku 11. julija so se o vsem dokončno pogovorili in pripravili za stavko. Zavedali so se, da bo borba težka, saj se ne bodo borili samo proti podjetju, oblasti in žandarjem, temveč tudi proti oficelnemu vodstvu strokovnih organizacij.

12. julija 1935 je ob 6 uri zjutraj nočna izmena delavcev javorniških obratov, kjer je bilo kršenje kolektivne pogodbe najhujše, ostala v obratih. Skupaj s prišlo dopoldansko izmeno je ustavila obratovanje, žene in dekleta pa so istočasno zastražile vhode tovarne pred omahljivci in provokatorji. Glavni zaupnik Perko je o tem takoj obvestil vodstvo podjetja, srezko načelstvo, Inspekcijo dela, Delavsko zbornico in tov. Leskoška Franca, takrat oblastnega tajnika SMRJ ter s tem legaliziral stavko. Med tem je delavstvo formiralo svoje zahteve v 18 točkah, kot osnovo za pogajanja s podjetjem, ki jih je vodstvu podjetja ponesla delavska deputacija: Perko Vencelj, Kalan Matevž in Smolej Valentin.

Ob 11. uri dopoldne je na Javornik prispel srezki načelnik Bizjak, ki pa ga žene niso pustile v tovarne. Šele na intervencijo glavnega zaupnika je skozi neka stranska vrata prišel v tovarno. Delavski zaupniki so se zbrali pri njem v obratni pi-

sarni, delavstvo pa pred pisarno. Srezki načelnik je skozi okno začel pozivati delavstvo, da naj se vrne na delo in se pri tem skliceval kar na glavnega zaupnika, češ, da je tudi on mnenja, da stavka nima smisla. Toda Perko Vencelj se je oglasil, da to ni točno in da je podjetje krivo, če je prišlo do stavke. Po daljšem pogovoru je bilo delavskim zaupnikom naročeno, da naj pozovejo delavce, da se vrnejo na delo. Delavski zaupniki so bili po zakonu dolžni pomirjevalno vplivati, zato so zbrali delavce v fini pločevini.

Pred tem pa so obvestili zanesljivejše delavce, da naj njihovo poziv na zborovanju odločno zavrnejo, tako, da je bil s tem ustvarjen videz, da delavski zaupniki ne sodelujejo v vodstvu stavke. To

Stavkujoči na Javorniku se poslavljajo od pokojnega sodelavca Tomazina

je popolnoma uspelo in s tem so imeli zaupniki še več možnosti, da ostro nastopajo pri pogajanjih proti podjetju.

Ob 2. uri popoldne so prišli predstavniki Delavske zbornice, delavski inšpektor banske uprave ing. Baraga in predstavnik strokovne komisije tov. Leskošek, le predstavnikov strokovnih organizacij od nikoder ni bilo. Nekateri so se takoj, ko so zvedeli za stavko, umaknili z Jesenic in prepustili delavstvo svoji usodi, drugi pa, ko so videli, da je stavka le resno mišljena, so se še istega dne sestali in začasno združili svoja vodstva v „Vrhovni medstrokovni odbor“ (VMO), z namenom, da posežejo v nastali položaj in ponovno osvojijo vodstvo nad delavstvom, kar pa se jim ni posrečilo, saj si je bilo delavstvo zdaj na jasnem, komu lahko zaupa vodstvo svoje borbe.

Zahteva delavstva je bila, da se pogajanja vršijo v neposredni bližini javorniških obratov, da bi lahko tudi sami vplivali na njih potek, podjetje pa je sprevidilo to namero in vztrajalo pri Jesenicah, končno pa moralo pristati na nevtralen kraj in sicer šolo na Koroški Beli.

Delavcem se je popoldne pridružila še popoldanska dnina in prvo noč so delavci prebili v odličnem, borbenem razpoloženju. Vladala je popolna enotnost, razen nekaterih brezpomembnih izjem. „VMO“ pa je tam nekje na Savi zaman koval načrte, odtrgan od revolucionarnih množic.

V soboto 13. julija so se šele nekako pričela pogajanja, na katerih so bili poleg predstavnikov oblasti tudi člani upravnega odbora KID, med njimi narodni izdajalec Avgust Praprotnik in neki Pantić iz Beograda. Na enem izmed pogajanj se je Praprotnik obregnil ob dejstvo, ki mu je šlo najbrž zelo na živce, da so v stavki tako odločno sodelovale tudi žene, z opazko: „Baba je za v posteljo, ne pa za borbo in za na ulico!“ Seveda je prisotna delavska delegacija odločno in ogorčeno zavrnila to žalitev požrtvovalnih tovarišic, ki so zvesto stale v borbi ob strani svojih mož in sinov.

Pogajanja niti tretji dan niso prinesla nobenega rezultata. Podjetje je trdovratno odklanjalo vsak sporazum in zavračalo vse delavske zahteve. Popustiti ni hotela ne ena in druga stran, ki sta obe računali še z novimi akcijami. Naši načrti so bili stavka v obratih na Jesenicah. Poleg stalnih stikov s tovariši na Javorniku so stalno zasedale tudi partijske celice v tovarni, kakor tudi partijska celica med obrtniki, ki jo je vodil krojaški mojster Ivan Sedej.

15. julija je stanje doseglo kritično točko in v stavko so stopili tudi jeseniški delavci. Najprej se je ustavilo delo v žičarni, hladni in žični valjarni, nato pa so delavci teh obratov šli skozi ostale obrate in pozvali delavce, da prenehajo z delom. Veliki in mali šefi so bili vsi iz sebe, ko so videli, da gre za res. Najbolj se je šopiril ing. Wagner, šef mehanične in celo skušal ugovarjati, ko pa je videl spontano silo množice, se je umaknil v pisarno. Nekaterim delavcem v mehanični in kotlarni se ni preveč mudilo od strojev, pa so jim žičarji povedali, da jim bodo pomagali, če ne gredo sami. Tudi Karl Luckmann, poveljnik gasilcev in petokolonaš, je pokazal svojo pravo barvo, ko je hotel zbrati gasilce v gasilskem domu z namenom, da bi delavce razgnal s curki vode. Toda spregledali smo njegov namen in tov. Pibernik je vidoč kaj kani, naravnost pobesnel, prijel za železno palico in zavpil: „Hudiči, če nas mislite špricati, prvem, ki bo poizkusil, razbijem glavo!“ Pristopili smo še drugi z železnimi palicami v rokah in gotovo bi tekla kri ne glede na vse posledice, če se ne bi gasilci premislili.

Stavka jeseniških obratov je na predstavnike podjetja delovala kot bomba, ker so še vedno računali, da zlomijo Javorničane. Njihovi kapitalistični interesi so bili resno ogroženi, zato so v torek 16. julija izdali poziv na stavkajoče delavce, v katerem je med drugim tudi stalo: „Kdor bo izmed stavkujočih v sredo 18. julija še na tovarniških tleh ob 12. uri opoldne, naj sebi pripiše posledice svojega protipravnega postopanja.“ Poleg tega zastrahovalnega namena so izdali tudi proglas „Vsej javnosti“, v katerem so po svoje objasnjevali položaj in se opravičevali za svoje postopke, obenem pa pozivali vso javnost in delavljne delavce, naj se ne puste varati manjši skupini dobro povezanih in za metode hujškanja šolanih izzivačev.

Poleg teh „pomirjevalnih“ metod je vodstvo podjetja seglo tudi po žandarjih. Že okrepljeni žandarski asistenci je ban Natlačen v zaprtem

vagonu poslal na Jesenice še 40 žandarjev-specialistov, ki so še pred drugo uro popoldne zaprli vse dohode v tovarno z močnimi stražami. Že itak napeto ozračje je še bolj vznemiril surov napad žandarjev na žene in otroke, ki so nosili stavkajočim delavcem hrano v tovarno. Pri tem niso prizanesli niti nosečim ženam. Toda žene in otroci so se oprijemali ograj in ko so jih žandarji nagajali od njih je nastal vik in krik, ki je privabil ostale ljudi in zlasti ženske, ki so z ogorčenjem obsojali surovost žandarjev. Žandarji so pred solidarnostjo prebivalstva morali kloniti, hoteli pa so vdreti v tovarno, kajti tudi stavkajoči so obsojali njihovo surovost. Toda neki delavec je žandarju zagrozil, da bomo izpustili plin, če vdrejo v tovarno, da bo nas in njih zraven hudič vzela. Koliko bi plin škodoval ne vem, vem pa, da so se žandarji zbal, saj niso bili sigurni kako bi nas pregnali iz kanalov pod pečmi.

Po vseh teh dogodkih se je zganila tudi ostala javnost, toda ne tako, kot je želelo podjetje. Jeseniški obrtniki in trgovci, ki so spoznali, da so odvisni od zaslužka delavčevih rok, so v znak solidarnosti proglasili šesturno stavko. Pri tem je vidno vlogo igral Ivan Sedej in drugi, zlasti pa naš delavski pisatelj Tone Čufar.

Člani partijskih celic smo se med stavko stalno sestajali in skrbeli za mir in red. Postavili smo straže, da nihče ni mogel brez naše vednosti iz tovarne niti vanjo in stalno nadzirali tudi nevarnost ognja. Nismo se namreč mogli zanesti na razne malomeščanske elemente v podjetju in še celo na delavce v martinarni smo z dokazanimi vzroki morali paziti, da nam ne skočijo v hrbet.

V mehanični delavnici pa je vso noč vzdržal tudi šef ing. Wagner, ki je med delavce trosil stare oguljene fraze o komunizmu, katerim pa večina ni verjela, saj so ga predobro poznali, kar je z izdajstvom čez nekaj let tudi dokazal. Čas med stavko smo izkoriščali za razne debate in tov. Pi-berniku sem tudi priskrbel nekaj ilegalne literature, ki jo je razdelil med najzanesljivejše delavce. S takim delom med delavci smo pridobili nekaj novih članov za partijo. Čas pa smo si krajšali tudi s petjem in na nasipu pod tovarno je nastopal naš pevski zbor. Kdor je moral na popravek v bolnico ali sodišče, smo mu izstavili posebno potrdilo za izstop iz tovarne. Ko se je en dan pred začetkom stavke smrtno ponesrečil kurjač Tomazin, so ga na poslednji poti spremili tovariši prometnega oddelka in kurilnice, ostali tovariši pa smo se zbrali na nasipu konec tovarne in se z nekaj žalostinkami poslovili od njega. Prav tako so storili tudi stavkajoči na Javorniku. Po pogrebu so se vsi delavci, ki so šli ven, vrnili kompaktno v tovarno.

Ves čas stavke formalno ni obstojal nikak stavekovni odbor, kajti vse delo so vršile celice komunistične partije. Kljub nekakim poznejšim očitkom, da to ni bilo prav, pa se je izkazalo za pravilno, saj podjetje niti policija pozneje nista imela nikogar, ki bi ga uradno jahala zaradi tega.

Zmaga enotnosti jeseniških delavcev je triumfirala, ne glede na končni izid stavke in tudi podjetje je moralo resneje pristopiti k pogajanju,

zlasti še ker je stavka imela močan moralni uspeh tudi pri vsej javnosti in delavstvu vse države. Pogajanja, ki jim je prisostvoval tudi srezki načelnik dr. Vrečar v policijski uniformi, so delavskim predstavnikom jemala vse dneve in noči, medtem ko so delavci po obratih — žene in mladoletni so bili že od začetka poslani domov — prirejali zborovanja, koncerte in igre. Delavci so ponoči spali na deskah in železnih ploščah in tako je marsikdo takrat delal prakso za poznejše dni v partizanih.

Medtem je podjetje pod vplivom okolnosti precej popustilo in zaupniki so uvideli, da se stavka lahko zaključi. 18. julija so sklicali zborovanje vsega delavstva Jesenic in Javornika in predlagali, da se stavka zaključi, kar je delavstvo tudi sprejelo. Deloma je bilo to tudi nujno, kajti protidelavski elementi so s hujskanjem delavstva proti stavki enotnost stavkajočih skušali omajati, istčasno pa so tudi bivši Orjunaši pripravljali oborožen vdor v tovarno, da bi nas s silo razgnali.

Podjetje je večino naših zahtev sprejelo. Zapisnik o sporazumu in zaključku stavke je bil podpisan v Kazini ob 2. uri ponoči. Del zaupnikov je še ostal na pogajanjih, drugi del, med njimi tudi tovariš Leskošek in Perko, pa sta odšla med delavce, da jim poročata.

Ta stavka je bila težka preizkušnja za člane partije že zato, ker so bili prvikrat v takem položaju brez praktičnih izkušenj. Toda enotnost in politično delo partije se je nad vse izkazalo kljub temu, kar je tudi močno vplivalo na člane drugih strokovnih organizacij, ki so od svojih vodstev zahtevali enoten nastop, ko so spoznali združeno moč vsega delavstva.

Poglejmo še drugo stran te stavke, namreč že omenjeni formirani VMO, ki je hodil svojo pot brez kontakta z množico, toda pri pogajanjih je sodeloval. Podjetje, ki je videlo nemoč VMO, je prav zaradi tega lahko postavljalo trdo pogoje. Glavni zaupnik pa je bil na pogajanjih od zastopnika VMO celo posvarjen, da naj ne nastopa tako revolucionarno, ker je njegova funkcija le posredniška. Vrag vedi, kakšna je torej bila funkcija članov VMO.

Tudi med samimi stavkajočimi so bile posamezne skupine, ki so skušale razbiti stavko. S strani podjetja je za glavnega izvedenca v tej smeri veljal že omenjeni ing. Wagner, iz delavskih vrst pa je zlasti izstopil bivši predsednik Jurij Jeram, ki je na zborovanju v žični valjarni omenil, da je ta stavka — opereta. Tak tipičen odnos do stavke, ki je predstavljala resno borbo za življenje delavca, so imeli po večini tudi vsi drugi okoli VMO. Prav po njihovi zaslugi je podjetje, čeprav je pristalo, da po stavki ne bo nikogar šikaniralo, začelo s kaznimi in celo aretacijami za najmanjše prekrške, bodisi pred, med ali po stavki, le če je vedelo, da je prizadeti zaveden delavec. Na intervencijo glavnega zaupnika so bili sicer aretirani tovariši takoj izpuščeni, vendar se jih je podjetje branilo sprejeti nazaj v službo, ogorčeno delavstvo pa ponovno ni moglo riskirati večjega spopada ali stavke.

Čisto naravno je, da se je zaradi dogodkov pred

in po stavki začel odkrit razkol v podružnici strokovnih delavskih organizacij, ki je privedel do oslabitve celotnega delavskega gibanja. Toda napredna opozicija se je začela vedno močnejše združevati in kljub hudim in neopustljivim zaprekam vodstva podružnice, dejansko prevzela celotno vodstvo. Kljub nadaljnjemu razvoju, ki je po zaslugi nekaterih nerevolucionarnih in ozkih elementov pripeljal do razcepa in upada moči delavskega gibanja v celoti, kar je izrabljalo zlasti podjetje, ki je šlo po stari poti naprej in se ni oziralo na zapisnik

o sporazumu, saj je bil zanj le nevredna krpa papirja, pa je vendar stavka javorniških in jeseniških kovinarjev v letu 1935 velik revolucionaren dogodek, ki je imel svoj vpliv na delavstvo in javnost v vsej državi. Istočasno pa predstavlja tudi prvi enotni nastop jeseniškega delavstva vse do let okupacije, ko je jeseniški železar tudi s puško v roki dokazal svojo revolucionarnost in delavsko razredno zavest v borbi za svobodo in novo družbeno ureditev, v kateri si sam in edini kuje svojo lepšo prihodnost.

TRDA PREIZKUŠNJA

Naslednji sestavek povzemamo iz knjige Franca Konobelja-Slovenka „Pod Golico in Možakljo so se uprli“, ki je pred dnevi izšla v založbi MO Zveze borcev Jesenice. Knjiga je opremljena s številnimi fotografijami in barvnimi prilogi in po svoji vsebini in dokumentaciji o prvih letih ljudske vstaje na Jesenicah zasluži, da si jo nabavi sleherni Jeseničan.

V daljavi za Baškim jezerom se je rahlo svitalo, ko je Jože prevzel stražo. Počasi je stopal na rob in se nato zagledal proti obrisom Škrlatice in Prisojnika, ki sta se že rahlo začrtala v poslavljačo se noč. Kepa je še ležala v temi. S koroške strani je pihal mrzli jutranji veter. Jožeta je zabele in zgrabila ga je nevolja, da mora v tem hladu neprerušano stati na straži. Zato je zavil h karavli, osamljeni že od tistih dni, ko so jo zapustili zadnji graničarji.

„Je kaj posebnega?“ je vprašal Rajka, zavijajočega se v debelo odejo.

„Nič“, je ta odgovoril. „Vse je tiho in mirno. Zgleda, da bo lep dan.“ Zadnji stavek je povedal tako, kot da bi se lepega dneva ne veselil, in potem zaupal Jožetu, kar ga je težilo. „Nič mi ni všeč, da nas je Tone zavlekel sem na Mlince. Nemci nas ob takem vremenu ne bodo pustili pri miru. Tista ženska, s katero smo včeraj obračunali, prav gotovo ni prišla sama od sebe v Karavanke. Zdi se mi, da bomo kmalu tekli.“ Rajko je še nekaj časa razlagal svoje misli in napravljaj nehoti, že itak bojazljivega Jožeta, še bolj zaskrbljenega.

Ko je Rajka premagal spanec, je Jože ostal sam. Vsenaokrog je vladala tišina in Jožetova malodušnost se je kmalu stopila v hrepenenje po ženi...

Bil je šele nekaj mesecev poročen. Z ženo sta se lepo razumela in vse bi bilo prav, da niso prišli Nemci. Jože je podzavestno slutil, da bodo njegovo srečo porušili. S težkim srcem je hodil na šiht in ves nemočen čakal, da ga bodo nekega dne aretirali ali pa celo mobilizirali v nemško vojsko. Te slutnje pa so počasi kopnele; Nemci so ga zgrešili. Življenje se mu je zopet izlivalo v ljubezen in

prepričan je bil, da bo lahko sedaj ostal lepo doma. Nekega dne pa je dobil poziv, da se mora javiti k vermanšaftu. To ga je potrla in zaskrbelo, a Nemcem se ni upal upirati. Vzel je nemško puško in hodil v zasede čakati partizane. Niti slutil ni, da so se nekateri njegovi tovariši dogovorili z onimi iz hoste, naj jih zajamejo. To se je tudi zgodilo in tako je tudi Jože postal nehoti partizan. Le počasi se je prepustil partizanskemu življenju in nestrpno čakal, kdaj bo napočila svoboda. Ta pa se je vedno bolj oddaljevala, saj so Nemci prodirali v Rusijo in zmagovali. To je večalo Jožetovo malodušnost in zelo verjetno je včasih pomislil, da bi bilo bolje uiti partizanskemu življenju in se javiti Nemcem. Morda ga ne bodo niti kaznovali in potem se bo lahko vrnil k ženi. Še pomislil ni, da bi ga žena takega ne marala, saj je bila Urška trdna in zavedna delavska žena.

Take misli so ga zajele tudi sedaj, ko je mislil na dolino. Nekaj mu je prišepetavalo, naj uide. S Koroške strani je bilo vedno hladneje. Čeprav je bilo sredi poletja, so bila jutra mrzla. Jože se je ogrnil z odejo in se naslonil na okleščen borsevec. Pogled mu je plaval proti Dovškim rovtom, od koder je jelo motiti jutranjo tišino od časa do časa odjekanje kravjih zvoncev.

Jože se je ozrl proti šotoru. Rajko je spal nekam rahlo in ni bilo slišati niti — zanj tako značilnega — smrčanja. „Kako prijetno bi bilo v šotoru“, je Jože pomislil. A kaj ko ni bilo v njem prostora. Partizani so postavljali stražarski šotor samo za dva, tako da tretjemu ni kazalo drugega, kot da je stražil.

Jože je opazoval okolico in daljavo. Toda kmalu se je naveličal opazovanja, saj se mu je zdelo, da vedno manj vidi, bolj ko napenja oči. Nehal je opazovati in je skoro zadremal, a ga je zapekla vest. Bataljon leži samo nekaj desetih metrov pod njim. Tone, ki je hotel veljati kot poznavalec tega terena, ga je pripeljal sem. Komandant Nande in komisar Miha sta mu sicer oporekala, da jih je pripeljal na markirano pot, a Tone jima je zatrjeval, da so tu varni, kakor bi ne bili nikjer drugod. Dejal je, da je prelaz Mlince najbolj pripraven za umik na obe strani.

Nemcem je bataljon delal precejšnje preglavice. Zato so ga zasledovali že dalj časa, a mu niso

mogli do živega. Tudi to noč jih je presenetil napad na gestapovski avtomobil, vozeč proti Kranjski gori. Napadel ga je Jokl z nekaj prostovoljci. Noben Nemec v avtomobilu ni ostal živ. Zmučeni in utrujeni so se Joklovi prostovoljci vrnili ob dveh po polnoči v taborišče. Niti večerjati se jim ni ljubilo. Legli so lačni in s premočenimi srajcami in v hipu zaspali kakor kamen.

Jožeta je zopet premagala dremavica. Zaspal je stoje, kar se mu je zgodilo prvič. Nikoli bi ne bil včasih verjel, da človek lahko zaspi tudi stoje. Tudi to je bilo zanj v teh tednih, odkar je bil v partizanih, novo doživetje.

Vzdramil ga je strel. V bližini spodnjega strazarskega mesta je počilo in se rezko odbijalo od skal, nato pa zamrlo nekje v plazovih. Jože je panično skočil proti šotoru, da bi prebudil Rajka in Mirka. Ta dva pa sta bila že pokoncu.

„Kaj... kaj bo sedaj?“ je Jože vpraševal tovariša. Strah in negotovost sta mu lezla v kosti.

Nista mu utegnila odgovoriti. Strel in rafali so preglušili vsako besedo. Odmevi od pečin so jih ponovili in ponavljali, da človek ni vedel, od katere strani napadajo Nemci in se jim je zdelo, kakor da bi bili že obkoljeni. Jože je postal popolnoma brez glave, da se je preplašenost lotila tudi Mirka in Rajka. Izgubila sta prisotnost in nista vedela, kaj bi počela.

„Umaknimo se in se rešimo vsaj mi!“ je vzkliknil Jože, a se takoj zavedel svoje nelepe misli. Toda bila je že izrečena. „Kaj si bosta mislila tovariša?“ si je očitil.

Streljanje se je vedno bolj stopnjevalo in se približevalo. Krogle so sikale že mimo njih. Prepričani so bili, da bodo pravkar zasikale tudi od zgoraj.

„Edina rešitev je beg! Hudič vzemi partizanščino!“ je pomislil Jože in se odločil.

„Slišita! Pogledat grem proti Babi, da nas ne bodo tudi od tam presenetili“, se je zlagal tovarišema. Ta dva nista opazila njegovega spremenjenega glasu, izražajočega bojazljivost, toda ne pred Nemci, ampak pred partizani. Jože je zavil levo in izginil.

Sonce je bilo visoko nad zadimljeno dolino, ko se je ubežnik Jože ustavil pred vrati jeseniškega gestapa. Ni mu bilo treba dolgo čakati. Sprejel ga je visok gestapovec in se zadrhl nad njim, da je Jožeta oblihl mrzel znoj. Udarec gestapovčevega vprašanja ga je podrl, da je povedal tudi to, kar prej ni nameraval. Slabič, kakršen je vedno bil, je v pol ure povedal gestapovcu vse, kar je le-tega zanimalo.

Gestapovec je pozvonil. Vstopil je dežurni. Odsekana nemška govorica, v kateri je gestapovec nekaj naročal dežurnemu, je udarila Jožetu na uho. Dežurni je odšel.

„Sedi!“ je gestapovec ukazal Jožetu in se ni več zmenil zanj. Nadaljeval je z delom, prekladal neke papirje in brskal po njih, zraven pa si nekaj zapisoval v notes.

Jože je sedel topo na stolu. Toda ta topost mu je bila prijetna. Pozabil je že, da je bil še pred

nekaj urami visoko nad Dovjem, pozabil na svoj beg in pot na Jesenice, pozabil, da je čakal pred gestapovskimi vrati in da je pred pol ure pričel razkrivati gestapovcu partizanske skrivnosti, ovdil imena tovarišev, ki so zadnje tedne delili z njim vse dobro in slabo in mu bili pripravljeni vedno pomagati. Ko je izdajal, ni pomislil, da je s tem obsodil na pogubo tudi sorodnike svojih nekdanjih tovarišev, ki so hoteli, da bi napravili iz malodušnega Jožeta klenega človeka.

Na hodniku so se začuli koraki in ga prebudili iz prijetne toposti. Vstopila sta dežurni in še neki neznanec. Jože ga je ogledoval. Neznanec je bil mlajši moški. Jožetu je bil neprijeten. Morda zato, ker je slutil, da ga bo s tem moškim združila ne-

Bližnja okolica Jesenic je polna lepih naravnih krasot. Svetovnoznani in idilični Bled je ena prvih.

Foto: M. Mihelj

znana usoda. Rad bi odgnal to slutnjo, toda v tem hipu mu jo je gestapovec že spremenil v resnico. Gestapovec je pogledal Jožeta in spregovoril:

„Poslušajte!“ Zdaj ga je vikal. „Odločil sem, da boste šli zdaj k ženi...“ Jožetu je zaigralo srce. A samo za dobro sekundo, nato pa mu je bilo, kakor da bi ga kdo oblihl s kropom. „...potem se boste vrnili tja, od koder ste prišli!“

Jože gestapovca sprva ni razumel. Toda gestapovec je nadaljeval neizprosno: „Da! Vrnili se boste k banditom. Ne boste sami. Ta kolega“, in z očmi je namignil na neznanca, „vam bo delal družino. Vključila se bosta v banditski bataljon pod Stolom, se tam zadržala nekaj dni, poizvedela, kakšne načrte ima bataljon v bodoče, postrelila komandanta, komisarja in intendanta, nato pa se vrnila sem.“ Gestapovec je govoril in našteval, kakor da bi bral. Po izvrstitvi njegovega povelja jima je obljubil nagrado, vsakemu po pet tisoč mark za vsakega ubitega, in že pripravljeno službo nekje na Koroškem, kamor partizansko maščevanje ne seže. „Ta kolega“, in gestapovec je pokazal na neznanca, „je vaje takih poslov. Doslej je še vsakega z uspehom opravil. Zato nič strahu!“ Zadnji stavek je dodal, da bi opogumil Jožeta, ki je iz njega strah kar izžareval. S tem pa je gestapovec pogovor tudi zaključil. Neznanec je to razumel in strumno pozdravil z dvignjeno roko, da je tudi Jožetu roka kar sama splavala v pozdrav, kakršnega so zahtevali Nemci že prej po tovarniških pisarnah.

Dežurni ju je odpeljal do vrat. Jože in nezna-

nec sta se trenutek ustavila in se zgovorila, kdaj in kje se dobita. Nato pa je Jože sam odšel proti domu. Tam ga je čakala žena, ki je že nekaj tednov ni videl.

Čeprav se je veselil srečanja z ženo, mu pot ni bila prijetna. Kakor da bi bil kriv tudi pred njo, saj je vedel, da je Urška z vsem srcem na partizanski strani. Šel je mimo postaje z mučnimi mislimi. Nikogar si ni upal pogledati. Bal se je, da bi ga vsak slovenski pogled obsojal in mu v očeh odkril izdajstvo, ki ga je bil danes zagrešil.

Prišel je do stanovanja. Naenkrat ga je zaskrbelo srečanje z ženo. Saj ji ne bo upal pogledati v oči. Takoj bo spoznala njegov zločin. Toda že je prijel za kljuko in odprl. Žene ni bilo. Sestra ga je začudeno pogledala.

„Kje je žena?“ je s tujim glasom iztisnil iz grla.

Sestra mu ni odgovorila. Oštela ga je, zakaj hodi podnevi domov.

„Spravil nas boš v zapor, norec!“ in jezna ga je hotela potisniti skozi vrata.

„Doma bom ostal“, jo je hotel potolažiti in povprašal ponovno po ženi.

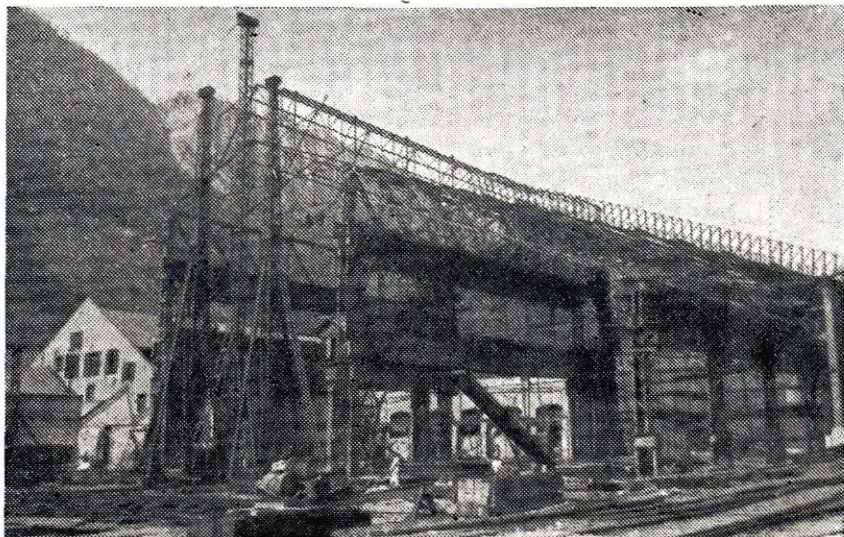
„Včeraj je odšla za teboj v hosto!“

Še pred kratkim so se stiskali nizki, starodavni in tesni predelovalni obrati na terenu med rakami nad Savo in železniškimi progami. Bili so eni izmed najstarejših obratov, skrajno neprimerni in zastareli. Zgneteni na kup so otežkočali produkcijo in zavirali razvoj jeklarne.

Toda danes so že zravnani z zemljo. Sami predelovalni obrati so se preselili v nove, moderne obrate, na mestu starih pa se že mogočno dviga v zrak podaljšek jeklarne.

Foto: F. Torkar

Besede so padale kakor udarci. Zameglilo se mu je pred očmi.

Bataljon se je že v dveh dneh zbral pod Stolum. Štab je ugotavljal vzroke zadnje hajke. Manjkalo je tudi nekaj borcev. Pogrešali so Mileta, Rajka, Mirka in Jožeta. Mislili so, da jih več ne bo, ko sta se Rajko in Mirko vrnila. Priznala sta iskreno, da sta zapustila stražarsko mesto, dasi jih je skrbelo, kaj bo sedaj z njima. Njun prestop je lahko povzročil najhujšo kazen. Toda partizani so znali ceniti iskrenost. Komandant se je zato odločil, da morata oddati orožje za teden dni. Ta kazen se nam danes ne zdi huda, toda za partizana je pomenila strašno sramoto. Morda bi v tistem hipu lažje prenesla smrtno kazen, na katero sta bila pred zborom samo opozorjena. „Dezertarje čaka smrt!“ je bil zakon.

Ta dan je prisopihal v taborišče Marko, star partizan in aktivist. Oblečen je bil bolj dolinsko kakor hostarsko. Glavo mu je pokrival klobuk, tako da si le težko presodil, kakšno nalogo je opravljal. S pestjo, prislono k desnemu sencu, je pozdravil komandanta in komisarja. Kmalu so se tudi borci zbrali okrog njega. Ko jim je razdelil nekaj pisem, so ga vpraševali po vseh mogočih novicah. Toda Marko je vedno imel le malo časa in jim ni utegnil odgovoriti na vsa vprašanja.

„Ali si kaj poskrbel za novo družbo?“ ga je tudi danes vprašal nekdo. Marko pa je molčal in nato po kratkem pogovoru s komandantom in komisarjem zapustil taborišče. Kmalu pa se je vrnil z brhkim dekličem, oblečenim v hlače, da je zgleдалa že kot prava partizanka. Njene dolge plave lase so božale vse oči. Veselo si je ogledovala novo družbo. Nekaterim znancem je ponudila celo roko v pozdrav, nato pa sedla na štor pred kuhinjo. Hoste še ni bila vajena in zato jo je pot utrudila. Prišla je iz taborišča, ki so ga terenci skrili v gost smrekov gozdič pod pečinami Ajdne. Tu so jeseniški ilegalci pripravljali načrte za bodočnost svojega mesta.

Ko je plavalasa prišla v taborišče, jo je Janez najprej spoznal.

„Saj to je Jožetova žena“, je vprašujoče pogledal komandanta in že ji je ponudil roko v pozdrav: „Zdravo, Urška!“

„Kje je Jože?“ je Urška najprej vprašala. „Ali je šel v patrolo?“ Ker ji ni nihče odgovoril, je nadaljevala z vprašanji: „Kaj se je skrilo, da ga ne vidim med vami?“

To njeno vprašanje je zamrlo v tišini. Janez ji ni vedel odgovoriti. Tudi drugi se niso hoteli vpletati v pogovor, ki je s temi vprašanji postal mučen. Šele komandant se je znašel, pristopil k njej in jo pozdravil z dobrodošlico. Potem ji je kratko pojasnil, da njenega moža pogrešajo očisti zadnje hajke. Urška je le s težavo zadržala solze. Niti te sreče ni imela, da bi ga vsaj videla in pozdravila.

Komandant ji je določil šotor. Nato se je poslovila od Marka in se mu še posebej zahvalila za trud, ki ga je imel z njo. Rada bi se mu zahvalila tudi za to, ker ji je vso pot nesel težek nahrbtnik in ker ji je med potjo povedal toliko dobrih in

vzpodbudnih besed. Toda bala se je, da ga bo morda užalila, če bi pred tovariši odkrila Markovo toplo človeško čustvenost. Ljudje, zlasti v trdih časih, le neradi pokažemo svojo nežnost.

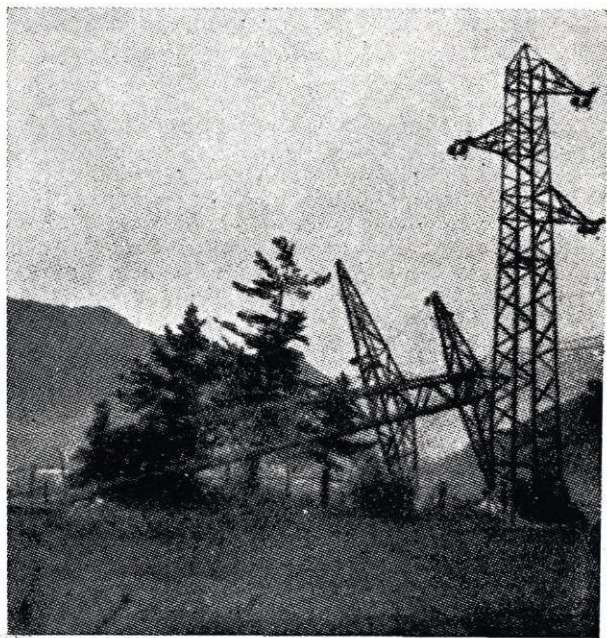
Odšla je v šotor in si ogledala novo bivališče. Mislila je, da bo slabše, kakor je našla. Zadovoljna je bila in počutila bi se popolnoma srečno, da ni bilo skrbi, kaj je z možem.

„Kje neki je ostal?“ je premišljevala vse do večera. Odgovora pa ni mogla najti. V tej težki skrbi je minil tudi Urškin prvi večer v partizanih.

Premišljevala je še dolgo v noč. Prišla je v partizane, da bi stala Jožetu ob strani. Bala se je zanj, ker ga je poznala, kako je omahljiv in neodločen. Skrbelo jo je, da bi njen mož v usodnem trenutku popustil. Vedela je, da bo vzdržal le, če bo ona poleg. Morda je že omagal in... Spanec jo je odrešil težkih misli.

Minul je drugi in tretji dan, kar je bila Urška v partizanih, Jožeta pa še ni bilo. Vsaka sled je izginila za njim.

Požno popoldne se je tretji dan vrnila patrola. Dolgo pot je imela za seboj. Komandant jo je bil

Ena izmed prvih akcij partizanov-železarjev leta 1941 je bilo tudi miniranje daljnovodnega stolpa na Dobravi.

poslal do taborišča pod Kepo, da bi poiskala pogrešane partizane. Vrnila se ni sama. Med potjo sta se priključila dva moža. Matjaž, vodja patrole, je raportiral komandantu:

„Med potjo smo naleteli na tega neznanca in Jožeta. Neznanec bi rad v kako našo edinico, Jože pa bi najraje ostal pri nas, a se je šel javit na Jesenice. Pravi, da mu je žal in se je vrnil. Kaj naj bo z njim, pa odloči ti, tovariš komandant!“

Urška je od daleč opazovala patrolo. Veselo je vzkliknila. Spoznala je bila Jožeta in mu pohitela v objem. To srečanje je ganilo celo komandanta, a se je hitro zbral in skrnil svoje občutke.

Triglav — simbol slovenstva in naše svobode. Prostrana gozdната po-bočja in skrite skalnate kotline v naročju očaka Triglava so bile dom številnih borcev za svo-bodo.

In triglavka z rdečo zvezdo je bilo pokrivalo, ki je krasilo uporne glave prvih partizanov.

[Foto: IM, Mikelj]

„Jože, pojdi z menoj! Pogovoriti se moram s teboj!“ Nato se je obrnil k Matjažu, Jožetu pa naročil, naj ga v šotoru počaka. „Matjaž, pojdi h komisarju in me tam počakaj. Preden ležeš, poskrbi za novodošla. Ne smemo jima zaupati. Kaj več se bomo pozneje pogovorili. Lezi kar v komisarjev šotor, da boš pri roki. Čez kake tri ure boš moral zopet na pot. Komisarju naroči, naj pride takoj k meni.“ Matjaž se je oddaljil, komandant pa je odšel v šotor k Jožetu. Kmalu za njim je prišel komisar.

„Čuj, Jože“, je pričel komandant razgovor s ubežnikom, „rad bi vedel, kje si hodil te dni in kdo je človek, ki je prišel s teboj?“

Jožetu ni šla beseda z jezika. V grlu ga je tiščalo, da niti sline ni mogel požirati.

„Le daj, Jože“, ga je bodril komisar. „Povej pogumno in iskreno! Po partizansko, Jože!“

Toda Jože ni imel poguma, da bi bil iskren. Omenil je, da se je javil gestapu, toda, kaj je tam povedal, je zamolčal. Da pa je tam izdajal, mu je govoril sedanji strah iz oči. Zapletal se je in jecal besede. Komandant in komisar sta se spogledala. Z grozo sta slutila, kaj se je z Jožetom zgodilo. Jože pa je zardeval in prebledeval ter valil krivdo na neznanca, ki je prišel z njim. Svoje izdajstvo pa je tajil. Ni pomislil, da ima laž kratke noge in da je s tem, ko je izdal gestapovca, izpovedal tudi svoj lastni zločin.

Komandant in komisar sta ga poslala iz šotora, nato pa sta se lotila gestapovca. Ta je bil previdnejši kakor Jože. Sprva je vse tajil, ko pa je zvedel, da je Jože vse izblebetal in ga tako razkril, si je hotel s priznanjem ohraniti življenje. Povedal je vse, kaj so njemu in Jožetu na Jesenicah obljubili, če izpolnita gestapovsko povelje. Podlo Jožetovo izdajstvo je postalo očitno in še nizkotnejše, da je komandanta in komisarja zbolelo. Le napol sta poslušala gestapovca:

„Ta je še podlejši kakor jaz, ta bi izdal tudi svojo ženo.“ Mislil je že končati, a je še bruhnilo iz njega. „Vem, da me boste obsodili na smrt in

je vseeno, če še kaj govorim ali ne, toda če boste mene, boste morali njega desetkrat obsoditi na smrt, če hočete biti pravični.“

Komandant in komisar sta molčala. Gestapovočvo priznanje se je zdelo iskreno in ju je skoro zmedlo. Znašla sta se pred težko odločitvijo: tu je gestapovec, tam borec-izdajalec, slabič, ki ima pogumno in zavedno ženo, ki je prišla te dni za njim v partizane. Mislila je, da bo našla borca, a bo našla izdajalca. In vendar Urška ljubi Jožeta. To je komandant razbral iz skrbi, ki se je te dni začrtala na Urškinem obrazu, in iz prejšnjega toplega objema. Komandant in komisar sta vedela, da ljubezen kaj rada odpušča tudi zločin. Ljubezen je čustvo in ne trezna zavest, ki edina lahko presoja med zlim in dobrim. Kaj bi se ta hip zgodilo z Urško, ko bi zvedela, da je njen mož podel izdajalec? Tega nista mogla predvidevati. Ali bi se Urška v svoji ljubezni do Jožeta zavedla njegovega podlega in grozotnega dejanja, ali bi se zavedla, da je Jože poimensko izdal svoje tovariše in tako ogrozil življenje njihovim staršem, ženam in sorodnikom?

Bolj ko sta komandant in komisar o vsem tem razmišljala, težja se jima je zdela odločitev. Končno je našel komisar primeren predlog.

Dogovorila sta se in komandant Nande je poklical vodjo patrole Matjaža. Ko je ta prišel, mu je naročil:

„Vzemi s seboj Rajka in Mirka in odpeljite gestapovca. Potem se vrni, njima pa naroči, naj ga dobro pazita, da ne bo pobegnil.“

Ko se je Matjaž vrnil, je komandant nadaljeval: „To, kar se bo zgodilo z gestapovcem, bo tudi Rajku in Mirku v opomin, kaj čaka vsakega izdajalca. Ko boste nalogo opravili, se takoj vrni, da boš odšel z Jožetom. O njem ti bom potem več povedal. Tudi na Rajka in Mirka pazi. Smrtna kazen nad gestapovcem naj bo svarilo vsem gestapovskim banditom na Gorenjskem. In še to, Matjaž! Varčuj z municijo! Svojo nalogo opravi z enim samim strelom!“

Matjaž je pozdravil: „Smrt fašizmu!“ in odšel iz šotora. Potem je z Rajkom in Mirkom odgnal gestapovca. Ko so šli mimo Jožeta, ki je sedel pri svoji ženi, je gestapovec pljunil predenj. Urška se je zdrznila. Vse to jo je spravilo iz ravnotežja.

Patrola je gestapovca odpeljala in minilo ni niti četrto ure, ko je zamolklo odjeknil strel. Bil je en sam! Jože je prebledel. Ni mogel verjeti, da so njemu prizanesli.

Čez četrto ure se je Matjaž vrnil h komandantu. Ta je takoj naročil Tonetu, naj pokličejo Jožeta.

Jože je nekoliko presenečen prišel v šotor. Komandant mu je kratko zapovedal, da bo šel s patrolo po živino na Koroško.

„Počakaj pri kuhinji na Matjaža,“ mu je še dejal in ga odslovil. Nato se je obrnil k Matjažu, s katerim se je zelo dobro razumel in mu zaupal najtežje naloge: „Eh, Matjaž, zopet ti nalagam težko nalogo.“ Potem mu je govoril o Jožetu in njegovi smrtni obsodbi. „Težko mi je za fanta, toda ta ne bo nikoli naš. Že dvakrat nas je izdal. Prvič, ko je pod Kepo zapustil stražarsko mesto... Če bi Nemci, ki so nas hoteli obkoliti z gornje strani, ne zaspali, bi bili danes le težko še med živimi. Potem pa je šel na gestapo in nas drugič izdal. Povedal je vsa naša imena in se vrnil z nalogo, da nas pobije. Vem, da se je sedaj premislil. Toda on je zagrešil zločin nad našimi domačimi, ki ga mora plačati s smrtjo. Zdaj bodo Nemci zaradi njegovega izdajstva divjali nad našimi domačini. Težko je izrekat smrtno obsodbo in težko je ubijati. Toda partizanska borba je trda in zato ne smemo popuščati!... Tako, Matjaž! Vse sem ti povedal. Pojdi proti Medjem dolu in izpolni svojo dolžnost. Jože je strahopetnež. Zato mu prizanesimo, da bo kaznovan, ne da bi slutil. Naj umre v misli, da smo mu odpustili. Samo toliko smo lahko milostni z njim. Urški ne povej, kaj smo sklenili. Smili se mi. Zdi se mi, da bo dobra in pogumna partizanka in popolno nasprotje svojega moža. Njej bom sam povedal. Toda kdaj pozneje, ko bo spoznala partizanstvo. Vem, da ji takrat ne bo žal moža-izdajalca.“

Komandant je končal. Matjaž je odšel in pri kuhinji našel Jožeta, ki ga je čakal. Jože se je pocsiovil od Urške in ji zaklical:

„Na svidenje, Urška!“ Potem je patrola zavila proti Medjem dolu.

Komandant je premišljeval, kako naj pove Urški, kar je sklenil. Čez čas jo je dal poklicati v šotor. Ni govoril dolgo. Zgodilo se je prvič, da mu je beseda zaostajala v grlu. Le s težavo je govoril neresnico. Tokrat pa jo je moral. Urška še ni poznala vse neizprososti partizanskega življenja. Zato se je odločil, da jo pošlje drugam in ji za zdaj še prihrani resnico o njenem možu-izdajalcu.

„Glej, Urška! Zdi se mi, da ti bo težko tu pri nas. Ženska si. Težko bi prenašala stalne hajke. Razen tega pa moramo tudi napadati, podirati mostove, razbijati proge, streljati Nemce in kaznovati izdajalce...“ Zadnjo besedo je izgovoril le težko.

„... in nazadnje moža poznaš sama najbolje. Tudi njega sem poslal drugam. Nisem ti hotel povedati tega prej. Vem, da bi ti bilo slovo pretežko. Prepričan sem, da mi boš to nekoč oprostila, in želim, da postaneš dobra partizanka, da te bodo drugi posnemali in da boš prekosila tudi svojega moža.“ Komandant je povedal vse, kar je mislil. Težak kamen se mu je odvalil s srca.

„Nikoli še nisem imel tako težke naloge in priznam, da je bila to zame trda preizkušnja, prav tako, kakor bo nekoč za Urško,“ je komandant pozneje pripovedoval komisarju.

Urška se je poslovila od bataljona. Brisala si je solze, ki jih ni mogla skriti. Težko se ji je bilo ločiti od borcev, ki jih je komaj spoznala. Misllila pa je tudi na svojega moža, ki ga je imela še vedno za poštenega partizana in ki ga ne bo videla nikoli več. Potem je s kurirjem zapustila taborišče.

Po kosilu je bil zbor vsega bataljona. Borci so se čudili. Slutili so sicer, da bodo zvedeli o Jožetovi zadevi, ki je bila po zadnji hajki čudno zamotana.

Komandant je ves resen stopil pred borce.

„Smrt fašizmu!“

„Svoboda naroda!“ je odzdravil bataljon.

Komandant je prebral dnevno povelje. Borci so zvedeli, zakaj je morala oditi Urška. Strinjali so se s komandantom, da bi bila danes resnica zanj preveč trda. Kakor se jim je Urška smilila, so obsojali z zaničevanjem njenega moža-izdajalca Jožeta. Proti izvršitvi smrtno obsodbe nad njim ni bil nihče.

Potem so se še počastili spomin padlega borca Mileta. Matjaž ga je našel mrtvega na spodnjem stražarskem mestu. Prvi strel nemške predhonce mu je upihnil življenje. Spregovoril je tudi komisar, a danes ni mogel najti pravih besed. Zato je bolj dodal h komandantovem dnevnemu povelju, kot pa govoril: „Ta dogodek naj nam bo v svarilo, da bomo na novince bolj pazili, kajti lahko bi prišli kakšni drugi ‚Jožeti‘ in nam čez noč pobili najboljše borce.“

Urška se je ustavila v bataljonu na Pokljuki. Novega okolja se je kmalu navadila.

Nekega večera je prišel čez Savo Nande-komandant bataljona izpod Stola. Urška mu je veselo hitela nasproti. Toda njegov resni obraz ni odgovoril njenemu vprašujočemu pogledu. Šele čez čas jo je povabil v štabni šotor. Tam ji je povedal resnico o Jožetu. Jožetova smrt je ni toliko zadela kakor Jožetovo izdajstvo. Zbolelo jo je, a solze ni potočila. Ljubezen do Jožeta ji je ob njegovem izdajstvu splahnela iz srca.

Urška je postala ena najboljših partizank. S pogumom se je prebijala skozi sovražne zasede, ni se ustrašila mrzle deroče Save in brez oklevanja je jurišala na sovražnikove postojanke. Pokazala je pravo nasprotje svojega moža, za katerega v njenem srcu ni bilo več prostora. Prestala je trdo preizkušnjo in s svojim junaštvom povedala, da je žena prva dolžna obsoditi moža, če zaide v izdajo svojih tovarišev.

Uprizoritev Čufarjevega »Poloma«

pred dvajsetimi leti . . .

Letos je poteklo dvajset let, odkar je delavsko prosvetno društvo „Enakost“ na Jesenicah pri Jeleni uprizorilo krstno predstavo Čufarjevega „Poloma“. Že same priprave in zlasti še posledice po uprizoritvi „Poloma“ dovolj zgovorno pričajo o tistih časih pred dvajsetimi leti, ko se je jeseniški delavec še boril za svoje osnovne pravice in razcepljen in napaden iz vseh strani krepil in urejal svoje borbene vrste, o tistih časih, ki jim je prav Čufarjev „Polom“ najvernejša slika, tako verna, da je dvignila mnogo prahu in še več sovraštva v desničarskih krogih takratne socialistične stranke in centrale „Svobode“ v Ljubljani.

Tone Čufar (1905–1942) proletarski pisatelj in idejni vodja jeseniškega proletariata.

Na takratno uprizoritev „Poloma“ me vežejo lepi pa tudi razburljivi spomini, pravtako tudi na Čufarja samega, ki ga lahko mirne vesti prištevam za prvega ideologa delavskega gibanja na Jesenicah. Tone Čufar, ki je bil po poklicu modelni mizar, takrat ni bil več zaposlen v jeseniški tovarni, temveč se je že ves posvetil pisateljskemu poklicu. Na pisanje „Poloma“ se je dolgo pripravljaval in že napisano stalno popravljaval in na novo oblikoval, zato je njegov „Polom“ najboljšo dramsko delo, čeprav je napisal pred njim že štiri: „Jutranje molitev“, „Ljubezen v kleti“ in „Ameriško tatvino“. „Polom“ je dokončal v Zagrebu, kjer je tudi našel motive za svoje malomeščanske in podjetniške like v „Polomu“. Delavske figure in delavsko množico pa je v „Polomu“ presadil iz samih Jesenic, saj je

predobro poznal to okolje. Bil je delaven, poln načrtov in zmerom vesel. Ob večerih sva hodila izpod odra pri Jeleni skupaj domov in pozno v noč mi je pod oboki stare Ruardove graščine na Savi, kjer je stanoval s starši, pripovedoval o svojih načrtih, že začelih delih in ustvarjanju, h kateremu so ga nenehno silile same razmere vse bolj naraščajočega izkoriščanja kapitala in vedno večjega nezaupanja proletariata, prav po zaslugi sporazumaške politike raznih Rojnikov, ki jih je tako spretno razkrinkal v svojem „Polomu“.

Desničarski voditelji najrazličnejših socialističnih struj so se vedno bolj odmikali od brezkompromisnega boja s kapitalom. Leta 1932 je bilo za jeseniški proletariat leto mezdnih gibanj, borbosti pa tudi napetosti. Kriza kapitalističnega sveta je bila na vrhuncu. KID je z motivacijo, da je ogrožen njen obstoj zaradi previsokih mezd, slabega trga in nepravilne politike vlade v Beogradu (ki je zasledovala s KID na Jesenicah svoje cilje) dala kolektivno odpoved vsemu delavstvu. Ta spor med vlado in KID na eni strani in na drugi strani med KID in njenim delavstvom so seveda skušali izkoristiti vsi, od kapitalista Avgusta Westna do različnih delegacij „delavskih organizacij“, seveda na račun proletariata, ki je tudi odločno posegel z borbo za svoje pravice. Prav ob tem pa so prišle do popolnega izraza vse kompromisne in neborbene težnje desničarskih elementov, zlasti socialdemokratov, seveda v škodo enotnosti in kompaktnosti naprednega delavskega gibanja. Po pogajanjih je bila slika jasna. KID je pričela sprejemati odpuščeno delavstvo zopet na delo, seveda po obrazih in primernih priporočilih, zavedni in borbeni delavci pa so še dolgo ostali na cesti brez dela. Ob vsem tem je prav borbenost jeseniških delavskih žena močno prišla do izraza. Z demonstracijami so zahtevale kruha in dela, toda še vse preveč je bilo tistih, ki se jim je podjetje bolj smililo in so raje reševali kapitaliste iz krize, da bi ponovno z vso silo zagospodarili in zniževali mezde.

Prav to borbeno življenje proletariata v katerem je živel tudi Čufar, mu je narekovalo, da bi vsaj približno razkril delavstvu ozadje teh borb in skrito vlogo nekaterih delavskih demagogov z vsemi posledicami sporazumaštva in zniževanja mezd. Čufar se je zavedal odgovornosti do proletariata. Pokazal je vzroke mnogih neuspehov proletarske borbe in razkrinkal dvorezno politiko nekaterih predstavnikov delavskih organizacij.

Uprizoritev „Poloma“ je bila za delavski oder „Enakosti“ zahtevna uprizoritev, čeprav smo igrali tudi zahtevnejše komade že prej. Repertoar je obsegal tri ali štiri premiere na leto in smo ga zbirali le med ideološko močnimi deli. (Kreft: „Malomeščani“ in „Celjski grofje“, Špicar: „Zlato tele“, Cankar: „Jakob Ruda“, Moškrič: „Dani se“ itd). Ta

ideološki repertoar je imel tudi svojo delavsko publiko, ki je več kot za dve dvorani ni bilo. S tem smo tudi računali. Zasedba vlog pri „Polomu“ je prilično odgovarjala, imeli smo pa številne diskusije o tem, saj smo tudi z zasedbo posameznih vlog hoteli posamezne like čimbolj približati resničnim likom na Jesenicah. Zastopnika delavskega zaščitnega urada in demagoga Rojnika nihče ni hotel igrati, niti nismo imeli zanj primerne igralca. Zato sem ga moral igrati sam, čeprav mi ni „ležal“. Ideološko in režijsko, sem imel kot režiser „Poloma“ močno oporo prav v Čufarju samem in predsedniku delavskega odra „Enakosti“ Sedeju ter Perkotu, Talerju in drugih. Upravnika je igral Sedej, njegovo gospo Vajsova, Olgo Ažmanova, nadzornika Polde Stražišar, sluga Viktor Stražišar, Ogrisa Zupan, Rupnika Straus in Jurmana Perko. Množica, ki predstavlja ogoljufano delavstvo, so bili resnični proletarci, sami ogoljufani in zavedeni, med njimi mnogi delavski zaupniki, ki so dobro poznali zakulisno igro raznih zastopnikov delavskih uradov. Med množico so bile tudi žene, ki so ob stavkah na svoji koži občutile žandarske pesti. S temi ni bilo mnogo dela, ti niso igrali, temveč doživljali.

Bližal se je dan uprizoritve. Mrzlična nestrpnost je zajela vse. S Čufarjem sva bila neprestano v stiku. Pilili smo, dopolnjevali, izboljševali, urejali sceno in končno 26. in 27. maja maja 1934 tudi zaigrali.

Ne trdim preveč, če rečem, da je bila ta uprizoritev in krst Čufarjevega „Poloma“ senzacija, ki je razgibala vse napredno zavedno delavstvo Slovenije, ne zaradi umetniške ali tehnične dovršenosti uprizoritve, temveč zaradi odkritega prikaza takratnih razmer, dogodkov in ljudi v delavskem gibanju. Največjo popularnost uprizoritvi in Čufarju samemu pa je dala centrala „Svobode“ v Ljubljani, ki je s posebno okrožnico prepovedala uprizoritev Čufarjevega „Poloma“ na vseh odrih „Svobod“. Tajnik delavske zbornice v Ljubljani pa je poslal jeseniški strokovni organizaciji Saveza metalurških radnika Jugoslavije pismo, z zahtevo, da preišče kdo je forsiral „Polom“ na oder delavskega doma. Na ves da vik in krik, ki so ga spremljale še najrazličnejše literarne ocene „Poloma“, ob katerih so se prav socialdemokratski in malomeščanski krogi znašli na istem nivoju, sta predsednik de-

lavskega odra „Enakosti“ Sedej in režiser „Poloma“ odgovorila v reviji „Književnost“ št. 3. leta 1935 sledeče:

Ne razburjajte se!

V januarski številki „Svobode“ se je... neki I. C. zelo razburil nad Čufarjevo dramo „Polom“. Namesto stvarne, marksistične revije vredne kritike je izlil na Čufarja poldrugo kolono osebne mrznje. Vsa njegova objektivnost se najlepše zrcali v tem, da je zanj 10% znižanje mezd samo ena izmed popolnoma nelogičnih izmišljotin. Kdor zagovarja Rojnika, ni sam daleč od njih! Nespretni zagovornik Delavskega zaščitnega urada trdi, da je drama v vseh ozirih nemogoče delo... Možakar se cinično bavi s toaletnimi opazkami, o vsebini igre pa daje izkrivljeno sliko. Na žalost ne bo ustrezno njegovi želji, da bi drame nikjer več ne igrali. „Svoboda“ v Dobrunjah jo je že igrala v režiji sodruga Moškriča... mi uprizorimo še to sezono tretjo Moškričevo igro „Dani se“. V nji nastopata dva Rojnika. Oba sta poslušna podjetniška hlapca zato ju delavstvo požene kakor onega v „Polomu“. Gospodje sodrugi brž pripravite vrv za Moškriča ali pa vsaj okrožnico proti njegovim igram!... Take so zdaj Vaše vzgojne metode delavskih talentov... ki jih Čufarju menda ne mislite ponavljati... Po vašem mišljenju on sploh še nikoli ni nič dobrega in pametnega napisal. Vendar je bil lahko več let eden glavnih sotrudnikov „Svobode“. Njegovo prvo knjigo „Februarska noč“ je Cankarjeva družba zavrnila... A Čufar še do danes nima pojasnila, zakaj ste knjigo odklonili... Ko je... vseeno izšla je čutila centrala „Svobode“ sodružno potrebo, da jo bojkotira s posebno okrožnico podružnicam. (Tudi „Polom“ je bil deležen enakega blagoslova)... Kritiki „Februarske noči“ (v Književnosti) je tudi sam napisal knjigo „Fašizem“, ki je doživela v „Delavski politiki“ podobno oceno kot „Polom“ v „Svobod“, zato je zapisal: Socialbirokrat ostane tudi kot kritik socialbirokrat, to se pravi ne bi bil to, kar je, če ne bi podtikal neresnice. Naj si tudi „Svoboda“ zatakne to za klobuk... „Polom“ smo igrali zato, ker je resnična slika današnjega reševanja nezdravih sporov in proletarskih bojev. Razburjanje, ki ga je drama vzbudila pa najbolj potrjuje njeno vrednost in aktualnost. Ne razpurjajte se!

Podpisala sva Sedej in jaz.

Toliko ve povedati o krstni uprizoritvi „Poloma“ pred dvajsetimi leti tov. Oblak Alfonz.

... in ob jeseniškem prazniku

Pri nas vse do predvojnih let nismo imeli literature, ki bi obravnavala slovenskega delavca in njegovo problematiko. Šele porast delavskega razreda in njegova borba z kapitalističnim protiljudskim režimom stare Jugoslavije je rodil tudi prve sadove slovenske delavske duhovne kulture. Naše razumništvo se je rekrutiralo iz kmečkega stanu. zato je bilo po večini odtujeno ali celo nasprotno

delavskemu razredu, kar se je tudi izražalo zlasti v naši dramatiki, ki je obravnavala le kmečko problematiko, nikdar pa ni posegla v problematiko delavca-proletarca.

Zato je prav Čufarjevo delo neprecenljive vrednosti, saj je s svojim talentom poleg Moškriča in nekaterih drugih, toda od vseh najdoslednejše, vnesel v našo literaturo in zlasti dramatiko, tudi

problematiko slovenskega delavca. Žal se njegovo delo, ki še čaka zgodovinsko-literarne osvetlitve in tudi popolnega pregleda in zbirke njegovega dela, vse preveč omalovažuje, čeprav zasluži vse pozornosti in upoštevanja. Jasno je, da Čufar kot delavec z nepopolno izobrazbo, ni mogel ustvarjati sijajnih umetnin, toda pisal je z nedvomnim talentom in gorečim revolucionarnim prepričanjem, za katerega je vse prežgodaj žrtvoval tudi svoje življenje. Prav zato se je vodstvo odbora za proslavo jeseniškega praznika skupno z Mestnim gledališčem odločilo, da za to priložnost uprizori njegovo delavsko dramo „Polom“, v kateri Čufar slika borbo naprednega delavstva proti izkoriščevalskimi podjetniki in nekaterimi „delavskimi“ voditelji, ki so z revolucionarnimi gesli zavajali in slepili delavstvo zraven pa mešetarili s kapitalom.

Čufar je bil še mlad, ko je napisal „Polom“ in poleg njegove neizkušenosti v dramaturgiji ter razburkanim časom, ki so ga priganjali, da čimprej razkrije desničarske elemente delavskega gibanja, ne smemo pozabiti, da je pisal tudi za majhen tehnično neopremljen oder. Zato ni nič čudnega, če njegov „Polom“ ne prenese najstrožje strokovne dramaturške ocene, čeprav po drugi strani jasno razkriva Čufarjev talent. Zato je bilo nujno, da je režiser „Poloma“, dramo v nekaterih prizorih predelal, seveda ne v škodo Čufarjeve zamisli, temveč zgolj z namenom, da zaostri dramski konflikt in nekoliko bolj osvetli s človeške strani nekatere osebe. Že takratna kritika je Čufarju očitala črno-belo slikanje oseb, pokojni Boris Kidrič, pa je sicer v nasplošno povoljni kritiki, nakazal nekatere ideološke slabosti, od katerih je zlasti očitna ta, da delavstvo v „Polomu“ zahteva zgolj svoje pravice glede polnih mezd, medtem, ko o ostalih ciljih borbe proletariata ni govora. Razumeti moramo, da v takratnih pogojih le ne bilo tako enostavno se boriti proti vladajočemu razredu in, če je Čufar hotel omogočiti uprizoritev svojega dela na Jesenicah in drugih delavskih odrih, je vendar moral računati tudi s cenzuro, ki bi prebojevito delo sigurno kakorkoli onemogočila. Kako globoka je bila Čufarjeva revolucionarnost pa povedo njegove besede v „Polomu“, ki jih govori najborbenejši delavec Jurman, upravniku, ko ta pravi:

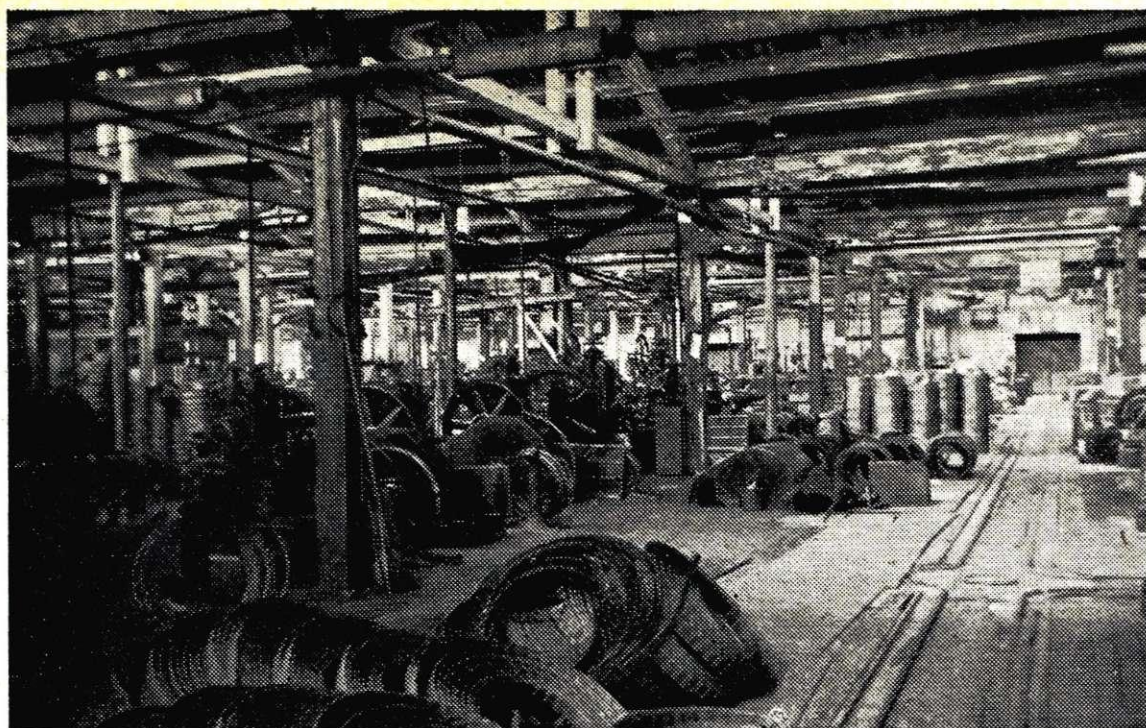
„Vsako drznost strogo kaznujem! Za zdaj smo še mi gospodarji!“ „Za zdaj ste še, ne pa za vselej!“, pravi Jurman. „Mi smo skupaj! Računajte s tem! Med nami in med vami ni več mešetarjev!“ Te Jurmanove besede, ki so tudi zaključek drame jasno vsej svoji širini in udarnosti javno na dan. Poleg pričajo o Čufarjevi revolucionarni prepričanosti, ki pa seveda v takratnih razmerah le ni mogla v tega je „Polom“ nastal v specifično takratnih razmerah, ko je bilo delavsko gibanje najbolj razgibano in je kriza močno omajala kapitalistični svet, pa se je hotel izvleči iz nje na račun delavskih žuljev. Znižanje mezd, odpovedi in zaostanki izplačil so jasno pričala o upadu moči kapitala, istočasno pa tudi nujno povzročila ostrejšo borbo delavcev, ki se je zreducirala na borbo za gol obstanek in zagotovitev vsaj najnujnejšega. Čeprav je uprizoritev „Poloma“ na Jesenicah dosegla svoj namen in je Čufar krepko zadel tja, kamor je namenil, vendar s „Polomom“ ni bil zadovoljen. Zavedal se je njegovih dramatskih slabosti in neizpeljanih in nekoliko papirnatih značajev njegovih oseb. Danes je težko reči, kaj je bilo Čufarju najmanj pogodu pri „Polomu“, vendar je režiser skušal s predelavo vse glavne slabosti odstraniti in omiliti. Konec se mu je to posrečilo bo pokazala sama uprizoritev.

Vsekakor pa je gotovo, da bo z uprizoritvijo Čufarjevega „Poloma“ storjen velik korak naprej k popularizaciji do zdaj precej pozbljenega Čufarja. Ne samo, da bo pred nami oživila spet borba delavcev-proletarcev pred dvajsetimi leti, temveč bo zlasti zaživel lik delavca-revolucionarja in revolucionarja-umetnika Toneta Čufarja, ki ob dvakratnem prazniku železarskih Jesenic, vsekakor zasluži, da ne izpriča samo revolucionarne zavesti svojega časa in takratnega proletariata, temveč tudi umetniško in kulturno moč delavskega razreda, kateremu je posvetil vse svoje sposobnosti in verujoč v njegovo zmago, žrtvoval tudi lastno življenje.

Mestno gledališče bo Čufarjev „Polom“ ob jeseniškem prazniku uprizorilo na letnem gledališču za Ukovo v režiji in sceni Bojana Čebulja. V vlogah nastopajo člani Mestnega gledališča, kot gost pa bo v vlogi Jurmana nastopil član SNG v Trstu Baloh Miha. V primeru slabega vremena bo predstava na odru Mestnega gledališča.

Naj živi 1. avgust

PRAZNIK LJUDSKE VSTAJE
ŽELEZARSKIH JESENIC!

Takole so izgledali stari predelovalni obrati. Vse na kupu, nikjer zraka in svetlobe. Obrate, ki so nastali na pogorišču prvotnih pred prvo svetovno vojno, kapitalistični podjetnik ni smatral za potrebne preureditve.

Foto: F. Torkar

Šele svobodna socialistična domovina in delavsko upravljanje sta omogočila, da delavec danes dela v higienskih, zračnih, svetlih in modernih prostorih — novih predelovalnih obratih.

Miha Klinar:

Autoportret

V oknu sobe, kjer sem pesmi pisal, zagledal na večer sem svoj portret. Ne vem, zakaj bi zdaj ga rad narisal, ko da slikar sem, ne samo poet.

Le senca sem, za senco pa žerjav prenaša rudo vse noči in dneve. Kot ruda brezoblična sem in rjav, kot ruda luči le lovim odseve.

A kmalu bom v plamenih se pretalil in ko bom kakor jeklo se prekalil, ne bom se v sebi več lovil in blodil.

Kako je bridka pot iz brezobličja, ve tisti le, ki sam jo je prehodil brez krink zlaganih in brez lepoticja.

Upoštevaš vedno predpise higiensko-tehnične zaščite?

Tovarišem v slovo!

Aprila letos se je od našega kolektiva po 37. letih dela poslovil vsem znani in dolgoletni borec za delavske pravice ter član KP od leta 1919 tov. Mlakar Janez. Odšel je v zasluženi pokoj, toda njegovo revolucionarno delo med kovinarji bo ostalo za vedno zapisano med nami. Želimo mu od srca še obilo zdravja in sreče v njegovem domačem kraju, od koder nam pošilja tudi sledeče pismo, ki ga sicer z zamudo, toda radi objavljamo.

Odhajam iz Jesenic, iz kraja, kjer sem bil rojen kot otrok tovarniškega delavca, iz kraja, kjer sem bil od leta 1917 zaposlen v železarni.

Ob tej priliki se najlepše zahvaljujem vsem, ki so mi priredili lep poslovilen večer, tako upravi železarne kot tovarišem T. O. Sindikata in tudi tovarišem iz konstrukcijske delavnice, ki so meni in par drugim tovarišem pripravili še posebej poslovilni večer. Jasno je, da sem bil jaz in moja družina zelo veseli čestitk in lepih daril, ki sem jih ob tej priliki prejel.

Odhajam iz kraja, na katerega me veže toliko spominov. Res je, da imam v vasi, to je v Šenčurju, na deželi svoj dom, družino in tudi znance in tovariše, toda večino svojega življenja sem pa le preživel na Jesenicah, to je med kovinarji. Kot sem že večkrat omenil, 37 let v zgodovini ni dolga doba, dolga pa je za posameznika, posebno še, če se javno, t. j. politično udeleži. Ko sem l. 1917 prišel na delo v tovarno takratne K.I.D. sem bil star 22 let, toda kljub svoji mladosti sem imel že precejkušen, kaj je delavec, saj sem bil nekaj let preje

poljski delavec, skoro štiri leta pa tudi pri železnici v Trbižu, Beljaku in St. Weitu.

Zelo žalostne razmere so takrat bile na Jesenicah, kakor tudi v tovarni, kjer so delavci delali kot stroji, to je brez občutka, samo z mislijo, kje bi se dobilo kaj za jesti in kdaj se bo končala tolikokrat prekleta vojna. Edin vesel pogled je bilo samo v prostorih gostilne pri „Jelenu“ kjer je imela sedež kovinarska organizacija — rdeči sindikat. Meni je teoretično bilo že precej znano, kaj pomeni ta organizacija, ko sem 15. julija 1917 postal njen član, pa sem to tudi praktično poskušal.

Ne samo razmere v tovarni, tudi tovarna sama, oziroma stavbe so bile v slabem stanju. Večina delavnic, kamor si sploh pogledal, same barake, same planke, prav naravna slika propadajočega podjetja, ki je propadalo z državo, to je s staro Avstrijo vred. No, mene to ni dosti begalo, saj me je veliko bolj zanimalo politično življenje pri Jelenu. V to življenje sem se kmalu vživel in v njem počutil kot riba v vodi.

Kako naj Vam tovariši, hočem vse naštevati,

kaj vse sem v teh 37 letih doživel? Koliko tisočev tovarišev sem spoznal na vseh teh številnih sestankih, sejah, shodih itd. Koliko zavednih borcev, še več pa samih krivih prerokov vseh mogočih strank in barv.

Bil sem član v Sindikatu, ko je imel še majhno število članov in potem ko je narasel v veliko organizacijo, pa tudi ko je spet prišel na psa in smo imeli l. 1939 še par ducatov članov. Bil sem zraven, ko smo spravili pokoncu podružnico Komunistične partije Jugoslavije, Nezavisne Radničke Partije Jugoslavije itd.

Po vsem naravno pa je, da sem vse napredne misli, ki sem jih med tednom slišal na Jesenicah, v soboto in nedeljo skušal doma zanesti med kmete v okolici. Ne bom opisoval, kaj vse in kakšne zapreke sem jaz, kot drugi tovariši, imel pri svojem delu. Odveč bi bilo pisati o šikanah, preiskavah in zaporih — vse to je minulo. Pri tem naj se spomnim le vseh tovarišev, ki so me učili, kaj in kako je treba, da pridemo do končne zmage, do socializma, pa tudi tistih tovarišev, ki sem jih jaz učil. Dolga je vrsta obojih, katerim usoda ni bila mila, saj so eni že umrli naravne smrti, večji del teh pa je padel za našo svobodo v letih med narodnoosvobodilno borbo.

Kdo bo morda vprašal, kaj neki me je gnalo, da sem kljub vsem zaprekam in terorju od začetka, ko sem prišel v tovarno ostal v rdeči organizaciji, kakor tudi v Partiji od njene ustanovitve v l. 1919. Moj odgovor je, da zato, ker me jn vedno vodila misel, da moremo in tudi bomo zmaga li. Ta ideja mi je bila vedno pred očmi, kot rdeča luč. Vanjo sem bil prepričan ravno tako, kot v svojo smrt. Nobena reč, nobeno dokazovanje me ni moglo odvrniti od te ideje. Koliko ljudi je že poskušalo, da bi me prepričali, da sem v zmoti, na „krivi poti“, nekateri za lepo, drugi z grdo! Eni so trdili, da sem zmešan od branja knjig, drugi da sem do skrajnosti trmoglav, tretji, da moj rod izhaja iz Tolmina, ker sem rojen puntar.

V tisoče gre število tistih, ki so mi oporekali, da bi se kdaj uresničile moje želje in ideje, t. j. da bi delovno ljudstvo prišlo do oblasti. Med temi tisoči je bila dolga vrsta učenih ljudi, doktorjev, profesorjev, teologov in drugih, ki so mi na razne načine dokazovali, da sem v zmoti. Med njimi naj omenim imensko ing. Wagnerja, ki se je veliko trudil ter se že pohvalil, da me bo pripeljal na „pravo pot.“ Omenim naj še razne poslance in pa senatorje, ki so mi seveda bolj z viška povedali, da sem v zmoti, da je vse moje delo zaman. Rekli so mi: „Ne ti, ne tvoji otroci in tvoji vnuki ne bodo dočakali tega kar ti želiš, kajti tvoje misli in želje niso in ne bodo nikoli izvedljive.“

Toda kljub besedam teh „učenih“ mož sem bil prepričan v našo zmago in se po tem prepričanju tudi vedno ravnal. Jasno pa je, da nisem čakal, da nam čas sam nekaj prinese, temveč sem po svojih močeh skušal temu pomagati, kakor me je učila teoretična in praktična šola Marksovih in Leninskih nauk. Temu primerno sem se obnašal, ko je prišel okupator, ko sem bil v taborišču na Rabu in povsod drugod. Ko so se mnogi ljudje že udali re-

signirano v svojo usodo, jaz nisem niti za hip pomislil, da bi obupal, posebno še, ko sem po vseh znakih čutil, da se bliža rešitev in zmaga.

Tovariši, vse to Vam omenjam zato, da Vam praktično dokažem smisel svojih besed, ki potrjujejo, da sem bil na pravi poti. Res je, da imam na papirju samo osnovno šolo s par razredi, res pa tudi je, da me je izšolalo trdo življenje. Toda kljub temu, da nimam visokih šol, se jaz nisem motil, globoko pa so se zmotili vsi tisti „kunštni ljudje“, ki so rekli, da sem na krivi poti. Ne moji otroci in vnuki, že jaz sam se dočakal našo svobodo in dan, ko smo prevzeli oblast in so prišle tovarne v last delavcev. Slučajno sem sam ob prevzemu železarne v delavsko upravljanje odkrival spominsko ploščo z besedami tovariša Tita: „Tovarne delavtem!“

Rad bi videl tiste dolge obraze bivših diplomatov vseh branž, takrat, ko sem odkril omenjeno ploščo. Ej, prijatelji, bi jim rekel, izmed nas je bil v zmoti, toda jaz ne!

Vse to omenjam zato, da pokažem kako je pri vsaki stvari, posebno kjer gre za velike ideje, brez-pogojno potrebna železna vztrajnost, pa čeprav gre za glavo, kot je šlo v veliki meri med okupacijo. Brez tega je vsaka stvar že v začetku izgubljena.

Čeprav imamo takorekoč vse v rokah, od armade do tovarn, vendar se kljub temu bije srdita borba na vseh poljih, tako v gospodarstvu kot drugod in armada mora biti vsak dan pripravljena, saj vidni in tudi nevidni sovražniki le čakajo na vsak trenutek, kdaj bi popustila naša budnost, da bi potem padli kot volkovi po nas. Do tega pa ne sme priti in zato je potrebna neprestana borba, čeprav ne pokajo puške.

Kakor sem že v začetku omenil, sem ob svojem prihodu l. 1917 našel tovarno v slabem stanju, kup lesenih barak-delavnic, lakoto... Edino svetla točka je bil „rdeči sindikat“. Od takrat se je zelo spremenilo lice nove železarne, katero danes upravlja delavski kolektiv. Ko odhajam in gledam danes te mogočne železobetonske stavbe s tisoči novih modernih strojev, vidim strašno razliko od takrat ko sem prišel. Zadnje barake se podirajo — preteklost odhaja. Nič več ni tudi raznih mogočnih gospodov, v tovarni je vse postalo preprosto, nihče se nikomur več ne klanja in vsak deloven član kolektiva ve, da tudi on nekaj pomeni, ker ni več hlapec stroja, pač pa njegov lastnik.

Tovariši, bil se med Vami dolgo vrsto let, preživel mnogo težkih in pa tudi veselih dni. Na mnogih sestankih in shodih sem se oglasil. Želel bi, da mi oprostite, če sem včasih koga vedoma ali pa tudi nehote preveč obdelal.

In še to bi omenil: sedaj ko grem v pokoj, mi je sekretar tov. Zlatnar rekel, da to velja le za tovarno, dočim za partijsko delo ne velja. No ja, sem rekel, se bom temu primerno ravnal in bomo še v vasi katero rekli, kot smo jih že v prejšnjih letih.

Še enkrat, tovariši, se Vam lepo zahvalim za vso pozornost ob moji upokojitvi in želim Vam obilo uspehov pri graditvi socializma in napredku Vaše železarne.

Šenčur, 26. 4. 1954.

Mlakar Janez

75 LET ŽELEZARSKÉ GODBE

Ko praznuje naše Železarna 85. letnico svojega obstoja istočasno praznuje tudi železarska godba 75 let svojega delovanja. Tričetrstoletja kulturnega udejstvovanja na glasbenem polju je lep jubilej, ki je toliko pomembnejši ker je tesno povezan z rastjo in razvojem same železarne in življenjem delovnega človeka-železarja. Zato je prav, da ohranimo našim zanamcem kolikor mogoče resno sliko o nastanku in poti te tradicionalne dejavnosti našega delovnega človeka na kulturnem področju. Saj je železarska godba vse skozi predstavljala steber glasbenega življenja na Jesenicah in še danes velja za nepogrešljivega spremeljevalca ob vseh pomembnih dogodkih, veselih urah in žalostnih trenutkih življenja naše delovne skupnosti, Jesenic in širše okolice.

V naslednjih vrstah si oglejmo pot naše železarske godbe od njenega rojstva v letu 1879 v Bohinju do danes, kot je izpričana iz zgodovinskih virov in se je še spominjata živeča veterana-železarja Bernard Jože in so-ustanovitelj prve kovaške godbe 88-letni Šobrel Luka.

Bohinjska idila

Ko so leta 1869 raztrešene fužine, plavži in kovačije prešle v last Kranjske idustrijske družbe, so tudi v Fužinah idilične Bohinjske kotline močnejše zapela kladi-va. Dela je bilo za domačine dovolj in tudi iz vseh vetrov prihajajoči delavci so dobili delo. Bohinjske fužine so postajale znan delavski okoliš in nič čudnega ni, če so jih čestokrat obiskovali tudi »progarji«, potujoči muzikantje, po večini češkega rodu. (progarji — izvedenka

prijeme za pihalne instrumente. Obogaten s tem znanjem je potem lahko doma učil svoje godce in tako leta 1879 iz njih sestavil znamenito »Bohinjsko kovaško godbo«, ki je bila prva godba na Gorenjskem. Instrumente so godci morali kupovati sami, zato so k godbi pristopili lahko samo oni, ki so to zmogli. Zato je bila godba sprva maloštevilna, sčasoma pa se jih je nabralo dvanajst. Vadili so kar pri Bernardu doma.

Leta 1882 je bilo v Bohinju ustanovljeno gasilsko društvo, ki je pod svoje okrilje prevzelo tudi godbo, ki je s tem šele dobila pravo osnovo za poglobljeno delo. Prvi kapelnik je seveda postal Nikolaj Bernard, ki je s svojim znanjem užival poln ugled in so ga vsi na vajah pridno ubogali. Podjetje je tudi dalo na razpolago mizarstvo delavnico za vaje, ki jo je zato vedno pospravil pokojni mizar Markizeti Lovro, ki je pri godbi udarjal na činele. Tako je godba preselila svoje vaje, ki jih je imela povečini v sobotah in nedeljah, saj 12 ur in nočni šiht med tednom tega skoraj ni dopuščal, iz Bernardovega doma v mizarstvo delavnico. Vadili so posamič ali skupaj. Na vajah so se učili glasbene skale, note in prijeme na instrumentih. Šol za posamezne instrumente niso imeli, temveč so se kar lotili lažjih skladb. Teorije jih ni učil nihče. Bernard jim je le dejal: »Čim več boš pložal, boljši bo ton.« In to je bilo tudi vse kar so zvedeli o akustiki. Ritmično so še kar dobro ubirali note, težje pa je bilo z intonacijo, saj so imeli najrazličnejše instrumente in se tudi ni preveč pazilo na uglašenost. Igrali so povečini lahko glasbo, koračnice, polke, valčke in venčke narodnih in drugih napevov prirejenih za instrumen-

Železarska godba v Bohinju leta 1886 — v sredi med njimi neumorni Nikolaj Bernard

iz besede Progarji — prebivalci glavnega mesta Praga). Ti so bili pravi mojstri v igranju. Pred bohinjskimi delavci so prirejali koncerte in z začudenjem jih je poslušalo mlado in staro. Razumljivo je, da se je ob tem tudi v bohinjskih fantih in možeh vzbudila želja po obvladanju instrumentov, saj smo Slovenci zelo muzikaličen narod. In res ni dolgo trajalo, ko se jih je več začelo z vso silo prvega navdušenja učiti glasbo. Med njimi je bil najbolj navdušen in agilen nadarjeni Nikolaj Bernard. Njegov oče, Čeh po rodu in ključavničar po poklicu se z glasbo menda ni nikoli bavil. Zato bo ostala za vedno skrivnost s kolikšnim trdom se je Nikolaj, ki niti ni bil več tako mlad, izpopolnjeval v glasbi in že okoli leta 1875 z nekaj tovariši igral pri kmečkih svatbah in podobnih priložnostih. V Bohinju je takrat delalo kakšnih 250 do 300 delavcev. Železnice še ni bilo. In vendar je Nikolaj hodil večkrat v Ljubljano, kjer se je pri nekem vojaškem godbeniku — »feldveblu« učil glasbene skale in posamezne

talno glasbo. Lotili pa so se tudi lažjih overtur in koncertnih komadov, kot n. pr. Heroldovo uverturo k »Dvoboju«. Ob vsem tem pa je treba pomisliti, da takrat v Bohinju razen čeških »progarjev« ni bilo slišati druge glasbe. Toda domača pesem, ki je zvenela po trditvi enega še živečih veteranov takrat tako lepo, kot nikdar več pozneje, je bilo tudi tem prvim godbenikom vir novih navdihov in vzpodbud pri njihovem resničnega idealizma polnem glasbenem delu. Življenje je bilo še kar primerno. Delavec je zaslužil 25 do 28 goldinarjev na mesec in z njimi kar shajal, če se je držal okvirja preproste kmečke hrane, ob nedeljah pa kakšne svinjetine, ješprenja in zelja. Tako je življenje teklo dalje in Bohinj je postal tiste čase središče Gorenjske, ne samo zaradi svojega fužinarstva, temveč tudi zaradi kulturne dejavnosti. Ustanovili so pevsko društvo in čitalnico, imeli so močno gasilsko društvo in godbo, ki je bila edina na Gorenjskem vse do Ljubljane. Zato ni nič čudnega če so jih vabil

tudi drugim. Godba je igrala po večini na gasilskih prireditvah na Bledu, v Begunjah, Radovljici in Kranju. Na Jesenice po pričevanju menda niso nikdar prišli. Igrali so tudi pri sprejemu cesarja Franca Jožefa I. na Bledu, ki ga je v imenu gasilcev pozdravil pokojni Rozman Peter. Svoj govor se je učil v drvarnici pri »Liter-birtu« na Boh. Bistrici še tik pred odhodom. Da so bile razmere za takratno godbo vedno bolj ugodne priča tudi splošna rastoča kulturna dejavnost. Tako je prišlo na Bled tudi 300 čeških pevcev in ob tej priložnosti so bohinjski pevci, 25 po številu priredili svoj koncert. Godba pa je seveda ob vseh takih in podobnih priložnostih pridno sodelovala. Igrali so večinoma zastonj, le hrano, pljačo in kritje stroškov so si »zagvišali«. Na svoje gasilske uniforme so bili nadvse ponosni in tudi nekoliko ničemurni so bili. Ko so odigrali kakšen komad, so kaj radi obrnili glave proti največji gruči ljudi, da bi videli, kako jih z občudovanjem opazujejo. Kdo bi zameril to, saj v tistih časih res ni bilo kar tako biti godbenik.

Svoj notni arhiv so od začetka izpopolnjevali tako, da so potujočim muzikantom, ki so prišli v Bohinj, dali za pijačo in medtem ko so ti pili, so sami na vse pretege v sosednji sobi prepisovali note. Seveda so jih pozneje tudi že nabavljali iz Ljubljane, kjer so lahko slišali tudi promenadne koncerte vojaške godbe in s tem ocenjevali tudi svoje zmožnosti oziroma dobili napotke za izpopolnjevanje. Duša godbe je bil vseskozi Nikolaj Bernard. Ta je izpopolnjeval samega sebe, učil druge in novince, vodil vaje, pripisoval note, popravljaj instrumente in notna stojala ter celo komponiral, saj so po pričevanju že v Bohinju igrali nekaj njegovih koračnic. Posebno slavje so imeli godbeniki na praznik gasilskega patrona

Florjana, pa tudi 1. maj so že praznovali z budnico na vse zgodaj in obhodom bližnjih vasi. Godbeniki, ki so bili po poklicu sami kovači, livarji, modelni mizarji, valjavci in drugi obrtniki, so si med seboj zelo radi pomagali in tudi trdno držali skupaj. Uživali so v vsem okolišu velik ugled, ki so si ga tudi znali učitvati z lepim vedenjem.

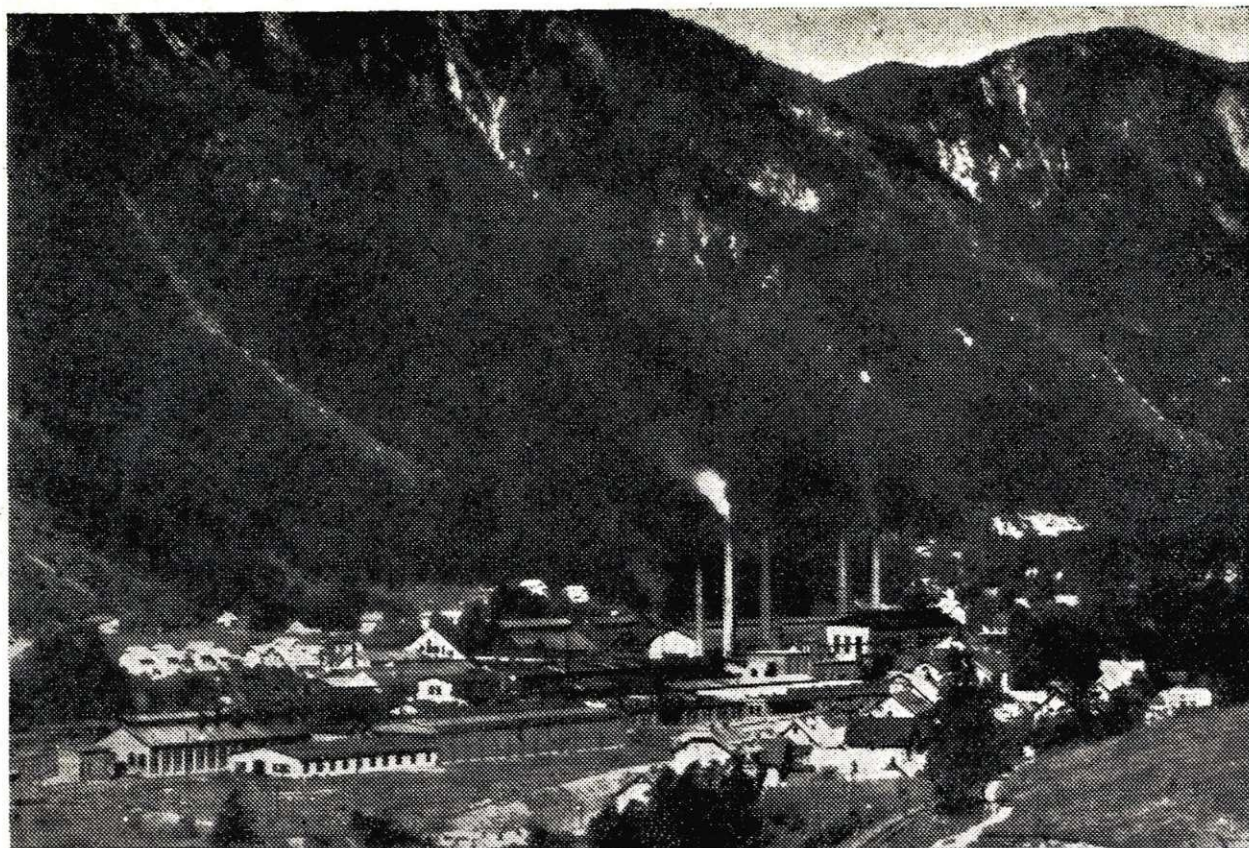
Veliki požar leta 1889, ki je popolnoma uničil bohinjske fužine, je tudi prelomil to pot železarske godbe. Požar je izbruhnil prav nad kovačnico ob kateri je bila mizarna s svojim skladiščem. Sami godbeniki na svojih instrumentih pri požaru niso utrpeli nikake škode, ker so jih vsi imeli doma. S požarom pa se je začela tudi nova pot ne samo vseh delavcev-fužinarjev temveč tudi železarske godbe. V Bohinju ni bilo več dela in začeli so se preseljevati na Jesenice. Zapuščali so žalostno pogorišče, kjer so še pred kratkim sicer ves teden trdo delali v preprostih starinskih kovačnicah, toda v sobotah in nedeljah so si znali zaigrati in zapeti, da je odmevalo daleč na okrog. Zapuščali so preprosto domače življenje in se odpravljali na Jesenice za kruhom. Toda s seboj so ponesli tudi svojo preprosto pesem in igranje, kakor je bil tudi preprost njihov takratni način pridelave in obdelave železa. Leta 1890 so bili nekateri godbeniki že na Jesenicah. Kmalu so jim sledili še ostali in takoj so pričeli s svojimi godbenimi vajami. Toda Jesenice niso bile idiličen Bohinj. Nova stvarnost je udarila svoj pečat življenju delavca-železarja in tudi iz njega rojene in rastoče železarske godbe.

Danes o preteklosti bohinjskih fužin priča le še zapuščen, napol porušen steber.

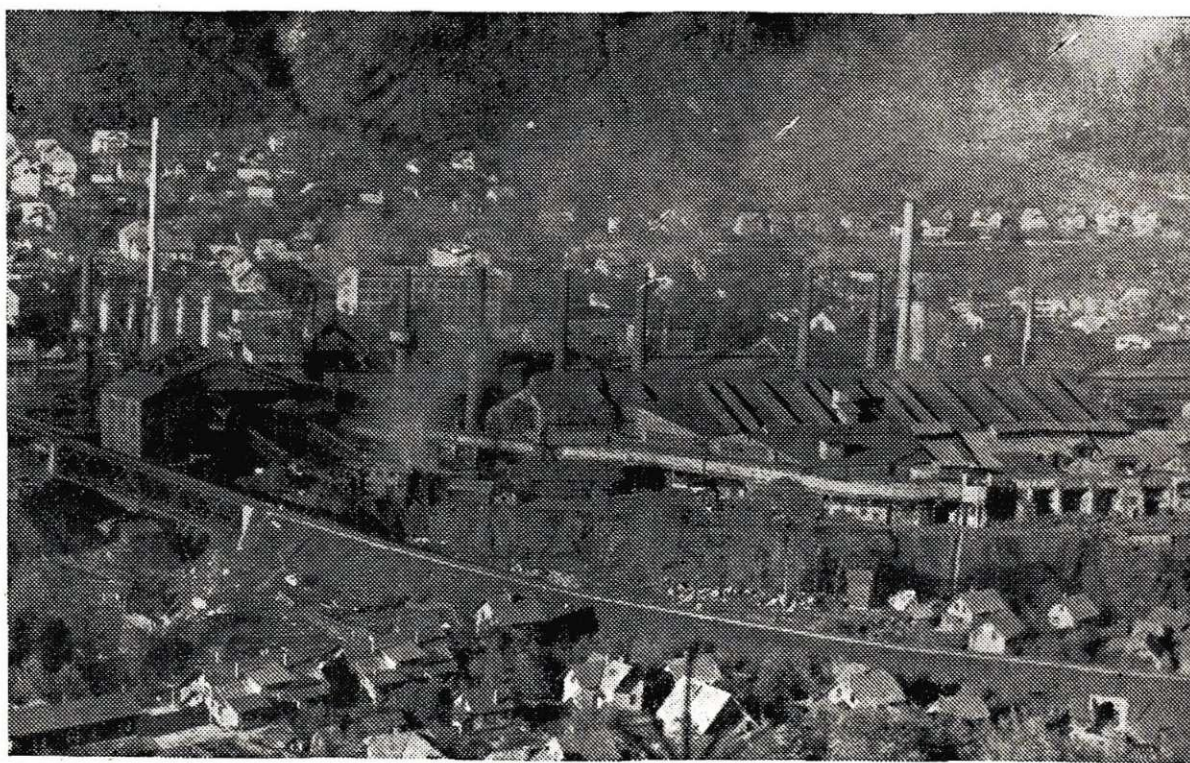
(Nadaljevanje prihodnjič)

25 LET MESTA JESENICE

Pogled
na Železarno
okoli
leta 1930,
ko še ni
bilo plavžev,
niti vseh
martinovk.

Pogled na
del železarne
leta 1953, ko je
silhueta Jesenic
povdarjena
z markantnim
gozdom
visokih
dimnikov

23. marca 1929 so bile Jesenice proglašene za mesto. Do takrat so bile le trg, toda več stoletij star trg, saj jih že Valvazor omenja v svoji »Slavi vojvodine Kranjske« iz 17. stoletja. Brez dvoma se imajo Jesenice, ki danes stopajo na čelu s svojo ljudsko oblastjo krepko po poti napredka in vsestranskega razvoja, zahvaliti za svoje tržanstvo staremu fužinarstvu, za svoj naziv mesta, pa železarni in njenemu delavstvu, ki je z znojem in žuljavimi rokami omogočilo Jesenicam izkoristiti vse naravne pogoje za razvoj in razcvet.

Naj živi delovno ljudstvo železarskih Jesenic!

PREIZKUŠNJA JEKLA

PREIZKUŠNJA SPOSOBNOSTI BREOBLIKOVANJA JEKLA V TOPLEM STANJU

Sposobnost oblikovanja jekla v toplem stanju, kratko oblikovnost jekla, je odvisna v prvi vrsti od njegove kemične sestave in v drugi vrsti od njegove primarne strukture. V splošnem preneha možnost preoblikovanja ogljikovega jekla v toplem stanju pri 1.7% C. Torej s prvim nastopom evtektika v strukturi jekla. Ta, za sposobnost preoblikovanja jekla v toplem stanju, mejni odstotek ogljika, pa se lahko pri istočasni prisotnosti večjih količin drugih elementov v jeklu, premakne bodisi k višjim ali nižjim vrednostim. Tako je n. pr. jeklo z 2.2% C in 12% Cr (naš OCR 12) še vedno dobro kovno. Legirana ledeburitna jekla z nekoliko nižjim ogljikom n. pr. 1.6% C in večji del brzoreznih jekel pa se lahko preoblikuje celo še z valjanjem. Pri tem se seveda ne sme prezreti, da je možnost valjanja takih vrst jekla v mnogočem odvisna od same ureditve valjarne.

Pri jeklih, ki se težko predelujejo, odnosno pri takih vrstah jekla, ki jih je mogoče preoblikovati le v ozkem temperaturnem območju, je namesto valjanja primernejše ingot najprej predkovati. Tak, iz ingota na polizdelek predkovan ingot z delno že homogenizirano strukturo, se kasneje lahko valja na končni profil. Na ta način je mogoče iz predkovanega polizdelka valjati na končno dimenzijo veliko vrst težko oblikovanih jekel. Kljub temu pa je ledeburitna kromska jekla z več kot 2% C in 13% Cr, dalje jekla z 2% C in 2% Cr, kakor tudi taka z 1.8% C in 0.8% Mn primernejše kovati, kakor valjati.

Vpliv kemičnega sestava jekla na njegovo sposobnost preoblikovanja v toplem stanju lahko kratko definiramo sledeče: Vsi legurni elementi, ki tvorijo trde in krhke strukturne sestavne dele — karbide — in taki, ki zvišujejo toplotno trdnost jekla in znižujejo rekristalizacijsko hitrost, poslabšujejo sposobnost preoblikovanja jekla v toplem stanju. K najtežje oblikovnim vrstam jekla spadajo visokolegirana kromska jekla z visokim ogljikom, ognjestalna krom-nikelska in brzorezna jekla.

V zvezi z vplivom primarne strukture na oblikovnost jekla, je treba v prvi vrsti omeniti zopet — nekovinske vključke, to je nečistoče v jeklu. Te zahtevajo vez med primarnimi kristaliti. Ni pa vpliv nečistoče odvisen le od njih količine, temveč tudi od njih porazdelitve. Z naraščajočo veličino zrnja se zvišuje tudi nakopičenje vključkov na kristalnih mejah. Zato so tudi enako čista odnosno nečista jekla pri grobi primarni struktura občutljivejša in težje oblikovna kot taka, z finejšo drobnozrnato primarno strukturo. Pri grobi primarni strukturi pa povzročajo težave pri preoblikovanju jekla, razen neugodne porazdelitve nečistoč, lahko tudi kapilarne razpoke med posameznimi kristali. Te nastanejo vsled krčenja posameznih kristalov med odnosno pri strjevanju. Njih velikost in v tem njih vpliv se zopet povečuje pri grobejši primarni strukturi. Ker velikost kristalnega zrnja navadno narašča s težo ingota, se z naraščajočim presekom ingota navadno povečujejo tudi težave pri valjanju odnosno kovanju.

Te težave pa ne pridejo do izraza le pri takih vrstah jekla, ki že po svojem kemičnem sestavu leže na meji sposobnosti preoblikovanja, temveč lahko tudi pri takih, ki normalno pri preoblikovanju ne povzročajo nobenih težav. Tako lahko normalna groba primarna struktura v zvezi z nečistočami, nabranimi po kristalnih mejah, popolnoma onemogoči valjanje ali kovanje tudi pri normalno sicer dobro oblikovnih vrstah jekla. Posebno je to slučaj pri težkih kovaških ingotih. Sredstvo, ki naj vsaj delno pomaga

Psihološko diagnosticiranje v naši železarni

Najbrž bo marsikomu na prvi pogled zvenelo malo čudno, kaj ima psihologija opraviti z industrijo. Pa je vendarle res, da ta zveza ne le že dolgo obstoja, temveč jo je nujno zahteval sam razvoj industrije. Že v drugi polovici 19. stol. se je psihologija končno veljavno ločila od filozofije in si priborila mesto med eksaktnimi praktično uporabnimi vedami. Ako podrobneje pregledamo posamezne veje znanosti o delu, ki obsega fiziologijo dela, higieno dela, znanstveno organizacijo dela, statistiko dela, industrijsko psihotehniko, sociologijo dela z zaščito dela, pač ne moremo preko najmlajšega poganjka uporabne psihologije — psihologije dela. Ta raziskuje ves delovni proces s pogledom na človeka in na njegove sposobnosti, na potek vaje, utrujenosti, delovnega odmora, veselja in odpora do dela ter do družbe, v kateri in za katero dela. Vse to so specifično psihološke strani dela, ki pa imajo vedno svoje fiziološko-kemično in sociološko ozadje. Stržen psihologije dela je v smotrnem prilagajanju človeka k delu in strojem, na drugi strani pa v prilagajanju dela in orodja k delavcu. Med človekom in delom je določen odnos in v zadnjem času se vedno bolj poudarja osebni, človeški činitelj dela. Delavec se je izkazal ob vsej tehniki in mehanizaciji dela »za najdragocenejšega med vsemi stroji«. Doslej se je pri nas vse premalo upoštevalo dejstvo, da je racionalizacija in izpopolnjevanje delovnih metod samo en činitelj večje produktivnosti dela, drugi prav tako važen činitelj pa je delavčev socialno gospodarsko stanje in s tem zvezano osebno razpoloženje, ki bistveno vpliva na potek in uspeh dela. Izgubo, ki pri delu nastane zaradi socialnih trenj in osebnih nezadovoljnosti, cenijo nekateri na 30 do 40%. Človek, ki je tvorec dela in obenem koristnik dela, vsekakor zasluži največjo pažnjo znanosti. Koristi, ki jih ima industrija od psihologije, so tako otipljive, da danes v zapadnih deželah skoraj ni podjetja ali tovarne, ki zaposluje preko 500 ljudi, da ne bi imela svoj psihotehnični laboratorij, ki raziskuje psihološko stran posameznikov in podjetja kot celote. Tudi pri nas se že kažejo prvi sadovi prizadevanj na področju psihologije dela. Vendar bo treba še mnogokrat zavhati rokave, da bomo samostojno zoralo brazde na tem področju, ki vodi do tajnosti psihomotorike, do pogojev in virov kvalitetne storitve. Tuji vzori so sicer koristni, izhodišče temu delu pa mora biti vsekakor naša socialistična družbena stvarnost, ki bo upoštevala posebnosti naših gospodarskih razmer, ter psihološki lik našega slovenskega delavca. Psihologija dela zavzema častno mesto v nenehni borbi za dvig proizvodnje. Geslo »pravega moža na pravo mesto in sposobnemu prosto pot« je danes bolj aktualno kot kdajkoli poprej.

Institut za psihologijo dela v Ljubljani je koncem junija t.l. izvedel psihološko diagnosticiranje 76 kandidatov Metalurške ind. šole in okrog 48 žerjavovodij. S psihološko preizkušnjo ali t. zv. testiranjem je bila najprej ugotovljena splošna umska zmogljivost ali inteligenca vsakega kandidata, nato pa še nekatere posebne sposobnosti, važne za izvrševanje poklica, kakor n. pr. predstavljalnost, pozornost in koncentracija, tehnično razumevanje, ročna spretnost, hitrost reakcij na vidni in slušni signal in podobno. Stopnjo splošne inteligentnosti so kandidati pokazali z reševanjem posebnih nalog ali testov, utrjenih in standardiziranih na zelo velikem številu primerov. Tehnično razumevanje so pokazali prav tako s posebnim testom, ki sestoji iz ostro očrtanih nalog, ki jih more reševati vsak duševno normalen poedinec, brez ozira na šolsko izobrazbo. Pokaže se, da je sposobnost tehničnega razumevanja pri različnih poedincih zelo različno razvita. Ročna spretnost je ena najvažnejših poklicnih sposobnosti in pomeni za psihološko analizo dokaj zamotan problem. Vsaka storitev ročne spretnosti je namreč sestavljena dejavnost: sestoji vedno iz več gibov in kretanj različnih oblik, različne jačine, razsežnosti in finise. Dejstvo je, da mora imeti spretno roko urar, brivec, šivilja, ključavničar in kovač, prav tako pa tudi kirurg, slikar, kipar in pianist. Problem ročne spretnosti še ni povsem rešen, pač pa je to nalogo za prakso zadovoljivo rešila psihologija dela, ki uporablja za ugotavljanje spretnosti poklica prilagojene delovne poskuse in, posebne naprave za preizkušanje ročne spretnosti. Pri ročni spretnosti so važni predvsem naslednji faktorji: mirna roka, zanesljivost zadevanja, skladne kretanje, pravilno oblikovanje gibov ter dobra avtomatizacija kretanj. Zato imamo za preizkušanje ročnosti posebne delovne naprave in aparate za preizkušanje zanesljivosti prijemov, soročnosti dela, avtomatizacije dela itd. Po zahtevah dela, ki ga delavec opravlja, preizkušamo eno ali več plasti ročnosti in okretnosti. Razen skladnih in avtomatiziranih kretanj so važni za nekatera dela predvsem krožni gibi, gibi v lokih, koncentrirani gibi, sproščeni gibi, gibi v določenih dimenzijah itd. Pri diagnosticiranju v jeseniški železarni je bil na primer uporabljen test za preizkušanje odpornosti pri monotoniji (enoličnosti) dela in za ugotavljanje hitrosti dela. To je deska, ki ima 50 lukenj. Kandidat mora 10 minut nepretrgoma polniti desko z aluminijastimi čepi. Vsakokrat, ko desko napolni, jo izprazni s hipnim obratom in začne znova. Nekateri se hitro privadijo, a se še hitreje naveličajo in začno popuščati (impulzivni tip), drugi se težko privadijo, toda z vztrajnostjo si pridobivajo čedalje večjo tehniko dela in lahko prehitijo v storitvi vse ostale (monotoni tip). Spodnji ekstremitet je 380 čepov, zgornji 850, kar daje lepo diferenciacijo za tempo dela. Za delavce, ki so vajeni grobih kretanj, so v rabi seveda drugi, milejši standardi, kot pa za učence ind. šol, ki imajo tanjše, bolj gibčne prste.

v takih slučajih je difuzijsko žarjenje. Ako tak ingot dolga časa žarimo na temperaturo valjanja ali kovanja se vsled difuzije vsaj delno izravnajo koncentracijske razlike.

Sposobnost preoblikovanja jekla navadno v praksi ne preizkušamo pri vseh vrstah jekla in pri vseh šaržah. To se dela le pri takih šaržah, katerih kemični sestav leži na meji oblikovnosti jekla odnosno takrat, kadar hočemo ugotoviti ali je določeno vrsto jekla in določeni format ingotov bolje kovati ali se lahko šaržo brez prevelikega tveganja lahko celo prevalja.

(Nadaljevanje sledi)

Izobraževanje mojstrov v črni metalurgiji

Naš razvoj novega gospodarskega sistema nam postavlja vedno večje zahteve, zato je potrebno, da se stalno izpopolnjujemo teoretično in praktično. Vedno bolj se nam kaže potreba izobraževanja našega mojstrskega kadra v črni metalurgiji, saj ravno ta mora obvladati ne samo svoje visoko tehnično znanje, ampak tudi organizacijo tehnološkega procesa in psihološko vodenje sodelavcev v obratu. Torej ni več dovolj, da je mojster človek velikega strokovnega znanja in dolgoletnih izkušenj, temveč mora posedovati tudi organizacijske sposobnosti pri vodenju tehnološkega procesa in sodelavcev.

O ustanovitvi mojstrske šole za črno metalurgijo na Jesenicah je bilo že govora na osnovi predloga DS Železarne Jesenice. Povsod je bila ta zamisel toplo pozdravljena, saj kje pa imamo za to več možnosti in pogojev, kakor ravno na železarskih Jesenicah. V gradnji so velika podjetja črne metalurgije, nimamo pa še mojstrske šole črne metalurgije, ki bi dajala šolani mojstrski kadar za že obstoječa in nova podjetja.

Naloga naših forumov za vzgojo je, da se za vzgojo naših mladih mojstrov in onih, ki hočejo to postati oz. so sposobni za ta poklic, mojstrska šola čimprej ustanovi. Program te šole bo moral razumljivo biti tehnično odgovarjajoč zahtevam črne metalurgije, v ostalem splošnem izobraževanju pa sličen sedanjim že obstoječim mojstrskim šolam strojništva, elektrotehnike itd. Ta šola naj bi vzgajala naraščaj mojstrov črne metalurgije po potrebi za vso FLRJ.

Imamo pa že sedaj celo vrsto mladih in starih mojstrov v črni metalurgiji na visokih pečeh, valjarnah, predelovalnih obratih itd., ki niso imeli možnosti za večjo izobrazbo tudi po teoretični strani in so postali mojstri samo na osnovi praktičnega znanja in dogojetne prakse. Tudi tej generaciji mojstrov je potrebno dati še več izobrazbe in zadnji čas je, da to vprašanje tudi rešimo.

Če pogledamo vrste naših mojstrov v črni metalurgiji vidimo, da so to večinoma starejši ljudje od 40 let starosti dalje, ki bodo še najmanj 10—15 let opravljali mojstrske posle. Za to dobo moramo tudi njim dati potrebno izobrazbo iz „prakso za prakso“ v teoretični osnovi. Za primer starosti mojstrov vzemimo Jesenice, kjer vidimo, da je mojstrov:

od 18 do 30 let starosti	5	3.0%
od 31 do 40 let starosti	34	20.4%
od 41 do 55 let starost	119	72.0%
od 55 let dalje	8	4.6%

skupno: 166 100%

V ostalih podjetjih črne metalurgije verjetno ni dosti boljše glede starosti, zato mojstrov v tej visoki strosti nikakor ne bo mogla

črna metalurgija utrpeti, da bi odšli na šolanje v mojstrske šole. Neobhodno potrebno pa je tudi za nje nekaj pokreniti.

Potrebno je, da v bodoče nastopi v črni metalurgiji kot mojster-delavec že s 30-35 let starosti, zato, da ne bomo imeli pretežno večino mojstrov v starosti 41-55 let starosti.

Pri tem se pa pojavlja še vprašanje, kakšna bo morala biti predizobrazba mojstra in kako bo napredoval od delavca do mojstra.

V tem se ravno v črni metalurgiji bistveno razlikujejo predpogoji napram onim, ki veljajo za strojogradnjo, elektrotehniko itd. Pri teh lahko jasno omejimo predhodno izobrazbo z vajeniško dobo, praktičnim delom (staž — prakse), mojstrsko šolo itd., medtem ko v metalurških poklicih za visoke peči, jeklarne, valjarne in predelovalne obrati ni to slučaj. Zato je potrebno da poleg mojstrske šole iščemo še drugih poti za izobrazbo mojstrskega kadra v črni metalurgiji.

Današnji kader v črni metalurgiji se sestoji iz nekvalificiranih in priučenih, kakor tudi iz delavcev drugih poklicev. Torej napredovanje delavca-človeka od priučenega delavca do mojstra je do danes možno samo na osnovi dolgoletne prakse in potrebnih sposobnosti. Ker napreduje vedno večja mehanizacija v črni metalurgiji, razvoj v kvalitetni izdelavi in predelavi jekel itd., je potrebno, da ustanovimo za črno metalurgijo neke vrste tečaje za šolanje v obratu.

To izobraževanje, pa se ne bi smelo vršiti na ta način, da bi se šolalo več semestrov v večernem tečaju, ali pa po sistemu tehnikumov, ker po 8 urnem delavniku človek ni več sposoben umskega dojemanja v zadostni meri, pa istega tudi delavec ni toliko varen. Ponavadi se taki tečaji vlečejo daljši čas, pri čemer slehernega mine veselje do šolanja, da večnega menjanja dela po posameznih dneh ne omenjamo. Zato je potrebno, da bi se tečaj vršil nepretrgoma mesec dni in bi bil kandidat za ta čas oproščen dela v podjetju. Na ta način bi bilo lahko v enem letu več tečajev razdeljenih po strokah črne metalurgije za: visoke peči, jeklarne, valjarne itd., splošni del tečaja bi pa bil za vse enak.

Pouk naj bi se vršil dnevno 6—8 ur in tvarina naj bi bila vzeta iz prakse za prakso, ter prilagojena osnovnemu znanju tečajnikov, z bazo na kar največ praktičnih primerih. Vsako teoriziranje se mora abstrahirati, vse kar v praksi ne pride vsak dan toliko do izraza, pa se mora izrazito prikazati.

Pouk je na ta način dosti težak in zanj potrebni predavatelji morajo biti najboljše moči iz obratov z zadostno prakso, da bodo znale prikazati v pravi obliki vse probleme. Program naj bi vseboval vsaj 150—200 ur pouka za tečajnike, ki so že mojstri ali jih obrat predvideva za to. Tako bi dosegli, da bi mlajši in starejši med seboj diskutirali v okviru obravnavanih problemov, s čemer bi se hitreje prenesla izkustva starejših na mlajšo generacijo. Udeležba na tečaju naj bi bila možna tudi tečajnikom iz drugih podjetij črne metalurgije, toda število naj bi na tem tečaju ne prekoračilo 25 delavcev-mojstrov. Seveda naj bi, za pozitivno položeni zaključni izpit, tečajnik prejel izpričevalo o absolviranem tečaju brez važnosti za kvalifikacijo, torej samo interno za črno metalurgijo ali podjetje.

Program tečaja naj bi se delil v osnovi na štiri glavne dele:

- a) osnovne pojme,
- b) tehnologijo stroke,
- c) organizacijo in gospodarstvo,
- d) zaščito dela in higieno.

Gornji osnovni program se deli dalje na sledeče:

a) Osnovni pojmi:

1. Osnove fizike (mekanika, termodinamika).
2. Osnove kemije (elementi, kemične spojine, oksidacija in redukcija).
3. Osnove metalurgije (kisla in bazična reakcija, redukcija, strnjene jekla v kokilah itd).

Za preizkušanje ročnega oblikovanja materiala so kandidati upogibali žice po predlogi. Vsak je dobil pet žic, ki jih je moral oblikovati s prsti po predlogi, ne da bi smel žico položiti nanjo. Naloga zahteva dobro oblikovno predstavljenost, natančno presojo velikosti in miselno dejavnost. Pri teh preizkušnjah ročnosti je važno oceniti ne samo storitev (kvalitativno) in čas zanjo, temveč je predvsem važno opazovanje, kako kandidat k nalogi pristopi, ali se vztrajno trudi, da bi premagal težave, ali vzdrži enak tempo dela do konca in podobno.

Vidne in slušne reakcije so bile izmerjene na žerjavovodjih in kandidatih MIŠ s posebnim aparatom za merjenje reakcij. Kandidat z desnim kazalcem tišči gumb, tako da vzdržuje kontakt, ki pa ga mora na svetlobne ali akustične signale čim hitreje in enakomerno prekinjati. Aparat na posebnem valju beleži vidne in slušne reakcije v obliki daljših ali krajših črt, ki predstavljajo čas, potreben da se reakcija sproži. Jasno je, da ljudje, ki počasi reagirajo na vidne in slušne dražljaje in imajo razmeroma dolge reakcijske čase — pri ravnanju s strojem ali žerjavom lahko povzročijo nesrečo — sebi ali svojemu sodelavcu. Važnejša od dolžine reakcije pa je variacija (enakomernost ali neenakomernost) reakcij. Delavec, ki enakomerno, brez nerivoze reagira, je običajno tudi v celoti duševno uravnovešen in mu tako moremo lažje zaupati nevarnejše delovno mesto.

Ugotavljanje sposobnosti za določeno delo torej ni samo v registriranju uspehov ali neuspehov v testni preizkušnji, temveč v nenehnem tankovestnem psihološkem prisluškovanju in opazovanju kandidatove psihofizične storitve, pri čemer se je treba ozirati na posebnost kandidatove narave, oziroma značaja.

S pomočjo analiz in razlag dobljenih rezultatov se psiholog sproti odloča, katere teste, odnosno katere preizkuševala bo še uporabljal glede na naravo dela, za katerega hoče ugotoviti potrebne sposobnosti. Povsem razumljivo je, da imamo več ali manj stalen izbor testov, ki jih uporabljamo sorazmerno pogosteje, prav tako pa tudi take, ki jih uporabljamo le ob določenih prilikah, ne da bi pri tem zapadli šabloniziranju.

Postopek testiranja se torej v načelu ne razlikuje od klinične preiskave ali kemične analize — le predmet in metoda raziskovanja sta različna. Sredstva psihološke diagnostike so standardizirana, kar omogoča primerjanje rezultatov med poedinci, kakor tudi skupinami. Seveda ni treba posebej poudarjati, da psiholoških sposobnosti ni mogoče neposredno zajeti — ali direktno kvantitativno meriti, temveč to kar lahko merimo je le učinek ali efekt delovanja psihičnega. Na podlagi inteligentnosti storitve lahko sklepamo na inteligentnost samo. Na podlagi storitev najrazličnejših duševnih sposobnosti in funkcij, ki smo jih s katerokoli metodo »spravili v pogon« — lahko šele sklepamo na ustroj osebnosti.

V čem je torej prednost psihološke preizkušnje? V tem, da nam psihološka diagnoza daje na vpogled dejanske naravne sposobnosti kandidata — kot n. pr. njegovo inteligentnost, tehnično razumevanje, pozornost, predstavljivost, reaktivnost, lastnosti značaja itd., ne pa njegovo naučenost, oziroma pridobljeno znanje in veščine, katerih odraz so šolska spričevala in priporočila. V šoli se ocenjuje predvsem znanje in vedenje. Jasno pa je, da znanje ni vedno plod sposobnosti, temveč prav pogosto plod pridnosti in marljivosti. S psihološko preizkušnjo brez težav spoznamo, kateri učenci so sicer inteligentni a leni in neprizadevni — na drugi strani pa tiste, katerih sposobnosti so šibke, a dosegajo uspehe s pridnostjo in vztrajnim delom. Iz gornjega sledi, da spričevalo ni verna slika sposobnosti učenca, temveč subjektiven prikaz njegovega znanja. Zato so v Belgiji, Norveški, Švedski, Švici itd. že davno uvedli prakso šolskih psihologov, ki imajo nalogo, da ugotavljajo prave naravne sposobnosti učencev in dajejo učiteljem nasvete za učni postopek in metodične prijeme. Prav tako bi morala vsaka tovarna pravilno zaposlovati kadre na podlagi psihotehničnih selekcij — s čemer bi se preprečila cela vrsta duševnih obolenj — nevroz in psihonevroz, da o preprečevanju nesreč v industriji in prometu niti ne govorimo. Če bi znižali odstotek nesreč v jeseniški železarni n. p. samo za 15–20%, bi bili to milijonski prihranki, ne glede na to, da bi ohranili zdravje mnogih dragocenih življenj.

Faktor, ki se pri psiholoških preizkušnjah izmika kontroli, je utrujenost. Razlike pri porabljanju telesne ali duševne energije pri poedincih so zelo občutne. V tem, da so nekateri žerjavovodje v jeseniški železarni morali priti na psihološki pregled z nočnega dela — je ena izmed grobih pomanjkljivosti, saj se je utrujenost odražala v znižanju rezultatov, posebno pri nalogah, ki so zahtevale intenzivno umsko dejavnost.

Neuravnovešeno delo, prehitro tempo, rušenje harmonije v ritmu človeka in stroja, prenapeto umsko delo, neskladnost značajev poedincev pri istem delu, nesmotrna ureditev delavnic in obratov s psihološkega vidika — vse to ima za posledico nesorazmerno izčrpavanje nevrozne energije, nevroze in psihonevroze — in vse to je predmet raziskovanja psihologije dela, oziroma delo psihotehničnega laboratorija, ki bi ga moralo imeti vsako večje podjetje, če naj bo smotrno urejeno, kot enoten deloven organizem.

Verjeno bo železarna Sisak pionir na tem področju v naši državi, saj bo v kratkem ustanovila t. zv. »Demonstracioni centar metalurške industrije« pri čemer ima v programu tudi moderni psihotehnični laboratorij.

Prof. Neuman Zdravko

4. Praktična matematika (matematične naloge iz metalurgije, računa s pomočjo raznih tabel in uporaba računalja).
5. Slovenščina (izpopolnjevanje raznih obratnih zapiskov, pisanje obratnih poročil, strokovno izrazoslovje).

b) Tehnologija stroke:

1. Tvarina mora biti prilagojena vedno posamezni stroki tj. visoke peči, jeklarne, valjarne, itd., ki mora pa biti podprta s praktičnimi ogledi v podjetju;

c) Organizacija in gospodarstvo:

1. Splošno (organizacija podjetja, tehnološki proces v železarni, tok materiala in proizvodov, obratna organizacija, struktura stroškov v obratu itd.).
2. Upravljanje podjetja (pravice in dolžnosti DS in UO, osnove samoupravljanja itd.).
3. Gospodarstvo črne metalurgije FNRJ (poznavanje rudarstva, razvoja črne metalurgije itd.).
4. Osnove delovne psihologije (rationalno vodenje dela, človeška zmogljivost, pogoji dela itd.).
5. Delavni red (namen, delavno razmerje, delavni časi, razporeditev delavstva itd.).
6. Mezdni sistem (tarifni pravilnik, analitično ocenjevanje delavnega mesta, akordi, norme itd.).

d) Zaščita dela in higiena:

1. Zaščita dela (zaščita v obratu in izven obrata, zakoni o zaščiti dela itd.).
2. Higiena dela (higienske naprave, higiena na del. mestu itd.).
3. Predpisi o zaščiti in higieni dela.

Na ta način bi se pod vodstvom predavateljev predelalo z mlajšimi in starejšimi mojstri temeljito vse njihovo strokovno znanje.

Ves teoretični poduk naj bi se podkrepil z obiskom obratov ali eventuelnih drugih sličnih podjetij, kjer se lahko nudi prilika spoznavati celotni tehnološki proces črne metalurgije z vsemi pomožnimi obrati. Posebno važnost pa se mora polagati na osnovno znanje tečajnika, ker ravno to po večini manjka vsem dosedanjim metalurškim delavcem. Važno je, mojstre naučiti gospodarsko-politično sodelovati in jih navajati, da bodo psihologi in poznavalci delavca-človeka, saj je sedaj vse preveč razširjeno mnenje, da vse to pripada izrecno drugim organom v podjetju.

V osnovi moramo zasledovati cilj, da bomo vsestransko izobraževali naše metalurške kadre, ne samo one, ki prihajajo, ampak tudi one, ki že obstoje, a niso imeli prilike se primerno izobraziti. Samo na ta način bomo v bodoče imeli kadre, ki bodo kos nalogam pri sedanjem hitrem razvoju socialističnega gospodarstva in tehnike.

Ing. P. E.

Gornji članek objavljamo z namenom, da tudi drugi izrečejo svoje mnenje o problemu, ne samo metalurške šole, temveč tudi izobraževanje že obstoječega mojstrskega kadra v našem podjetju in črni metalurgiji sploh. Predlogi in dopolnila k temu bodo lahko skristalizirala pojme in postavila vse osnove za realiziranje tega važnega problema, od katerega odvisi kvaliteta našega sedanjega in bodočega vodilnega kadra v črni metalurgiji in s tem tudi kvaliteta razvoja vsega socialističnega gospodarstva naše mlade države.

PAZI . . . Pod bremení preži SMRT!

Proizvodnja železa v svetu leta 1953

Svetovna produkcija železa je znašala lani 167,000.000 ton surovega železa in 236 milj. ton jekla. To je zdaj največja proizvodnja in za 16 milj. ton surovega železa in 24 milj. ton jekla večja od proizvodnje v l. 1952. Skupna proizv. železa, ki se sestoji iz surovega jekla in železa, ki se ni uporabilo za predelavo v jeklo (približno 18 milijonov ton) znaša 254 milijonov ton, s čemer je prvič preko-račena meja ene četrtine milijarde in kar odgovarja proizvodnji 100 kg na prebivalca naše zemeljske krogle.

Od proizvedenih 236 milijonov ton jekla se je proizvedlo okoli 134 milijonov ton surovega železa. Pri predelavi se je torej izgubila 10% ali 15 milijonov ton surovega železa, proizvedlo pa se je 134 milijonov ton jekla. Ostala 102 milijona ton jekla je proizvedenih iz starega železa. Prispevek starega železa k proizvodnji jekla znaša torej 43%. Skupna potrošnja starega železa skupaj z vložkom livarn je znašala 135 milijonov ton. Od tega je bilo potrošenega za proizvodnjo jekla 122 milijonov ton, za dodatek visokim pečem 10 milijonov ton, ostanek pa se je potrošil kot vložek v livarnah.

Severno-ameriško področje, ki zavzame ZDA in Kanado stoji v proizvodnji železa na mnogo višjem mestu, kot v letu 1952. Ta skok ni nastal toliko zaradi obratovanja novih kapacitet, temveč bolj zaradi štrajka jeklarskih delavcev v ZDA l. 1952, ko je proizvodnja jekla upadla, kot je vidno iz naslednje primerjave:

	1951	1952	1953
Surovo železo	65 mil. ton	56 mil. ton	69 mil. ton
Jeklo	95 mil. ton	85 mil. ton	102 mil. ton

Severno-ameriško področje je dalo v svetovni proizvodnji 43% surovega železa in 45% jekla, pri čemer je proizvodnja v Kanadi nekoliko bolj porasla kot v ZDA.

Evropa, brez Sovjetske Zveze in njenih satelitov, je v proizvodnji padla in dala svetovna proizvodnji 28% surovega železa in 27% jekla. Nazadovanje proizvodnje je doletelo Belgijo, Zapadno Nemčijo in Francijo, medtem ko je Angliji uspelo proizvodnjo dvigniti. Naslednji pregled nam podaja številčno primerjavo:

	Surovo železo v milij. ton		Jeklo v milij. ton	
	1952	1953	1952	1953
ZDA	56.4	69.3	84.3	101.5
Kanada	2.4	2.8	3.4	3.8
ZDA	56.4	69.3	84.3	101.5
Obe državi skupaj	58.8	72.1	87.9	105.3
Evropa	49.6	46.9	63.4	62.8

Informbirojevske države, v katerih je SZ udeležena s 75% proizvodnje surovega železa in 73% jekla, so povečale proizvodnjo za 4 milijone ton surovega železa in 7 milijonov ton jekla.

Ostale države so povečale proizvodnjo surovega železa za 2 milijona ton, jekla pa skoraj za milijon ton. Med temi državami je na vidnem mestu Japonske, ki svojo proizvodnjo stalno povečuje. Primerjava navedenih štirih področij je sledeča:

	Surovo železo v milij. ton		Jeklo v milij. ton	
	1952	1953	1952	1953
Severna Amerika	59	72	88	105
Zapadna Evropa	50	47	63	63
SZ s sateliti	33	37	47	54
Ostale države	9	11	14	14
Skupaj	151	167	212	236

Nekaj o kozmičnih žarkih

O kozmičnih žarkih je vsakdo od nas vsaj že slišal, kaj malo pa vemo o njih. Ta članek naj pojasni, da tudi znanost ni še posebno daleč v tej panogi, toda nenehna raziskovanja obetajo še marsikatera odkritja tajnosti vseмирja, po katerem imajo tudi ti žarki svoje ime (kozmos = vseмирje).

Leta 1910 se je v Švici dvignil v višave balon, naložen z znanstvenimi instrumenti, z namenom, da ugotovijo popuščanje izžarevanja, ki bi ga znamenovali aparati z radioaktivno rudo, čimbolj bi se balon oddaljeval od zemlje. Takrat je bila ta domneva upravičena, kajti ozračje res izčrpa izžarevanje. Na splošno presenečenje pa so ugotovili ravno nasprotno, da namreč izžarevanje narašča z naraščanjem višine, kar so potrdili tudi nadaljnji poizkusi. Avstrijski fizik Viktor Hess, je na podlagi tega prišel do zaključka, da od nekoč ali od povsod obseva zemljo neka posebna vrsta tajinstvenih žarkov, ki jih je leta 1920 ameriški fizik Robert A. Millikan označil za kozmične ali vsemirske žarke. Danes so kozmični žarki znanstveno dognano dejstvo, saj so jih že celo fotografirali. Vemo, kakšni so preden pridejo v stik z našim ozračjem, kako se potem spremenijo in povzročajo druga izžarevanja. Priznati pa moramo, da nam v izvoru teh žarkov ni prav nič več znano, kot je bilo Hessu pred 40 leti, razen tega, da prihajajo od »zunaj«.

Oglejmo si te žarke v veseljstvu, preden prodrejo v našo atmosfero. Te žarke sestavljajo atomska jedra, ki se premikajo s skoraj svetlobno hitrostjo 300.000 km v sekundi skozi vseмирje. Atomi kozmičnih žarkov v glavnem odgovarjajo atomom naše zemlje in so po večini atomi vodika in helija, pa tudi težji atomi, kot ogljikovi, dušikovi in bolj redko tudi atomi železa. Preden dosežejo ti drobci radijskih žarkov zemljo, morajo skozi naše ozračje, ki ovija zemeljsko oblo in ki je mnogo bolj odporno, kot bi si kdo mislil, saj se lahko primerja z uporom nad 10 m debele vodne plasti. Kljub ogromni sili kozmičnih žarkov, jih naše ozračje vendarle toliko zavre, da se pri tem spreminjajo, tako, da dosežejo zemljo samo tisti kozmični drobci, ki preostanejo po trenju atomov kozmičnih žarkov z atmosferskimi atomi. Te drobce so našli celo več sto metrov pod površino zemlje. Poleg protonov in neutronov (sestavnih delcev atoma) so med ostanki teh razbitih kozmičnih atomov tudi zelo kratkotrajni mesoni ali mesotroni, kot imenujejo še nepopolnoma dognane sestavne dele ustroja atomskega jedra. Ti delci se pojavljajo kot gama žarki, podobni žarkom, ki jih izžareva radij, samo še prodornejši. Med ostanki razbitih vseмирskih atomov so končno še pozitivni in negativni elektroni.

Kozmični žarki, ki prodrejo do zemlje, so zelo redki in odkrijejo jih le izredno občutljivi aparati. Zato ti žarki niso niti najmanj nevarni za nas zem-

ljane, veliko vprašanje pa je, kako bi žarki vplivali na tiste, ki bi tvegali daljše potovanje v vsemirje. Pot kozmičnih žarkov skozi naše ozračje nudi znanstvenikom razburljive prizore in vpogled v delavnico naravnih sil vesoljstva. Te sile nam niso več uganke, čeprav še niso vse podrobnosti dognane, toda še vedno je tajinstven izvor kozmičnih žarkov in vzrok njihove neverjetne sile. Prav to področje pa znanstvenike najbolj mika, zato si ogledjmo dosedanja dognanja in teorije o izvoru kozmičnih žarkov.

Sila kozmičnih žarkov je naravnost neverjetna in strahovita. Da bomo razumeli upravičenost te trditve, pogledjmo v laboratorije atomskih raziskovalcev, ki niso majhna sobica učenjaka, temveč po obsegu ne zaostajajo za velikimi sodobnimi tovarnami. Atom vežejo skupaj velike sile, ki se sprostijo, če atom razbijemo. To jedrno silo atoma merimo z elektronskimi volti, ali skrajšano EV. Največji kozmotron (naprava za razbijanje atomov) je trenutno na otoku Long Islandu pri New Yorku in je izdelana iz 2.200 ton železa in 70 ton bakra, troši pa 40 milijonov vatov električnega toka. S to napravo dobijo protone razbitih atomov z napetostjo 3 milijarde EV ali 3 BEV. V gradnji pa je tudi kozmotron, ki bo dosegel največjo umetno električno napetost protonov, to je 6 BEV. Po tem lahko samo približno slutimo, kakšno silo posedujejo kozmični žarki, pri katerih so dognali napetost 100.000.000 milijard EV ali sto milijonov BEV.

Že samo izračunavanje te velike sile je zelo zanimivo. Pri drobcih z manjšo električno napetostjo lahko izračunamo njihovo silo s tem, da jih puščamo skozi tako imenovane »oblake« magnetnih polj. Magnetna polja »vežejo« drobce, ko prodirajo skozi tako, da lahko posnemamo na fotografske plošče njihovo pot. Na osnovi krivulje njihove poti lahko še precej točno izračunamo njihovo silo. Energije, ki presegajo milijardo elektronskih voltov (1 BEV), pa lahko izračunamo samo posredno, to je po »plazovih« atomskih ostankov, ki jih povzroča ogromna sila kozmičnih žarkov, ko šine skozi našo atmosfero. Vsi atomski ostanki, po večini mesotroni, se namreč razpršijo na vse strani, ko drviyo skozi atmosfero, tako, da se ta prah kozmičnega žarka, ki prodre v ozračje, razleti na zemlji po površini več hektarjev. Na osnovi obsega površine, po kateri se razprši prah kozmičnega atoma, izračunajo njegovo prvotno silo. V ta namen razpostavijo v velikih razdaljah Geigerjeve števec, naprave za merjenje radioaktivnosti, saj vemo, da delci vsemirskega atoma mesotroni izžarevajo radioaktivne žarke. Če Geigerjevi števeci istočasno zabeležijo te drobce prahu kozmičnega žarka, lahko sklepamo po področju postavljenih števec na obseg »plazu« kozmičnega prahu, po katerem potem lahko izračunamo prvotno silo dotičnega kozmičnega žarka.

Zaenkrat še ni mogoče meriti sile, ki presegajo 100.000 milijard električnih voltov (100.000 BEV), ker še niso

Med državami so ZDA izrazito na prvem mestu s proizvodnjo 102 milijona jekla, kar predstavlja 43% svetovne proizvodnje. Na drugem mestu s 39 milijoni ton je Sovjetska zveza, ki je udeležena v svetovni proizvodnji s 17%. Na tretjem mestu je Velika Britanija s proizvodnjo 18 milijonov ton (8% svetovne proizvodnje), sledijo pa Zpadna Nemčija s 15 milijoni ton (6%), Francija z 10 milijoni ton (4%) in Japonska z 8 milijoni ton (3%). Tem sledijo Belgija in Čehoslovaška s 4 do 5 milijoni ton; Italija, Kanada in Poljska s 3 do 4 milijoni ton, Avstralija, Kitajska (z Mandžurijo), Luksenburg, Vzhodna Nemčija in Sarsko področje z 2—3 milijoni ton; Indija s Pakistanom, Avstrija, Švedska, Južna Afrika in Madžarska s 1 do 2 milijona ton in končno Brazilija, Holandija in Spanija s skoraj 1 milijonon ton letno proizvodnje jekla.

Naša država je v letu 1953 proizvedla 515.000 ton surovega železa in stoji v svetovni rang-listi prilično pri dnu, kar priča tudi 30.4 kg proizvedenega železa na prebivalca torej 69.6 kg manj od svetovnega povprečja.

Nasprotno temu pa nam naslednja tabela, ki prikazuje razvoj in rast proizvodnje surovega železa in jekla pri nas v zadnjih letih, jasno priča, da naši naporji vse bolj prihajajo do izraza in da ni več daleč čas, ko bomo uspeli plasirati se med industrijske države, saj nam z ozirom na naša prirodna bogastva in delavnost naših narodov to mesto tudi gre.

Proizvodnja

v letu	surovega železa v 1000 tonah	jekla v 1000 tonah
1939	101	235
1946	84	202
1947	162	311
1948	172	368
1949	190	401
1950	212	428
1951	248	434
1952	273	442
1953	270	515
Plan za leto 1954	405	624

Znatno planirano povečanje proizvodnje v letošnjem letu bodo omogočile nove kapacitete, ki bodo šle v pogon v Železarni Zenica, pa tudi v Nikšiču in Skoplju. Naša železarna pa mora z dvigom proizvodnosti zvišati produkcijo, da bomo v okviru skupnih naporov plan dosegli, saj vsaka nova proizvedena tona jekla krepko doprinaša k hitrejši izgradnji socializma in dvigu našega življenjskega standarta.

Miha Klinar:

Kovina

Zakaj ste me v kovino ohladili,
ko prej žarel sem ko železna zarja;
zakaj ste v topo snov me spremenili,
da zdaj me čas neusmiljeno udarja?

Če že udarja, naj me skuje v most,
da združim vse bregove med ljudmi...
A kaj, ko muči strah me in bridkost,
da bom ostrina, ki vse prek mori.

rešeni gotovi tehnični problemi elektronskih instrumentov. Ker so pa dognali, da se sile kozmičnih žarkov stopnjujejo med njeno najnižjo in najvišjo doslej znano stopnjo, lahko sklepamo, da so v vsemirju kozmični žarki s še večjo silo, kot so jih doslej odkrili. (Nadaljevanje sledi)

Koliko je stara naša zemlja?

Starost našega planeta cenijo po različnih teorijah njenega nastanka različno visoki, v vseh primerih pa na nekaj milijard let. Ker si te milijarde let le težko predstavljamo je nek znanstvenik razvoj zemlje od njenega nastanka iz nebesne meglice v belo žarečo zvezdo do danes vjel v 24 ur in zračunal takole: za nastanek belo žareče krogle je vzela točno polnoč. Nato se je zemlja ohlajala do rumeno barvne zvezde 4 ure in minut. Kot rdeča zvezda je žarela še do 7 ure in 54 minut. Trdno obliko rumeno barvne zvezde 4 ure in 5 minut do 11 ure 55 minut. Ob 14. uri 49 minut so se začeli oblikovati oceani. Pradavni čas-arhaik s prvimi znaki življenja na naši zemlji se je začel najprej ob 18 uri in 32 minut, stari vek zemlje-paleozoik se je začel ob 21 uri in 32 minut, srednji vek zemlje-mezozoik se je začel ob 23. uri 42 minut in novi vek zemlje-kenozoik se je začel ob 23 uri 55 minut in 27 sekund.

Precej daleč smo že prišli s to uro in ostanejo nam še slabe 4 minute. Obdobje kvartera, v katerem je že živel prvi človek, seže 500.000 let nazaj. Na naši uri se torej pojavi človek komaj 55 sekund pred iztekom dneva, to je pred polnočjo. Še krajše pa je zgodovinsko obdobje človeštva. Najstarejši zgodovinski podatki segajo komaj sedem tisoč let nazaj, kar predstavlja na naši uri niti ene sekunde ne. V zadnji sekundi pred polnočjo je torej ves kolikortoliko zgodovinsko znani del razvoja našega planeta in človeštva rodu na njem.

KRAJEVNA IN ČASOVNA ZAPOSLE-TEV DELAVCEV IN USLUŽBENCEV NAŠE ŽELEZARNE

Na tri dneve in v različnih, med seboj odmaknjenih krajih dela naš delovni kolektiv. Naslednja tabela nam pokaže v procentih koliko je zaposlenih na posameznih dneh in na katerih mestih:

V obratih na	zaposl. v % v času od			
	6-14	14-22	22-6	Skupaj
Jesenicah	47.80	14.50	8.50	70.80
Javorniku	14.60	7.74	5.94	28.28
Dobravi	0.70	0.06	0.06	0.82
Ostalo	0.10	—	—	0.10
Skupaj	63.20	22.30	14.50	100.00

Tako vidimo iz tabele, da skraj tri četrtine to je 70.80% vseh zaposlenih dela na Jesenicah, v vseh obratih pa je na dopoldanski dnini krepka polovica vseh zaposlenih (63.10%). Skoraj četrtina (22.30%) vseh zaposlenih je v vseh obratih naše železarne na popoldanski dnini, dobra šestina (14.50%) pa na nočni dnini.

Naša proizvodnja

IZVRŠITEV DRUŽBENEGA PLANA V MARCU 1954

Skupna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	103.50%
	po vrednosti	103.10%
Definitivni plan:	po količini	101.10%
	po vrednosti	100.60%

Blagovna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	94.10%
	po vrednosti	93.10%
Definitivni plan:	po količini	95.20%
	po vrednosti	93.40%

JANUAR — MAREC 1954		
Skupna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	90.10%
	po vrednosti	88.30%
Definitivni plan:	po količini	87.50%
	po vrednosti	86.10%

Blagovna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	87.60%
	po vrednosti	86.50%
Definitivni plan:	po količini	83.60%
	po vrednosti	83.00%

V APRILU 1954		
Skupna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	113.60%
	po vrednosti	113.50%
Definitivni plan:	po količini	109.00%
	po vrednosti	107.70%

Blagovna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	122.40%
	po vrednosti	117.20%
Definitivni plan:	po količini	102.00%
	po vrednosti	100.90%

JANUAR — APRIL 1954		
Skupna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	96.10%
	po vrednosti	94.70%
Definitivni plan:	po količini	93.00%
	po vrednosti	91.80%

Blagovna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	96.10%
	po vrednosti	94.10%
Definitivni plan:	po količini	88.60%
	po vrednosti	87.80%

V MAJU 1954		
Skupna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	115.40%
	po vrednosti	116.10%
Definitivni plan:	po količini	103.20%
	po vrednosti	103.20%

Blagovna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	115.40%
	po vrednosti	111.80%
Definitivni plan:	po količini	97.70%
	po vrednosti	95.50%

JANUAR — MAJ 1954		
Skupna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	99.90%
	po vrednosti	98.90%
Definitivni plan:	po količini	95.20%
	po vrednosti	94.00%

Blagovna proizvodnja:		
Družbeni plan:	po količini	100.30%
	po vrednosti	97.70%
Definitivni plan:	po količini	90.70%
	po vrednosti	89.50%

IZVRŠITEV DRUŽBENEGA PLANA ZA JUNIJ 1954

Skupna proizvodnja:		
Obrat	Indeks izvršitve v %	
	družb. plan količina	defin. plan vrednost

Plavž	107.1	99.9
Martinarna	114.0	110.8
Elektro peč	106.0	115.0
Skupaj	111.2	107.0
Težka proga	103.0	94.3
Lahke proge	101.0	91.4
Žična valjarna	119.0	—
Valjarna 2400	116.5	102.2
Valjarna 2200	81.0	81.0
Valjarna 1300	97.0	97.0
Jeklovlek	105.0	104.8
Skupaj	106.2	99.0
Hladno valj.	102.2	108.2
Žičarna	119.0	110.0
Žični proizvodi:		
Skupaj	104.2	116.1
Cevarna	102.5	102.5
Varilna žica	94.0	90.3
Skupaj:	112.8	108.5
Siva livarna	112.5	124.8
Jeklo livarna	121.0	124.0
Skupaj:	114.0	125.0
Opekarna	109.2	102.8
Vse skupaj:	109.7	104.0

Družbeni plan:	po količini	109.70%
	po vrednosti	108.70%
Definitivni plan:	po količini	104.00%
	po vrednosti	103.30%

ZA JUNIJ 1954

Blagovna proizvodnja:		
Obrat	Indeks izvršitve v %	
	družb. plan količina	defin. plan količina

Plavž	—	—
Martinarna	—	—
Elektro peč	—	—
Skupaj:	—	—
Težka proga	123.0	114.1
Lahke proge	69.5	80.2
Žična valjarna	306.0	122.0
Valjarna 2400	112.0	112.0
Valjarna 2200	41.4	41.4
Valjarna 1300	97.0	97.0
Jeklovlek	105.0	104.8
Skupaj	102.1	83.3
Hladno valj.	120.2	108.2
Žičarna	117.2	119.0
Žični proizvodi:		
Skupaj:	104.2	116.2
Cevarna	102.5	102.5
Elektroodn. odd.	94.0	90.3
Skupaj:	110.0	110.8
Siva livarna	—	—
Jeklo livarna	20.0	32.0
Skupaj:	20.0	32.0
Opekarna	—	382.0
Vse skupaj:	106.3	102.9

Družbeni plan:	po količini	106.30%
	po vrednosti	102.60%
Definitivni plan:	po količini	102.90%
	po vrednosti	101.70%

IZVRŠITEV DRUŽBENEGA PLANA
ZA I. POLLETJE 1954
JANUAR — JUNIJ 1954
Skupna proizvodnja:

Obrat:	Indeks izvršitve v %		
	Letni družb. pl.	Polletni d. pl.	Definit. družb. pl.
Plavž	48.5	97.8	93.0
Martinarna	53.5	108.2	105.2
Elektro peč	36.3	72.9	71.6
Skupaj	51.3	103.8	100.0
Težka proga	51.5	98.5	90.5
Lahke proge	50.3	101.0	94.5
Žična valj.	54.5	104.1	98.2
Valj. 2400	50.3	92.5	88.8
Valj. 2200	98.0	98.0	92.3
Valj. 1300	58.0	99.9	95.5
Jeklovlek	48.2	97.0	97.0
Skupaj	53.3	98.8	92.4
Hladno valj.	48.5	101.2	95.7
Žičarna	45.0	106.0	99.5
Žični proizvodi:			
Skupaj	46.6	94.0	88.5
Cevalna	52.2	101.1	98.2
Elektrodni	38.9	78.0	76.8
Skupaj	46.0	100.2	94.8
Siva livarna	56.4	113.0	110.5
Jeklo liv.	55.7	111.2	111.2
Skupaj	56.3	112.8	111.0
Opekarna	51.5	104.0	98.0
Vse skupaj:	51.6	101.6	96.7

Družb. letni plan:	po količini	51.6 ³ / ₀
	po vrednosti	51.7 ⁰ / ₀
Družb. pollet. pl.:	po količini	101.6 ⁰ / ₀
	po vrednosti	100.7 ⁰ / ₀
Definitivni plan:	po količini	96.7 ⁰ / ₀
	po vrednosti	95.6 ⁰ / ₀

JANUAR — JUNIJ 1954
Blagovna proizvodnja:

Obrat:	Indeks izvršitve v %		
	Letni družb. pl.	Polletni d. pl.	Definit. družb. pl.
Plavž	—	—	—
Martinarna	—	—	—
Elektro peč	—	—	—
Težka proga	23.4	66.5	80.0
Lahke proge	49.5	105.0	82.8
Žična valj.	71.1	106.2	90.0
Volj. 2400	50.3	99.1	93.7
Valj. 2200	97.9	97.9	92.3
Valj. 1300	58.0	99.9	95.5
Jeklovlek	48.2	97.0	97.0
Skupaj:	52.2	98.8	90.5
Hladno valj.	48.5	101.2	95.7
Žičarna	39.8	115.2	104.0
Žični proizvodi:			
Skupaj:	46.6	94.0	88.5
Cevalna	52.2	101.1	98.2
Elektrodni	38.9	78.0	76.8
Skupaj:	45.4	100.2	94.5
Siva livarna	—	—	—
Jeklo liv.	28.8	55.0	86.5
Skupaj:	28.8	55.0	86.5
Opekarna	—	—	314.0
Vse skupaj	51.6	101.4	93.0

Letni družb. plan:	po količini	51.6 ⁰ / ₀
	po vrednosti	50.0 ⁰ / ₀
Pollet. družb. pl.:	po količini	101.4 ⁰ / ₀
	po vrednosti	98.7 ⁰ / ₀
Definitivni plan:	po količini	93.0 ⁰ / ₀
	po vrednosti	91.7 ⁰ / ₀

Miha Klinar:

Ples železa

Goreči klopčič. Kača, ki se zvija ...
Grozeča pentlja okrog nog človeka
pentlja se, sika, od ovir odbija
in spet grozi, da te v telo useka.

Na sajastem obrazu pa je mir;
oči napeto kači le sledé ...
Ko sikne kvišku, klešče jo vlové,
kot, da zarotil bi jo več fakir.

O, nista pravljici ti dve kvartini;
vse kar sem rekel, je krvavo res.
Ljudi več takih v moji je dolini.

Zato jaz nisem pesnik polj in brez:
vsak dan me žgo v srcé žareče žice
in v ritem moj pletó se Jesenice.

ČLOVEK

Nekaj misli znanega ameriškega pisatelja in humorista Marka Twaina.

Človek je edino bitje, ki lahko zardi in mu je to tudi potrebno.

Tako moraš živeti, da bo ob tvoji smrti celo izdelovalec krste žalosten.

Znati živeti, se pravi skrivati, koliko nam je za nas same in ka-

ko malo za druge.

Lahko je prenašati nesrečo — nekoga drugega namreč.

Neštetokrat so me hvalili in mi laskali, toda vsakokrat sem bil zaradi tega nerazpoložen. Vedno sem imel občutek, da so premalo.

Civilizacija je neprepričljiva množitev nepotrebnih potreb.

50 LET TELOVADBE ŽELEZARSKIH JESENIC

K letošnjim praznikom, kot je 85. obletnica ustanovitve Železarne in prvi občinski praznik, se je priključil tudi TVD »Partizan« s proslavo 50. letnice ustanovitve telovadnega društva na Jesenicah.

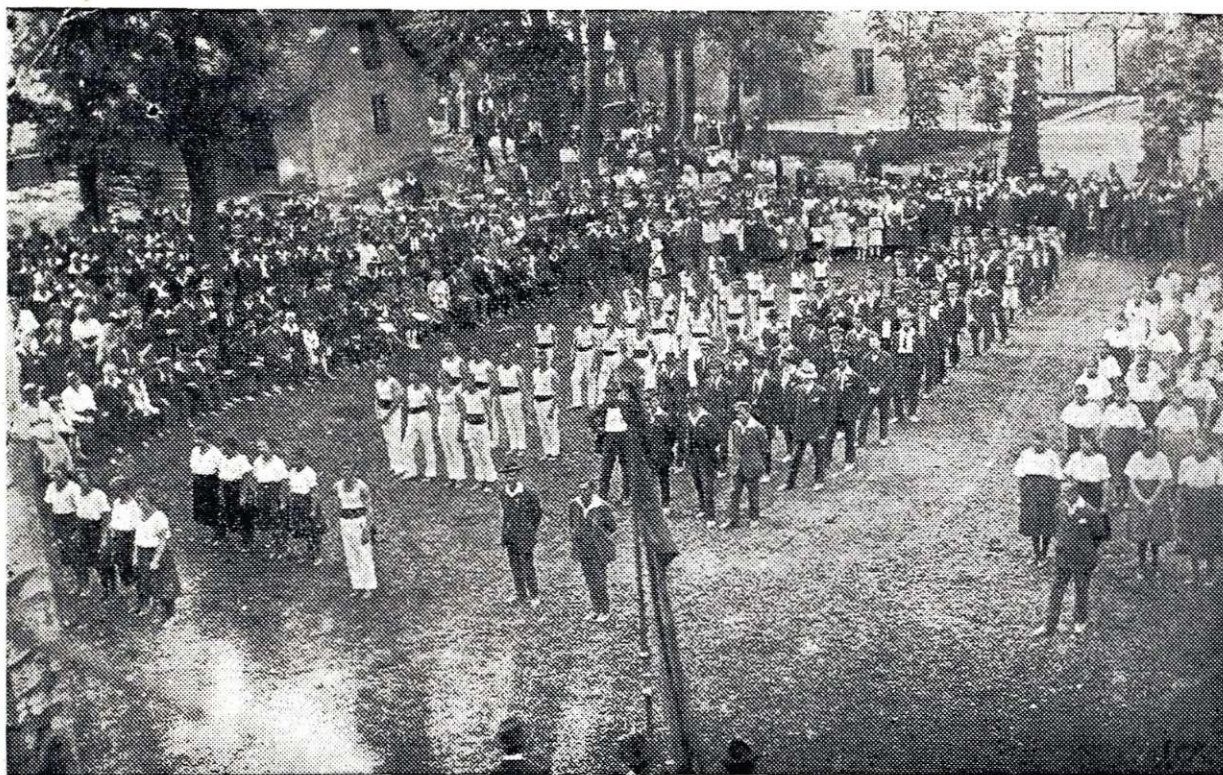
Prvo telovadno društvo na Jesenicah je bilo ustanovljeno oktobra 1904. leta pod imenom »Sokol«. Brez dvoma je bilo to, za takratno jeseniško prebivalstvo velik dogodek. Takratna cesarsko-kraljeva Avstroogrška monarhija je na vse mogoče načine poizkušala politično in kulturno zastrupljati slovenski narod in ga z vsemi sredstvi odvracati od narodne zavesti. To-

do medsebojnega obračunavanja, kajti jeseniški telovadci se niso pustili kar tako in »turnerji« so vedno slabo odnesli in morali popihati iz Jesenic. Kljub takim neročnatim pogojem in kljub takratnemu težkemu delu v tovarni, pa so bili izredno vztrajni in dosegli so vedno vidnejše uspehe na tekmovanjih doma in v tujini, saj so že takrat najboljši telovadci nastopali v Pragi, Luxemburgu, Torinu in Parizu. V svoj program so začeli uvažati tudi atletiko in smučanje in v teh disciplinah prirejali tudi prva tovrstna tekmovanja.

Pozneje se je ustanovilo še dvojje

mrla, saj se jih je polastil okupator za svojo vojsko.

Po zmagi naše ljudske revolucije so se zopet zbrali prijatelji telovadbe in pričeli z delom za telesno in moralno vzgojo mladega rodu v novi socialistični državi. Namesto treh, se je formiralo le eno telovadno društvo in to v bivšem Sokolskem domu, ki je za ta namen najbolj odgovarjal. Takoj po osvoboditvi se je telovadba na Jesenicah zelo razživela, čez čas pa so se začele vrste telovadcev krčiti. Primanjkovalo je vodilnega kadra, deloma pa so bile temu vzrok tudi razne reorganizacije, ki se jih

Nastop telovadcev
del. društva
»Svoboda«
leta 1921 na vrtu
za Jelenom

da Slovenci niso klonili. Če so le mogli, so ustanavljali razna društva, kjer so se lahko združevali, in tako manifestirali svojo narodno pripadnost. Z ustanovitvijo telovadnega društva so tako tudi Jeseničani dali svoj prispevek k ohranjanju slovenstva. Po ustnih izročilih starejših tovarišev so jedro tega društva tvorili jeseniški delavci in uslužbenci železarne ter železničarji. Na vsak način so bili taki pojavi močan klin v že trohnečo trdnjavo avstrijskega despotizma, ki je prav preko slovenskega ozemlja vodil svoje osvajaalne pohode na Trst, Jadran in Balkan. V takih, pravzaprav politično napetih okoliščinah, se je to prvo telovadno društvo na Jesenicah razvijalo, prirejalo razne nastope in tekmovanja ter kaj kmalu doseglo najlepše uspehe. Starejši ljudje še danes pomnijo, kako je bilo Nemcem to trn v peti in so hoteli telovadno organizacijo razbiti s svojimi »turnerji«, ki so hodili na Jesenice, toda brez uspeha. Pri tem je seveda prišlo tudi

telovadnih društev na Jesenicah in sicer leta 1906 pod naslovom »Orel« in drugo že v Jugoslaviji leta 1919 v okviru ustanovljenega delavskega društva »Svoboda«. Vsa tri društva so imela zelo dobre telovadce in prirejala številne in velike telovadne nastope. Seveda je vsako društvo v stari Jugoslaviji manifestiralo svojo politično pripadnost in tako so se zaostrevali medsebojni odnosi, kar so izrabljali razni reakcionarni politični voditelji, ki jim ni bilo za enotnost delavskih množic Jesenic.

Toda jeseniški telovadci, ki so čutili potrebo po sodelovanju ne glede na to v katerem društvu so delovali, so pokazali svojo enotnost v času Narodno-osvobodilne borbe, ko so se priključili partizanskemu gibanju ali pa pomagali v ilegali. S tem je bila vsa prejšnja za jeseniško delavstvo in njihovo društveno življenje tako škodljiva politika z momentom zbrisana. Osvobodilna borba se je razplamtela in med okupacijo so telovadišča za-

še nismo znali lotiti s prave strani in v pravem pomenu, saj spada telovadba kot šport v skupno stavbo telesne vzgoje, iz katere bi morali izhajati tovariško vzgojeni vrhunski telovadci in športniki, ki bi za svoje panoge imeli posebne oddelke in klube v katerih bi s sistematičnim treningom dosegali uspehe. To pravzaprav zdaj, že obstoja, vendar smo z ozirom na potrebe splošne telesne vzgoje, ki mora poleg telovadbe obsegati tudi druge raznoterosti, le še premalo storili. Pri tem se moramo zavedati potreb naše družbe kot celote, predvsem pa mladine, katere rast in razvoj bi bila z udeležitvijo v telesni vzgoji vsekakor popolnejša.

Kljub vsem težavam od začetka, ki v neki meri še danes tarejo telovadno društvo, pa uspehi niso izostali. Z dobrim gospodarjenjem je društveni upravi uspelo dom popraviti in opremiti z najnujnejšim inventarjem, tako, da lahko vsak najde v njem svoj drugi dom. V zadnjih letih je uspelo

tudi vzgojiti nekaj vrhunskih telovadcev, ki uspešno zastopajo ne samo železarske Jesenice, temveč tudi našo domovino na mednarodnih tekmovanjih. To je dokaz, da se je tradicija dobrih telovadcev na Jesenicah tudi v novi socialistični Jugoslaviji obdržala.

Leta 1951 si je celotna telovadna organizacija v državi izbrala nov naslov »Partizan«. To ni bil zgolj slučaj, temveč namen. Pod tem imenom naj bi se vzgajali močni in odporni državljani, zlasti pa mladina, da bi bili

kos nalogam in naporom, ki jih od slehernega zahteva skupnost, kakor so bili kos nalogam partizani v času NOB. S tem hoče tudi telovadna organizacija prispevati svoj delež k splošni preobrazbi našega človeka.

Letos je TVD »Partizan« Jesenice proslavilo 50-letnico ustanovitve prvega telovadnega društva na Jesenicah. Ob tej priliki so telovadci vse naše Gorenjske v okviru okrajnega telovadnega zleta prisostvovali razvitju prapora TVD »Partizan« Jesenice, 6. junija letos.

To je bil prvi del proslave 50-letnice telovadbe na Jesenicah, drugi del pa bo 10. oktobra letos, to je na dan dejanske obletnice, ko bo imelo TVD »Partizan« Jesenice slavnostni občni zbor z odkritjem spominske plošče padlim telovadcem v NOB in svečano telovadno akademijo.

Upamo, da bo jeseniška javnost z interesom sledila tej proslavi in tako dala priznanje telesno vzgojni organizaciji, ki je tudi doprinesla svoj delež k splošnemu kulturnemu razvoju železarskih Jesenic.

• • • • • ZA NAŠE BRALKE

Mati in dete v luči biološke odvisnosti

(Nadaljevanje)

To jajčece ni več samo sestavni del matere, saj mu polovica jedra izvira od semenske celice očeta in je torej iz enim delom tuje telo. Ta tuja polovica s svoje strani bistveno vpliva na organizem žene in to spet potom hormonov. Jajčece, prilepljeno v sluznico maternice začne proizvajati hormon, ki, čim pride v kri

hormon pa drži sluznico maternice šemater in kri ploda se ne meša. Kljub naprej v nabrekli polnokrvnem stanju, tako da iz tako pripravljene sluznice jajčece dobiva hrano, raste in se deli ustvarjajoč zametek, odnosno plod otroka. V začetku jajčece z vso svojo površino srka hrano iz sluznice maternice, koncem drugega meseca nosečnosti pa se ustvari iz enega dela jajčeca in enega dela sluznice mater-

temu, da sta mati in plod tesno povezana s posteljico, sta vendar posebna organizma. Toda hormoni prehajajo skozi stene krvnih žil posteljice in tako hormoni ploda delujejo na organizem matere, hormoni matere pa na plod. Cela posteljica sama ustvarja hormon, ki deloma nadomešča hormon progesteron, tako da rumeno telo v drugi polovici nosečnosti ni več potrebno in se začne zmanjševati. Pod vplivom hormonov ploda, ki so žlezo hipofizo vzpodbudili k živahnejši dejavnosti, se hipofiza poveča in začne proizvajati v večji količini druge hormone. Tako proizvaja hormon rasti, ki preide skozi posteljico v plod in ga prisili k rasti, obenem pa deluje tudi na organizem matere. Če je bila žena pri prvi nosečnosti še nedorasla (pod 18 leti) zdaj naglo zraste in se razvije, pri odraslih ženskah pa se delovanje tega hormona zlasti opazi na obrazu. Pri nekaterih ženskah namreč nos, brada, lica in ustne v času nosečnosti odebelijo in obraz dobi grobejši izraz. To je pojav, ki se po porodu, ko se ta hormon preneha ustvarjati v večji količini, izgubi. Pod vplivom večje količine hormona estrona, ki ga pravtako ustvarja posteljica, narastejo in se povečajo prsi, istočasno se tudi še bolj razširi medenica in če je nosečnica zadosti hranjena, obstoji ponavadi nagnjenje k debelenju, to je ustvarjanju rezervnih maščob za poznejše dojenje. In nato se pripravlja tudi žleza hipofiza. Za proizvodnjo mleka je potreben poseben hormon izmenovan laktotropni hormon, ki ga zdaj hipofiza proizvaja v povečani meri, toda še ne more delovati, ker je zatrt s prisotnostjo velike količine estrona iz posteljice. Celo za sam porod skrbi hipofiza, saj se v njej pripravljajo večje količine hormona oksitocina, ki bo ob priliki poroda prisilil maternico k močnemu raztezanju in iztisnitju ploda.

Zaradi porušitve hormonskega ravnotežja, ki je najmočnejše izraženo ob koncu drugega meseca nosečnosti, ko v krvi cirkulira največ hormona, ki vpliva na jajčnik, da producira hormon progesteron, nastanejo pogosto

Kakor v NOB, se je naša žena-delavka izkazala tudi kot graditeljica nove svobodne domovine, ki ji je zagotovila polno enakopravnost na vseh poljih družbene dejavnosti.

matere, vpliva na žlezo hipofizo, da s svojimi hormoni vzdržuje nadaljno rast rumenega telesa. Kot smo videli preje rumeno telo raste samo 8 dni pri ženi, ki ni zanosila, čim pa se oplojeno jajčece namesti v maternici in ji predaja svoje hormone — torej čim žena zanosi, pa rumeno telo raste dalje in se povečuje, ustvarjajoč vedno več hormona progesterona. Ta

nice poseben organ takoimenovana posteljica ali placenta, s pomočjo katere je plod spojen z maternico. V tem organu so krvne žilice ploda kakor koreninice zažrte v organe izpolnjene s krvjo matere in jemljejo iz krvi matere hrano in kisik, oddajajo pa odpadne snovi in ogljikov dvokis. Posteljica je torej istočasno za plod prebavni in dihalni organ. Kri

neuravnovešenosti v takozvanem vegetativnem živčnem sestavu, ki upravlja prebavo, v splošnem stanju in občih občutkih, kar se izraža v povečanju ali zmanjšanju teka, slabostih z bruhanjem in prebavnih motnjah.

Normalno se pri zdravi ženi, ki želi otroka, pojavi v začetku nosečnosti pod vplivom hormonov večja želja po jedi z le zelo malimi motnjami. Če pa je nosečnost nezaželjena, ali če je žena drugače preobremenjena ali na meji izčrpanosti, potem lahko porušitev hormonskega razvnotežja, ki ga izzove nosečnost, povzroči znatne motnje v prehrani, ki včasih prisilijo zdravnika, da v interesu življenja in zdravja matere prekine nosečnost. Koncem tretjega meseca nosečnosti se običajno že vzpostavi novo hormonsko ravnotežje s povečanimi količinami omenjenih hormonov in

motnje v vegetativnem živčnem sestavu prenehajo. V zvezi s hormonalno povzročeno večjo željo po jedi včasih opazimo tudi spremembo okusa in želje po posebnih jedeh ali drugače prirejeni hrani, tako, da nekatere žene, ki so že večkrat rodile, pri sebi prav s tem spoznajo začetek nosečnosti. Te spremembe okusa imajo pravtako svojo biološko osnovo. Hrana noseče žene mora biti ne samo obilnejša temveč tudi drugačna, kot izven nosečnosti. V času nosečnosti mora žena poleg hrane za lastno vzdrževanje in delo dobiti še višek hrane, s katero se zgradi okoli 3.5 kg težak otrok in okoli 1 do 1.5 kg težka posteljica, poleg dodatka hrane, ki jo trošita i otrok i posteljica. Zato mora uživati čimveč beljakovin in če so za rast ploda potrebne še poedine soli, mora hrana nosečnice poleg viška be-

ljakovin vsebovati tudi več fosforja in apnenih soli. Če prav teh v hrani ni dovolj, si jih je priroda zagotovila s prav omenjeno spremembo okusa nosečnice, da tako s spremembo hrane priskrbi nasledniku vrste dovolj materiala za izrast. Če ni v hrani matere dovolj vseh potrebnih snovi, hormoni kljub temu zagotavljajo rast in razvoj ploda: apno za rast kosti vzamejo brez milosti iz kosti ali zob matere pravtako kot vzamejo beljakovino in mast iz telesa matere.

Plod pri slabo hranjeni materi zraste skoraj normalno, to da na škodo zdravja matere. Zato so pogosti primeri kvarjenja zob ali celo omehčanja kosti matere v času nosečnosti, če hrana matere ne vsebuje vseh potrebnih soli in vitaminov, ki so potrebni, da se te soli tudi izkoristijo.

Ob koncu šolskega leta Metalurškega delavskega tehnikuma Železarne Jesenice

Metalurški delavski tehnikum na Jesenicah, ki je bil ustanovljen v sklopu Železarne Jesenice s šolskim letom 1948-49, je zaključil letos šesto leto svojega obstoja. Bolj kot iz razloga, da dosega edina tovrstna srednja strokovna šola v državi zavidljive uspehe, se je o Tehnikumu nujno razpisati, ker je obsojen samo še na eno leto življenja. Solo obiskujejo dijaki iz raznih metalurških podjetij vse države in jo je doslej absolviralo skupno 68 kandidatov, od teh 48 iz Slovenije, 4 iz Hrvaške, 10 iz Bosne in Hercegovine, 5 iz Srbije in 1 iz Črne gore. Absolventi zavzemajo v metalurških podjetjih na Jesenicah, v Ravnah, Štorah, Sisku, Zenici, Smederevu, Varenju, Ljubiji itd. odgovorna mesta srednjega strokovnega kadra in so poznani kot priznani obratni tehniki. Najboljši uspeh so dokazali letošnji absolventje. K diplomskemu izpitu je bilo pripuščeno 17 kandidatov, ki so pokazali na izpitih lepe uspehe. Tudi inšpekcija s strani Sveta za prosveto in kulturo LRS, izvršena po univ. prof. ing. Ivanu Kralju, daje šoli priznanje za uspešno in vzorno delovanje. Zasluge za tolike uspehe nosi poleg predavateljskega zbora, ki ga sestavljajo najboljši strokovnjaki železarne in profesorji jeseniške gimnazije, tudi Železarna Jesenice, ki omogoča dijakom obisk pouka med delovnim časom, šolo finansira in njeno delovanje ob vsakem koraku vsestransko podpira. Uspehi jeseniškega metalurškega tehnikuma govore proti ukinitvi te šole.

O nujnosti obnovitve govore tudi sklepi svoječasne konference metalurgov Jugoslavije v Sisku in Plenuma sindikata metalurgov Jugoslavije na Jesenicah, ker vzgaja prav ta šola ljudi »iz prakse za prakso«, ki so našim podjetjem najbolj potrebni.

Pregled uspehov na letošnjih diplomskih izpitih, katerim je predsedoval kot zastopnik Sveta za prosveto in kulturo LRS bivši direktor šole inž. Boško Marjanović, se naslednji:

Jelovčan Janko, odličen (4.75), plavž; Urnaut Maks, odličen (4.75), Ravne; Ulčar Jože, prav dober (4.50), el. peč; Kalan Alojz, prav dober (4.50), martinarna; Črv Franc, prav dober (4.25), kalilnica; Drab Slavko, prav dober (4.25), žična valjarna; Čop Janez, prav dober (4.0), martinarna; Ulčar Marijan, prav dober (3.75), elektrodni odd.s Golba Rado, prav dober (3.75), plavžs Jezeršek Niko, prav dober (3.75), plavž; Medja Franc, prav dober (3.75), jeklovlek; Bernard Alojz, prav dober (3.75), OTK; Grohar Janko, dober (3.50), žična valjarna; Tušar Stanko, dober (3.50), el. peč; Godec Anton, dober (3.0), Ravne; Lešnik Janez, dober (3.0), žičarna in Dobnik Ivan, dober (2.75), martinarna.

Povprečen uspeh letošnjih diplomskih izpitov je bil prav dober ali 3.80.

U. P.

VSE BRALCE „ŽELEZARJA“ PROSIMO, DA OPROSTE, KER ZARADI OMEJENEGA PROSTORA NISMO MOGLI V TEJ ŠTEVILKI OBJAVITI VSEH ČLANKOV IN OBIČAJNIH RUBRIK. TA ŠTEVILKA „ŽELEZARJA“ ZDRUŽUJE 4., 5. IN 6. ŠTEVILKO, KI ZARADI PREOBREMENJENOSTI TISKARNE NISO MOGLE IZITI. V 7. IN 8. ŠTEVILKI, KI IZIDETA V AVGUSTU, BOMO SKUŠALI VSE ZAMUJENO NADOKNADITI.

VSEM BRALCEM „ŽELEZARJA“ ČESTITAMO K 85. LETNICI OBSTOJA NASE ŽELEZARNE IN 1. OBČINSKEMU PRAZNIKU JESENIC, ŽELEČ JIM VSE NAJBOLJŠE.

UREDNIŠTVO „ŽELEZARJA“

Sporred

prireditve za 1. občinski praznik, 85. letnico Železarn, 25. letnico proglasitve Jesenic za mesto, 30. letnico razvitja rdečega prapora Neodvisne delavske stranke in 75. letnico godbe na pihala »Svobode« Jesenice.

29. julija 1954:

Od 8. — 12. ure: II. kolo šahovskega prvenstva na vrtu Kazine.

Od 16. — 20. ure: III. kolo šahovskega prvenstva na vrtu Kazine.

Ob 17. uri: Ocenjevalna vožnja motoristov s startom prede Železarno in ciljem ob 19. uri pred gimnazijo na Jesenicah. — Tekmovalna proga poteka: Jesenice—Lesce—Podnart—Kamna Gorica—Lancovo—Radovljica—Lesce—Bled—Sp. Gorje—Poljane—Jesenice,

Ob 19.30 uri: Koncert godbe na pihala »Svobode« na vrtu Kazine.

30. julija 1954:

Od 8. — 12. ure: IV. kolo šahovskega prvenstva na vrtu Kazine. — Popoldne ogled tovarne.

Ob 9. uri: Otvoritev tehničnega muzeja v graščini na Stari Savi.

Ob 19.30 uri: Otvoritev razstav v Metalurški šoli.

Ob 12. uri: Otvoritev gasilskega doma na Senožetih.

Ob 15. uri: Tekma v odbojki na igrišču Podmežakljo: Radovljica : Jesenice.

Ob 15. uri: Namizno-teniški mladinski dvoboj »Mladost« Zagreb : Jesenice v dvorani Doma TVD »Partizan« Jesenice.

Ob 15. uri: Finale medobratnih tekem Železarn Jesenice v tenisu na igrišču Podmežakljo.

Ob 16. uri: Finalno medobratno tekmovanje Železarn Jesenice v streljanju na strelišču Podmežakljo.

Ob 16. uri: Zaključno sindikalno prvenstvo Železarn v kegljanju na kegljišču »Gradisa« Jesenice.

Od 16. uri: Nadaljevanje prekinjenih partij šahovskega prvenstva na vrtu Kazine.

Ob 17. uri: Zaključna finalna tekma medobratnega tekmovanja železarn Jesenice na igrišču Podmežakljo.

Ob 18. uri: Eksibicijska igra svetovnih prvakov v namiznem tenisu: Dolinar : Harangozo v Domu TVD »Partizan« Jesenice.

Ob 19.15 uri: Promenadni koncert godbe na pihala »Svobode« Javornik na igrišču Podmežakljo.

Ob 20.30 uri: Slavnostna akademija na umetnem drsališču Podmežakljo, združena z bengaličnim ognjem v Mirci.

31. julij 1954:

Ob 8. uri: Troboj v namiznem tenisu: Železarna »Vost Linz«, Železarna Sisak, Železarna Jesenice v Domu TVD »Partizan« Jesenice.

Ob 8. uri: Zadnje kolo šahovskega prvenstva.

Ob 8. uri: Promenadni koncert pred Titovim domom godbe na pihala »Svoboda« Jesenice.

Ob 8.30 uri: Slavnostna seja centralnega delavskega sveta, obratnih delavskih svetov in političnih organizacij Železarn v počastitev 85. letnice v Titovem domu.

Ob 9. uri: Nogometna tekma »Fužinar« Ravne : Jesenice na igrišču Podmežakljo.

Ob 9. uri: Obdaritev otrok padlih borcev in žrtev fašističnega terorja ter mater padlih borcev, v Hotelu »Korotan«.

Ob 10.30 uri: Nogometna tekma ASK Beljak : NK »Proletarec« iz Zagorja.

Ob 15. uri: Atletski dvoboj AK Ljubljana : Jesenice na igrišču Podmežakljo.

Moški: 400 m, 4 x 100 m., 150 m, krogla, kopje, višina, disk, daljina.

Ženske: 400 m, krogla, daljina, kopje, višina, 100 m.

Ob 15. uri: Kegljaško tekmovanje v narodnem slogu: Kranj, »Gradis«, Jesenice, Železarna Jesenice, Kegljaški klub Jesenice na kegljišču »Gradis« Jesenice.

Ob 15. uri: Razglasitev rezultatov in razdelitev nagrad šahovskega prvenstva na vrtu Kazine.

Ob 15.30 uri: Tekma v odbojki med Kropo in Jesenicami na igrišču Podmežakljo.

Ob 15. uri: Nadaljevanje troboja v namiznem tenisu v Domu TVD »Partizan« Jesenice.

Ob 15.30 uri: Eksibicijske tekme s kajaki na Savi od Žvagna do mostu pri Hermanu.

Ob 16.45 uri: Pristanek jadralnega letala na Športnem igrišču Podmežakljo s startom v Lescah. Odskok padalca z višine 150 metrov na sredo nogometnega igrišča Podmežakljo.

Ob 16. uri: Promenadni koncert godbe na pihala »Svobode« Javornik na igrišču Podmežakljo.

Ob 17. uri: Promenadni koncert godbe na pihala »Svobode« Jesenice pred gimnazijo na Jesenicah

Ob 17. uri: Slavnostna seja Ljudskega odbora mestne občine, centralnega del. sveta, delavskih svetov ostalih podjetij in vseh družbenih organizacij mesta Jesenice v Titovem domu.

Ob 17.30 uri: Prihod patrol motoristov od spomenikov padlih borcev in talcev pred gimnazijo.

Ob 17.55 uri: Prihod partizanskih patrol pred gimnazijo od spomenikov padlih borcev in talcev.

Do 18. ure: Prihod vseh športnikov iz igrišča Podmežakljo pred gimnazijo in padalca s čestitkami.

Ob 18. uri: Pričetek zborovanja pred gimnazijo z govorom predsednika LOMO Jesenice, kratkim kulturnim sporedom in odhodom patrol motoristov, partizanske patrole, ki nesejo vence na vse spomenike padlih borcev in talcev.

Ob 19. uri: Boksarski dvoboj Železarna Ravne : Jesenice v Domu TVD »Partizan« Jesenice.

Ob 19.30 uri: Koncert godbe na pihala »Svobode« Javornik na letnem gledališču v Ukovi.

Ob 20.20 uri: Prihod partizanske patrole s strelišča v Ukovo, kratek nagovor in odhod patrole v smeri Mežaklja.

Ob 20.30 uri: Gledališka predstava na letnem gledališču v Ukovi. — Tone Čufar: »Polom«. — Po predstavi bengalični ogenj pred gimnazijo Jesenice.

1. avgusta 1954:

Ob 5. uri: Budnica na Hrušici, na Jesenicah in na Javorniku.

Ob 7. uri: Odkritje spomenika na Obranci po partizanski patroli.

Ob 7. uri: Nadaljevanje lahkoatletskega dvoboja AK Ljubljana : Jesenice na igrišču Podmežakljo, in sicer: moški: 3000 m, 100 m, 400 m; ženske: 100 m, 400 m.

Ob 7. uri: Nadaljevanje kegljanja v narodnem slogu na kegljišču »Gradis« Jesenice.

Ob 8. uri: Prihod godb na igrišče Podmežakljo.

Ob 8.30 uri: Zbor delegacij za polaganje vencev na grobove borcev in talcev na igrišču Podmežakljo in odhod na pokopališče.

Ob 8.30 uri: Razvitje sindikalnega prapora, podelitev spominskih knjig prvoborcem, razglasitev rezultatov in razdelitev nagrad športnih tekmovanj.

Ob 9.50 uri: Prihod partizanske patrole z Mežaklje.

Ob 10. uri: Pričetek velikega političnega zborovanja na igrišču Podmežakljo.

Ob 15. uri: Finalna nogometna tekma zmagovalcev prejšnjega dne na igrišču Podmežakljo — za 1. in 2. mesto.

Ob 17. uri: Nogometna tekma za 3. in 4. mesto.

Proste zabave na vrtu Kazine, na športnem igrišču Podmežakljo in na Strelišču.

TRADICIJA

KVALITETA

SORTIMENT

OB 85. OBLETNICI OBSTOJA ŽELEZARNE JESENICE

SREČNO

VSEM DELOVNIM LJUDEM SOCIALISTIČNE DOMOVINE